

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Katolická teologická fakulta
Ústav dějin křesťanského umění
Dějiny křesťanského umění

Ing. Draoslava Kubínová

Tvář kostelů na Sokolovsku v letech 1945 – 1960

bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Petr Kubín Ph.D.

2006

Ráda bych tímto poděkovala především panu PhDr. Petru Kubínovi Ph.D. za vedení a cenné rady a připomínky při psaní této bakalářské práce. Můj dík také patří panu Mgr. Vilému Horákovi, který mi umožnil a pomáhal studovat prameny v Archivu pražského arcibiskupství. A v neposlední řadě můj dík také patří mému manželovi, Tomáši Kubínovi, za velkou dávku trpělivosti během psaní této mé práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a v seznamu literatury uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.

V Praze dne 19. 4. 2006

Drahoslava Kubínová

OBSAH

1 Úvod	4
2 Rozbor pramenů a literatury	6
3 Pojem „Sudety“ a „odsun“	17
4 Sokolovsko součástí plzeňské diecéze	22
4.1 Sokolovský vikariát	24
5 Odsun	25
5.1 Období „divokého“ odsunu	25
5.2 Odsun „podle pravidel“	29
5.3 Dekrety prezidenta republiky Edvarda Beneše	31
5.4 „Nové pohraničí“	34
5.5 Důsledky odsunu pro církve v pohraničí	37
5.6 Padesátá a šedesátá léta	
6 Ničení obcí a kostelů	43
6.1 Vojenský prostor Slavkovský les	44
6.1.1 Vojenský újezd Prameny	44
6.1.2 Obce Slavkovského lesa	46
6.2 Krušnohorský – hraniční pásmo a obce nedosídlené	58
6.3 Důlní a těžební činnost na Sokolovsku	66
6.3.1 Těžba uhlí	66
6.3.2 Obce na Sokolovsku	67
6.4 Další obce a kostely postižené vysídlením a lhostejností	76
7 Závěr	80
Abstract	82
Seznam pramenů a literatury	83
Seznam příloh	86
Zdroje příloh	87
Přílohy	89

1 Úvod

Krajinou mého původu jsou jižní Čechy. Je to krajina plná vesnic a vesniček s jejich většinou barokními kostelíky. Krajina ryze česká. Když jsem začala poznávat rodný kraj svého manžela, připadala jsem si, jak v cizí zemi. Jeho kraj se nazývá západní Čechy, mě ale Krušné hory a podkrušnohoří moc české nepřipadaly. Nejenom charakter krajiny a architektura, ale ještě něčím se tento kraj významně lišil od jižních Čech. Člověk projíždí pustými horskými pláněmi, na kterých tu a tam stojí opuštěné stavení, ale ještě zajímavější je, když se v horských lukách nečekaně vynoří opuštěný kostel někdy s přílehlým ještě opuštěnějším hřbitovem. Měla jsem pocit, že tu chybí lidé, kteří sem patří, kteří tu jsou doma, kteří se scházeli v tomto kostele a jejichž blízcí leží na tomhle zarostlém opuštěném hřbitově. Ale kam se ti lidé poděli a kam zmizely jejich domy? Na začátku jsem se odpověď vydala hledat právě na tyto opuštěné horské hřbitovy. Tam se člověk mohl seznámit s celou vesnicí.

Vždy, když tím krajem projíždím, hledám odpovědi na své otázky. Proto jsem se rozhodla, že by mohlo být zajímavé shrnout mé otázky a odpovědi do této bakalářské práce. Hledat odpovědi nejenom pozorováním krajiny, ale také historickým výzkumem a studiem literatury.

Pokaždé si mezi těmi kopci uvědomuji, že i když člověk neví, že tu nějaká vesnice byla, že je to z té krajiny vždy cítit. Mnohdy v té vesnici stál i kostel, který dnes už také není. A říkám si, jestli to není škoda. Jestli by nebylo hezké, aby zůstal aspoň ten kostelík stát. Ale pak mě zase přepadá pocit, že ne, že je to takhle v pořádku. Lidé museli odejít, stavení byla zbourána a splynula s okolní přírodou, co by tu dělal samotný kostel....kostel přece nemá smysl sám v sobě, ale v lidech, kteří do něj přichází a oslavují v něm Boha. Nebo to snad platí také naopak? V mnoha vesnicích a městech pod horami lidé žijí, domy stojí, jen chrám Páně musel ustoupit jiným zájmům. Může tato jeho absence za to, jaký život ti lidé dnes žijí? Život, který je hodně prázdný, ve kterém nemají pro Boha místo ... A tak se tu prázdnotu v sobě snaží lidé z tohoto kraje, více než kde jinde, zaplnovat podivnými praktikami šarlatánů, mágů, léčitelů a smagií. Kdyby kostel v jejich obci stál, bylo by všechno jinak? Jaký je vztah mezi kostely a náboženským životem lidí? Můžeme

řici, že odešel náboženský život z této oblasti s původními obyvateli nebo došlo k jeho úpadku v důsledku rozsáhlého ničení kostelů kvůli státním zájmům větší důležitosti? Kdyby nedošlo ke vzniku hraničního pásma, k vytvoření vojenského výcvikového prostoru Prameny či k důlní těžbě v okolí Sokolova, dosahovaly by statistické ukazatele hodnotící náboženský život této oblasti průměrné hodnoty běžné pro Českou Republiku?

Vzhledem k tomu, že zmapovat celé západní pohraničí by bylo časově i rozsahově mnohem náročnější než je vhodné k bakalářské práci, omezila jsem se nakonec přibližně na oblast Sokolovského vikariátu, ale kde byly zajímavé kostely či farnosti, hranice vikariátu jsem přeskočila. Na časové ose jsem se rozhodla pohybovat mezi lety 1945 – 1960. To znamená od konce války, kdy začaly první tzv. divoké odsuny až po začátek 60. let, kdy byl už např. zrušen vojenský výcvikový prostor Prameny a byl znovu zpřístupněn. Bohužel, materiály z této doby značně chybí, případně jsou v archívech neuspořádané a není možné je studovat, proto má časově zájmová oblast tvoří mnohdy tu menší část a větší část zaujímají ostatní informace o obci, jakými jsou například vysvětlení názvu obce či stručné původní dějiny, které jsem nastudovala v příslušné literatuře a případně krátká informace o tom, jak obec či kostel dopadly do dnešních dob. Celý výzkum jsem se snažila dokumentovat také na mapových a fotografických materiálech, které jsou zahrnuty v příloze.

2 Rozbor pramenů a literatury

I Prameny

Adresář biskupství plzeňského 2005, Biskupství plzeňské, Plzeň 2005

Adresář pro vnitřní potřeby diecéze obsahující kontaktní údaje, údaje personální, ale především údaje o jednotlivých farnostech. Neboť v roce 2005 došlo v plzeňské diecézi ke sloučení farností, jsou v adresáři vysvětleny i pojmy „sloučená“ a „kmenová“ farnost a je uveden jejich přehled.

Archiv Arcibiskupství pražského z let 1950 – 1960

Jelikož archiválie z celý 50. let se z archívu ztratila, jsou archiválie, které jsem našla a které používám ve své práci, spíše zanedbatelnějšího významu. Většinou se jedná o převezení zařízení z jednoho kostela do jiného či o opravu kostela a farní budovy. Významější jsou pouze povolení k demolicím kostela spolu s demolicí zbytku obce a rozsáhlá zpráva o zboření kostela v Habartově a snaze o postavení nového.

Ústřední archiv zeměměřictví a katastru

Použité mapy jsou vojenské topografické mapy měřítka 1:50 000 a 1: 75 000. Mapový list tzv. speciální mapy měřítka 1: 75 000 vznikl odvozením během III. vojenského mapování v letech 1870 – 1883. Mapové listy mapy 1: 50 000 vznikaly jako mapy odvozené v letech 1951 (mapový list Kynšperk, Luby a Jáchymov), 1953 (mapový list Přebuz) a 1955 (mapový list Sokolov). Mapové listy vznikly odvozením z mapy Německa 1 : 25 000 z roku 1921 opravené v letech 1937 a 1939, z mapy Německa 1 : 25 000 s původním mapováním z roku 1928, ze speciální mapy 1 : 75 000 částečně opravené v roce 1949 a z mapy nového mapování 1 : 25 000 z roku 1949. Při tvorbě vojenských topografických map bylo použito příčné válcové konformní Gauss-Krügerovo zobrazení šestistupňových poledníkových pásů. Tzv. speciální mapa 1 : 75 000 patří mezi nejstarší používané mapy (vznikla během III. vojenského mapování v letech 1870 – 1883) a využívá Sansonovo-Flamsteedovo zobrazení a jako rovinný souřadný systém používá Gusterbergský a Svatoštěpánský.

Catalogus cleri Archidioeceseos Pragensis 1938, Typis Č.A.T., Pragae 1938

Katalog psaný latinsky (pouze názvy jsou německy a někdy v závorce česky) pro vnitřní potřeby diecéze obsahující údaje o farnostech v jednotlivých vikariátech. Tzn. zařazení farnosti do vikariátu, její správce, kostel, filiální kostely a obce, pod ní přiřazené. Dále zaznamenává počet tříd školy v jednotlivých obcích a počet římských katolíků a počet nekatolíků.

Catalogus cleri Archidioeceseos Pragensis 1948, Typis Č.A.T., Pragae 1948

Katalog psaný latinsky (pouze názvy jsou česky a někdy německy) pro vnitřní potřeby diecéze obsahující údaje o farnostech v jednotlivých vikariátech. Tzn. zařazení farnosti do vikariátu, její správce, kostel, filiální kostely a obce, pod ní přiřazené. Dále zaznamenává počet tříd školy v jednotlivých obcích a počet římských katolíků a počet nekatolíků.

Dekrety prezidenta republiky 1940-1945 I, II, (Dokumenty 1, 2), Jech Karel a Kaplan Karel, Ústav pro soudobé dějiny, Doplněk, Brno 1995

Dvoudílná publikace obsahující dekrety Edvarda Beneše z let 1940-1945 a publikovaných dokumentů. V prvním díle jsou komentáře k jednotlivým dekretům a vyhláškám, ve druhém díle jsou dekrety přímo citované. Úvod, rozbor a komentář napsal Václav Pavlíček Archeologický úvod napsal Karel Jech. Oba díly mají společné stránkování, druhý díl začíná na straně 481 a celkem mají 1071 stran.

Katalog Plzeňské diecéze 2003, Biskupství Plzeňské, Plzeň 2004

Katalog pro vnitřní potřeby diecéze obsahující kontaktní údaje, údaje personální, ale především údaje o jednotlivých farnostech. Tzn. jejich zařazení do vikariátu, její správce, kostel, filiální kostely a obce, pod ní přiřazené. Statistické údaje pochází ze sčítání lidu v roce 2001.

Neodsunuté vzpomínky – česká zkušenost pohraničí, Wágnerová, Alena, Prostor, Praha 1993 – rozhovory s pamětníky

Alena Wágnerová se narodila v roce 1936 v Brně, studovala literaturu faktu a v roce 1969 emigrovala do NSR. Tam se také poprvé setkala se ženou, která pocházela z Českých Budějovic, ale při odsunu po válce musela její rodina odejít. Vzhledem k tomu, že paní byla stejně stará, rozhodla se Alena Wágnerová vyhledat a sesbírat vzpomínky více svých vrstevníků. Nejprve tedy naslouchala svým vrstevníkům, kteří

museli naši zem po válce opustit a dnes žijí v Německu a knihu těchto rozhovorů vydala pod názvem Odsunuté vzpomínky. Později uskutečnila podobné rozhovory s těmi, kteří zažili také odsun z pohraničí jako děti, ale v roce 1938/39. Jednalo se o Čechy, kteří dnes žijí v Čechách a vzpomínají nejen na rok 1938 ale také na rok 1945. Tato kniha rozhovorů se jmenuje Neodsunuté vzpomínky a z těchto vzpomínek jsem především v kapitole Odsun čerpala.

Ortofotomapy: <http://www.mapy.cz> – Zpřístupněná ortofota z archivu firmy Gefos s.r.o (www.gefos.cz) – Ortofotomapa je obraz složený z transformovaných leteckých měřických snímků, který splňuje kritéria přesnosti map. Snímky použité pro tvorbu ortofotomap přístupných na výše uvedených stránkách byly nalétány v rozmezí let 2003-2005. Využila jsem je ke srovnání se současným vzhledem dotčených obcí.

Svobodné noviny, roč. 1, 1945

Jedny z prvních českých tiskovin po válce. Články v nich jsou silně dobově podmíněné. Nepřináší žádné významné informace. Při jejich studiu je důležité uvědomovat si, za jaké situace a s jakými znalostmi autor články psal a proč ho psal.

Údaje ze sčítání lidu 2001 – Statistické údaje získané na webových stránkách Českého statistického úřadu ČR

II Literatura

Bartušek Antonín a kol: *Umělecké památky Čech*, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1957

Abecedně řazená publikace o jednotlivých uměleckých památkách v ČSSR. Na rozdíl od následujících publikací na podobné téma, má tato vše v jednom svazku. Publikace je z roku 1957 a jsou v ní popisovány památky, které v té době existovaly. Tzn. nenajdeme tam nic o kostelech, které byly zbourány bezprostředně po 2. sv. válce, ale najdeme tam stručné informace o kostelech, které byly zbořeny po roce 1957, a o kterých obdobně mladší publikace mlčí.

Bělina Pavel a kol.: *Dějiny zemí Koruny české*, II, Paseka, Praha 1992

II. díl této publikace popisuje dějiny od nástupu osvícenství po rok 1989. Kniha je rozdělena do sedmi hlav, které se dále dělí na jednotlivé kapitoly. Kniha je často využívána jako učebnice dějepisu. Fakta v ní jsou pravdivá a stručná. Díky své stručnosti mohou údaje sloužit spíše k doplnění či ke zjednodušení vybraného tématu.

Beran Pavel a kol.: *Sokolovsko ... nejen vzpomínky*, Okresní muzeum a knihovna Sokolov 1999

Trojazyčná (NJ, AJ, ČJ) fotografická publikace, která na 234 stranách představuje dnešní Sokolovsko v jeho městečkách a obcích. Ke každé obci je nejprve přiřazena stručná informace a dále fotografie obce dnes ale především kdysi (historické fotografie i pohlednice). Informace jsou seriózní, autorem knihy je pracovník muzea v Sokolově a knihu sestavil z archivních materiálů.

Boháč Pavel: *Termin „Sudety, sudetský“ nejen v české kartografii*, in: Geodetický a kartografický obzor, r. 45/87, 1999, č. 9

Geodetický a kartografický obzor je odborný a vědecký časopis Českého úřadu zeměměřického a katastrálního a Úřadu geodézie, kartografie a katastra Slovenské republiky vycházející měsíčně. Články v tomto časopise mají vysokou vědeckou úroveň. Autor citovaného článku je členem Názvoslovné komise ČUZK.

Boháč Zdeněk: *Atlas církevních dějin českých zemí 1918 – 1999*, Karmelitánské Nakladatelství, Kostelní Vydří 1999

Významná publikace pro všechny církevní historiky. Ze 175 stran je 63 stran věnováno textu popisujícímu jednotlivé mapky a grafy a události na nich zobrazené. Ve 109 kapitolách je celkem 109 map. Statistické údaje autor čerpá z jednotlivých sčítání lidu a jiných statistik. U jednotlivých kapitol je také důležitý nástroj – odkaz na literaturu zabývající se daným tématem hlouběji.

Černý Václav: *Paměti 1945-1972*, III, Atlantis, Brno 1992

Třetí díl vzpomínek Václava Černého, které mapují situaci v Československu po 2. sv. válce a zamýšlí se nad jednáním českého člověka. Kniha přináší řadu historických zajímavostí, hlavně z pohledu jejich zpracování, ale je důležité neopomínat, že kniha je psána jako subjektivní vzpomínky a prožitky a proto se v ní vyskytují někdy příliš

příkré soudy, ale někdy třeba i skutečné omyly. 671 stránková kniha je členěna do třech částí, které jsou dále děleny do jednotlivých kapitol.

Hoffmann R.J. / Harosko A. a kol.: *Odsun. Die Vertreibung der Sudetendeutschen. Vyhánění Sudetských Němců*, Veröffentlichung des Sudetendeutschen Archivs, München 2000

Dvojjazyčná, německo-česká výpravná publikace, sestavená odborníky z Německa i z České Republiky zabývající se ve své první (doposud jediném) díle především historií vzájemného soužití Čechů a Němců a historií vzájemných konfliktů. Kniha končí na začátku 2. sv. války. V knize je řada významných historických informací doplněných přehlednými mapkami či dobovými fotografiemi. Z knihy jsem čerpala informace především k tématu *Pojem „odsun“*.

Janák Jan / Hledíková Zdeňka / Dobeš Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2005

Odborná 568 stranná publikace o 33 kapitolách, v nichž se odborně zabývá politickými a správními fakty příslušné doby. Knihu lze použít pro výklad či vysvětlení některých skutečností v dějinách správy státu. Od strany 498 do strany 535 se nachází mapová příloha.

Kaplan Karel: *Pravda o Československu 1945 – 1948*, Panorama, Praha 1990

Historická publikace o situaci v Československu od konce války do nástupu KSČ k moci. O přípravách a přebírání moci touto stranou ale také o situaci v pohraničí po vyhnání sudetských Němců a příchodu novoosídlenců. Pro svou práci jsem využila především informací o průběhu odsunu sudetských Němců a o Postupimské dohodě.

Kaplan Karel: *Stát a církev v Československu 1948 -1953*, Nakladatelství Doplněk, Brno 1993

Zabývá se situací v Československu po únoru 1948 zvláště ve vztahu k církvi a snahou komunistů církev ovládnout. Informace jsem čerpala především ze stran 19-23.

Krčmář Ladislav / Procházka Zdeněk / Soukup Jan: *Zničené kostely*, Nakladatelství Českého lesa, Domažlice 2004

Publikace byla vydána jako katalog ke stejnojmenné výstavě v Diecézním muzeu v Plzni v roce 2004. Členění publikace je podle vikariátů a v nich jsou řazeny abecedně

farnosti se zničeným kostelem. Ke každému je napsána stručná historie a okolnosti zániku a kostel dokumentují fotografie pod textem. Nejčastěji nějaká fotografie historického kostela a poté fotografie současného místa, kde kostel stával. Někdy jsou zde i projekční výkresy kostela či výřez ze staré katastrální mapy. Informace jsou sice stručné, přesto je tato publikace významným zdrojem informací o zničených kostelech z doby komunismu.

Kuča Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, III. díl, Libri, Praha 1998, str. 170

Autor má ve své pěti dílné práci abecedně seřazený názvy všech současných měst a městeček, ale i těch, která tato práva vlastnila v minulosti. Tzn. najdeme zde i popisy již zaniklých měst. Ke každému městu zde existuje poměrně rozsáhlý popis a množství informací. Knihy jsou doplněny ilustracemi různých měst, jejich částí či staveb. Publikace podává seriózní informace z historie českých měst a městeček a proto jsem ji také využila při psaní své práce.

Mikšíček Petr a kol.: *Zmizelé Sudety, Das verschwundene Sudetenland*, Český les, 2004
Dvojjazyčná česko-německá publikace, která vznikla jako katalog k výstavě Zmizelé Sudety v roce 2003, je významným zdrojem fotografií zaniklých míst našeho pohraničí. Jsou zde fotografické dvojice, tzn. na jedné fotografii je kostel kdysi v historii a druhá fotografie je vyfocena z téměř stejného úhlu pohledu, aby byla dobře patrná změna, která v krajině nastala (kostel z historické fotografie se na současné často nenachází). Ke každé fotografii je také uvedena stručná informace o daném místě. Publikace má celkem 566 stran a z toho 270 stran je zaplněno fotografiemi.

Opasek Anastáz: *Dvanáct zastavení*, Torst, Praha 1997

Knihy má podtitul *Vzpomínky opata břevnovského kláštera* a jako k takové je nutné k ní přistupovat. Nejedná se o historickou odbornou literaturu, přesto je v ní historie bohatě vyličená. Kniha má 344 stran a je rozdělena do 12 kapitol. Přílohy včetně fotografií začínají na straně 295. Pro mě byly stěžejní vzpomínky z doby konce války a nástupu komunismu.

Opatrný Aleš: *Kardinál Tomášek a koncil*, Sborník, Pastorační středisko Praha 2002

Jde o sborník ze symposia k 10. výročí úmrtí kardinála Tomáška a ke 40. výročí zahájení 2. vatikánského koncilu. Sborník je složen z příspěvků jednotlivých účastníků sympózia a ze zajímavých dotazů a odpovědí ve volné diskuzi. V mé práci čerpám ze sborníku pouze doplňující informace o situaci v kléru v pražské arcidiecézi v době 50. let.

Opatrný Aleš: *Vliv odsunu německého obyvatelstva na pastorační situaci v českých a moravských diecézích - demonstrováno na příkladu pražské arcidiecéze a jedné farnosti z oblasti Sudet*, rukopis, Praha 1999

Práce je přílohou 6. oddílu (Farní pastore) projektu Aufbruch a existuje v podobě rukopisu. Na 11 stranách se v ní autor zabývá otázkou odsunu sudetských Němců z hlediska pastorační situace v pražské diecézi (do které v té době západočeské pohraniční oblasti patřily) a to jak z pohledu odchodu kněží německé národnosti a následného nedostatku kněží a spravování více farností jedním knězem, tak z pohledu odchodu původního převážně katolického obyvatelstva německé národnosti a příchodu obyvatelstva nového. Vývoj situace ve vztahu k církvi a náboženskému životu sleduje autor v následujících 50., 60. a 80. letech a končí zhodnocením „současné“ porevoluční situace v 90. letech. Z osobních zkušeností autora uvedených v tomto rukopisu jsem ve své práci významně čerpala pro svou kapitolu o Odsunu.

Profous Antonín: *Místní jména v Čechách*, díly I, II, III a IV, Česká akademie věd a umění v Praze 1947

Jedná se o známou čtyřdílnou práci, která je svým rozsahem asi nejrozsáhlejší a nejdůkladněji zpracovaná publikace svého druhu v ČR. Názvy měst a vesnic jsou abecedně uspořádány a je u nich vysvětleno o kterou obec toho jména jde, jak její název vznikl, z jaké doby pochází první písemné zmínky o obci a jak se tvar jejího názvu v průběhu dějin měnil. Některé názvy jsou v knize uvedeny ve své německé podobě, protože v době vydání této publikace nebyl ještě jejich český název vytvořen. Publikace je velmi praktickou a důvěryhodnou pomůckou slovníkového charakteru.

Prokop Vladimír: *I tudy kráčely dějiny – z historie zaniklých a těžbou uhlí vážně zasažených míst Sokolovského revíru*, Sokolovská uhelná, Sokolov 2005

235 stránková publikace, která vyšla v omezeném nákladu 1000 kusů, je moderní publikací o těžbě uhlí na Sokolovsku a hlavně o jeho dějinách. S nimi je také spojen

zánik mnoha vesnic, o kterých právě autor napsal tuto knihu. Zaniklé obce jsou v publikaci zachyceny na obrázcích starých obcí a na kopiích starých důlních map.

Seibt Ferdinand: *Německo a Češi*, Academia Praha 1996

Historická publikace o dějinných vztazích mezi Čechy a Němci viděná očima německého historika, který se v Čechách narodil. Jeho publikace obsahuje značné množství informací, ale i zde je znatelný autorův postoj a je důležité přebírat od něho fakta nikoli jeho myšlenky a názory, které jsou příliš subjektivní.

Vaško Václav: *Neumlčená I, II*, Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce. Zvon, Praha 1990

Václav Vaško sepsal v těchto dvou svazcích historii církve v Československu během komunistického období. I v této publikaci jako u všech děl memoárového typu je důležité vážit jednotlivé informace neboť některé jsou subjektivní názory autora.

III Internetové zdroje

Bruntálsko: <http://bruntal.net>

Soukromý informační server Bruntálska spravovaný Davidem Klimešem. Server vznikl v roce 2003. Převzala jsem z něho několik drobných informací k tématu *pojem* „*Sudety*“. Informace se nevyklučují, spíše doplňují s jinými informacemi na dané téma.

Kostelní Bříza: <http://www.kostelnibriza.cz>

Stránky obce Kostelní Bříza. Na stránkách je přepsána kronika obce (v roce 2003 přepsali Alice a Radek Fišerovi). Kronika je uložena na MěÚ Březová. Kronika byla založena v roce 1973, ale kronikář se v ní vrací do minulosti, přibližně až do doby po skončení 2. sv. války. Vzhledem k tomu, že kronikář byl činný v práci pro Národní výbory je třeba číst jeho komentáře k dobové situaci s rezervou. Přesto kronika přináší několik významných poznatků, co se týká farnosti Kostelní Bříza v historii. Ve srovnání s jinými prameny zde bohužel dochází k jistým nesrovnalostem, ale vzhledem k tomu, že hlavním tématem této práce není období středověku, nastínila jsem všechny alternativní vývoje dle jednotlivých pramenů aniž bych rozhodla, který je správný a proč.

Krásno: <http://www.krasno.info>

Nejedná se o oficiální stránky obce, ale jsou to stránky o obci Krásno. Na stránkách je odkaz na rozsáhlou literaturu ze které autoři webu čerpali při tvorbě stránek, lze tedy předpokládat, že informace nebudou naprosto vymyšlené, ale jsou převzaté z více či méně solidní literatury. Na stránkách se popisuje historie obce Krásno ale také historie kostela sv. Kateřiny. Jsou zde i informace o zaniklých obcích Čistá a Vranov. Z těch všech jsem čerpala.

Křesťanský web: <http://www.christnet.cz>

Křesťanský magazín ChristNet je ekumenický server, který využívá agenturní zpravodajství ČTK, Zenit, Zenit.org, Maranatha Christian News, Charisma News, ANN – ATS, Keston Institute a Vatican Information Service. Z tohoto serveru jsem převzala zprávu o stavu kostelů v plzeňské diecézi.

Muzeum Sokolov 2003: <http://www.omks.cz>

Oficiální stránky krajského muzea Sokolov. Jelikož pro neutříděnost materiálů nebylo možno studovat archiválie o zaniklých obcích přímo v archivu, využila jsem ve své práci materiálů z tohoto webu z oddělení historického, které zpravují pracovníci muzea: Jiří Beran, Mgr. Romana Vaicová, Ing. Pavel Beran a další. Hlavním tématem historického oddělení je hornictví a dějiny průmyslových odvětví navazujících na hornictví, dále dějiny regionu, umělecké a architektonické památky, etnografie a dokumentace zaniklých a současných lidských sídel Sokolovska.

Otevřená encyklopedie: <http://cs.wikipedia.org>

Wikipedie je otevřená encyklopedie, kterou rozšiřují dobrovolníci z celého světa. Kdokoli může nějaký článek opravit či změnit. Cílem je, aby články nezaujatě prezentovaly všechny podstatné názory na dané téma. Původně Wikipedie vznikla jako doplňkový projekt k encyklopedii Nupedia, do které mohli přispívat jen odborníci. Nupedia však časem zanikla, ale obliba Wikipedie se rozrostla. U Wikipedie hrozí samozřejmě to, že v člancích budou chyby či nepravdy. S tím je nutné k encyklopedii přistupovat. Také já jsem přebírala informace, které odpovídaly jiným seriózním informacím, které jsem k danému tématu měla, případně které odkazovaly na literaturu.

Plzeňské biskupství: http://www.bip.cz/info/dokumenty_pastor_plan.html

Web plzeňského biskupství. V mé práci jsem čerpala z materiálu vyvěšeného na webu od Petra Hrušky, Duch oživuje, nevhodné struktury zabíjejí: Pastorační situace v plzeňské diecézi na přelomu tisíciletí

Poutní a dávná místa na Marialázeňsku: <http://www.hamelika.cz>

Stránky o historii Mariánských Lázní a okolí. Stránky byly naposledy aktualizovány v listopadu 2005. Na stránkách jsou zveřejňovány staré ročníky vlastivědného časopisu Hamelika a staré pohlednice z Marialázeňska. Využila jsem některé informace o obcích především z bývalého Marialázeňského vikariátu a také jejich staré fotky či pohlednice.

Ryžovna: <http://ryzovna-seifen.unas.cz>

Soukromé stránky o obci Ryžovna a její historii. Z jakých pramenů bylo čerpáno není zřejmé, ale některé informace jsem našla i v jiných zdrojích a tak považuji informace na tomto webu za důvěryhodné a používám je ve své práci v kapitole o zaniklé obci Ryžovna.

Sokolovsko: <http://sweb.cz/SlavkovskyLes>

Stránky přátel CHKO Slavkovský les. Stránky se zabývají technickými památkami, flórou, městy a historií míst Slavkovského lesa. Na webu dále jsou doporučeny turistické trasy, fotogalerie, vysvětlení znaku CHKO, mapy a informace o muzeích. Použila jsem zvláště rozsáhlejší informace o pochodu smrti žen ze Svatavy, ale také informace o obci Kostelní Bříza, Prameny, Čistá a Vranov.

Vojenská historie: <http://www.ropiky.net>

Web o lehkých opevněních z let 1936-38 a jiné zajímavosti. Tyto soukromé stránky spravují příznivci vojenských opevnění, kterých je zvláště v pohraničních oblastech České Republiky velké množství. Z těchto stránek jsem čerpala drobné doplňující informace o VVP Prameny.

Zaniklé obce: <http://zanikleobce.cz>

Zaniklé obce po roce 1945 (Untergegangene Orte nach Jahre 1945). Správcem stránek je Pavel Beran, ale na stránky může přispívat každý. Autor stránek se svými společníky však zadaná místa prověřují, zda se skutečně jedná o zaniklé obce. Databáze je dvojjazyčná (česko-německá) a obsahuje seznam míst, články, dobové obrázky a pohlednice a novodobé obrázky. Seznam obcí je dělen několika způsoby: Podle okresu,

podle stavu, podle důvodu zániku a podle období zániku. Ze stránek jsem čerpala několik informací o zaniklých obcích, několik starých obrázků a pohlednic a vyprávění pamětníka Gerharda Pilze o historii obce Jelení. Informace jsou různé kvality a je nutné je prověřovat.

Zaniklé obce Mariánskolázeňska: <http://www.marianskolazensko.cz>

Web o hradech, zámcích, zaniklých sídlech, kapličkách, vojenských leženích, pověstech apod. z okolí Mariánských Lázní. Stránky jsou aktualizovány a spravují je Zdeněk Buchtele a David Holubec. Informace o jednotlivých místech obsahují historické reálie ale také lidová vyprávění a pověsti. Je nutno informace porovnávat s jinými.

3 Pojem „Sudety“ a „odsun“

Následující kapitola by měla být malým ale důležitým jazykovým exkurzem po původu či správnosti použití slova *odsun* a také pátráním po původním významu slova *Sudety*.

3.1 Sudety

R. J. Hoffmann ve svém Odsunu uvádí, že geograf, Alexander Supan, narozený v roce 1847 v Innichenu v Tyrolsku, použil jako první ve své geografii Evropy ve vztahu k Rakousku-Uhersku v roce 1889 pojem „sudetskí Němci“ jako sídelní zeměpisné souhrnné označení pro Němce Čech, Moravy a rakouského Slezska. „Němci tvoří souvislou masu v západní části mocnářství, všeobecně pak mezi paralelou od Klagenfurtu a Znojma, a na východě nahodile dosahující až k linii Radkersbruk-Uherské Staré Hrady. Při horním toku Vltavy zde navazuje souvislé, ale pruhovitě rozvinuté území sudetských Němců, které obepíná celý západ a sever Čech, a na které pak bezprostředně navazuje německé území severní Moravy a opavského Slezska až po Odru.“¹

O. Krulík se však ve své magisterské práci domnívá, že autorem pojmu „sudetoněmecký“ je německý nacionalistický politik Franz Jesser. Ten měl vést kolem roku 1902 rozhovor s poslancem za Německo-radikální stranu, dr. Josefem Tschanem. Tschan řekl, že Němci v alpských zemích mají svůj jednotný název – alpské Němci (Alpendeutschen) a Jesser v odpověď na to navrhl, že i Němci českých zemí mohou svůj název odvozovat od pohoří, které tyto země spojuje. Jesser vycházel z názvu, který použil údajně ve své geografii už v roce 150 zeměpisec Claudius Ptolemaius, který nazval pohoří na našem území jako „soídeta“ a v překladu by znamenal „jižní pustá pohoří“² ale pravděpodobně ho Ptolemaius převzal od původních kmenů žijících na našem území, tedy od Keltů a pak by v překladu znamenal „pohoří (či les) divokých prasat“. Je ale možné, že tento název nepřiradil Ptolemaius dnešnímu pohoří Sudetské subprovincii tedy

¹ R. J. HOFFMANN, A. HAROSKO, *Odsun. Die Vertreibung der Sudetendeutschen. Vyhnaní Sudetských Němců*, Veröffentlichung des Sudetendeutschen Archivs, München 2000, s. 260.

² Pavel BOHÁČ, *Termín „Sudety, sudetský“ nejen v české kartografii*, in: Geodetický a kartografický obzor 45/87, Praha 1999, č. 9, s. 222-224, zde s. 222.

Krkonošsko – jesenické subprovincii,³ ale měl možná na mysli dnešní Krušné hory. Franz Jesser však v jedné své pozdější práci přiznává, že pojem „sudetský“ slyšel již dříve kolem roku 1848 od nějakého německo-českého poslance frankfurtského parlamentu.⁴

Do roku 1918 se však pojem „sudetoněmecký“ používal zřídka. V roce 1918 v souvislosti s rozpadem monarchie a vznikem samostatného československého státu a snahou jeho německých obyvatel o jejich souhrnné označení a vymezení se začaly více užívat označení Deutschböhme (český Němec), Deutschmährer (moravský Němec) a Deutschschlesier (slezský Němec). Tyto názvy byly známi již od 16.století, kdy někteří studenti ve wittenberské univerzitní matrice uváděli národnost Germano-Bohemicus nebo Teuto-Bohemus, tedy Deutschbhöme – český Němec. Právě tento pojem se v 19.století rozšířil a politické závažnosti mu dodaly první poválečné týdny roku 1918, když se „čeští Němci“ rozhodli utvořit ze svých sídelních oblastí nové samostatné provincie „německého Rakouska“.⁵ 4. 11. 1918 vyhlásili Němci Deutschböhmern (Německé Čechy), Sudetenland (Sudety), Deutschsüdmähren (Německá jižní Morava) a Böhmerwaldgau (Šumavská župa) a jejich připojení k Rakousku. Provincie Sudetenland byla první politická jednotka pojmenovaná podle horského systému Sudety. Zahrnovala území severní Moravy, severozápadní část českého Slezska a severovýchodní část Čech.⁶ V prosinci 1918 obsadili českoslovenští legionáři území všech čtyř provincií, donutili provinční vlády k útěku a připojili oblasti zpět k ČSR. Kvůli tomu, Češi tato označení Němců odmítali a proto se častěji začali objevovat pojmy jako „sudetenländische Deutsche“ (Němec sudetských zemí) nebo „Böhmerlanddeutsche“ (Němec z české země). Ve 20.letech se ustálilo používání pojmů „sudetští Němci“, „Sudety“ a „sudetský“ nikoli ve smyslu etnografickém či geografickém ale ve smyslu ryze politickém. Toto označení přejaly především německá nacionalistická uskupení (Sudetoněmecká vlastenecká fronta, Sudetoněmecká strana) ale také ho začali používat Češi k označení Němců, žijících na území ČSR, bez rozlišování politické příslušnosti. V ČSR byly v roce 1930 stanoveny čtyři jazykové oblasti: česká (Sudetentchechien neboli Sudetské Čechy), německá (Sudetendeutschland neboli Sudetské Německo či zkráceně Sudetland), polská

³ Krkonošsko – jesenická subprovincie se rozkládá od dolního toku řeky Ohře až po řeku Odru, zahrnuje tedy

severní část Krušných hor, Lužické hory, Jizerské hory, Krkonoše, Orlické hory a Jeseníky.

⁴ <http://bruntal.net>, ze dne 15. 3. 2006.

⁵ Ferdinand SEIBT, *Německo a Češi*, Academia Praha 1996, s. 12.

⁶ Pavel BOHÁČ, *Termín „Sudety, sudetský“ nejen v české kartografii*, in: Geodetický a kartografický obzor 45/87, Praha 1999, č. 9, s. 222-224, zde s. 222.

(Sudetenpolen neboli Sudetské Polsko) a chorvatská (Sudetenkroatien neboli Sudetské Chorvatsko).⁷

Přišel rok 1938 a Mnichovská smlouva z 30. září ukončila společné soužití Němců a Čechů v jedné zemi. Podle jména se oba národy vzájemně vymezovaly už dávno ale stále ještě žili všichni v jednom státě. Teprve se založením nové (tzv. druhé) republiky došlo ke skutečnému rozdělení. Jak píše F. Seibt ve své knize *Německo a Češi*: „Neboť nyní do jazykového úzu vtrhl nový pojem, nový společný rys všech Němců v celém státě, a brzy se stal vnitropolitickým faktem: tímto pojmem byl výraz „sudetoněmecký“. 30. října 1938 to dokonce vedlo ke vzniku nové země - Sudet.⁸ Po uzavření Mnichovské dohody se skutečně celé území odstoupené hitlerovskému Německu začalo oficiálně nazývat Sudetenland. Jednalo se o tzv. říšskou župu se sídlem v Liberci, kde měl sídlo říšský župní správce Konrád Henlein. Spadalo pod ní území od Tachova po Opavu⁹ a celé se dělilo na tři obvody: Cheb (Eger), Ústí nad Labem (Aussig) a Opava (Troppau).¹⁰ Jižnější části pohraničí byly připojeny k Rakousku.

S koncem války také přestal existovat protektorát a sudetská župa. Pojmem „sudetský“ přestala být označována jakákoli politicko-geografická uskupení. Zůstal pouze původní význam názvu pohoří. Dle dekretů prezidenta republiky ze dne 22.5. 1945 a z 31.8.1942 bylo zakázáno používání názvu „Sudety“ či „sudetský“. V důsledku toho, že dekreta jsou stále součástí platného právního řádu ČR jako nástupce ČSR, měl by být v platnosti i tento zákaz. Proto vydal Odbor legislativy a koordinace předpisů a kompatibility s právem Evropských společenství Ministerstvo vnitra České republiky dne 13. srpna 2004 stanovisko, že dané vyhlášky z 22. 5. 1945 a z 31. 8. 1942 nejsou součástí platného právního řádu České republiky.¹¹

⁷ <http://bruntal.net>, ze dne 15. 3. 2006.

⁸ Ferdinand SEIBT, *Německo a Češi*, Academia Praha 1996, s. 19.

⁹ Pavel BOHÁČ, *Termín „Sudety, sudetský“ nejen v české kartografii*, in: Geodetický a kartografický obzor 45/87, Praha 1999, č. 9, s. 222-224, zde s. 223.

¹⁰ <http://cs.wikipedia.org>, ze dne 15. 3. 2006.

¹¹ Č.j. LG-1242/2004.

3.2 Odsun

Státní orgány ČR podobně jako řada obyvatel ČR používají často termínu „odsun“ (Abschub) nebo „vysídlení“. Ti, kterých se to týká, tzn. bývalý sudetští Němci mluví nejčastěji o „Vertreibung“ (vyhnání) nebo o „Umsiedlung“ (přesídlení). První pojem používali většinou Němci ze Západního Německa a druhý pojem, přesídlení, byl ve slovníku východních Němců. Důvod byl ten, že jako naše spřátelená socialistická země nemohla NDR používat výraz, který by nás vlastně obviňoval, proto bylo úředně zavedeno slovo Umsiedlung.¹² Dá se říci, že sudetoněmecké i české označení není prosto citového zabarvení – kladného či záporného. Zdá se, že nejneutrálnějším výrazem by mohlo být anglické slovo „transfer“, jež je do češtiny ale často překládán jako „přemístění“, „přesun“ či také jako „odsun“. Podívejme se tedy na jednotlivá označení transferu německých obyvatel po 2.sv. válce podrobněji.

V prvním díle čtyřsvazkového „Příručního slovníku německo-českého“ od Josefa Janka a Hugo Seibenscheina vydaného v letech 1936-1938 je substantivum „Abschiebung“ ve smyslu „Zwangstransport“ přeloženo jako „postrk“. Slovesa „abrücken“ jakož i „abschieben“ jsou však ve stejném lexikonu překládána nejen jako „odstrčiti“, „odstrkávati“ ale také „odsunuti“ a „odsunovati“.

Ve významu „odsunuti“ větších skupin lidí mohlo být použití pojmu „odsun“ poprvé prokázáno v úředním dokumentu v roce 1938 ve zprávě československého ministerstva Národní obrany o situaci uprchlíků ze sudetoněmeckých oblastí bezprostředně po Mnichovské dohodě. Zdá se, že používání pojmu „odsunuti“ ve smyslu „postrk“ bylo před 2.sv. válkou stejně málo běžné jako pojem „Abschub“, který používají sudetští Němci pro akt vyhnání. Při plánování a přípravě vyhnání sudetských Němců exilovou Benešovou vládou bylo používáno označení „výměna obyvatelstva“ a především „transfer“. Podle vzoru Hitlerovy politiky kolektivního „přesídlení“ používá žargon národního českého odboje a exilu pojem „přesídlení“ a „přesídlování“ sudetských Němců.¹³

¹² Alena WAGNEROVÁ, *Odsunuté vzpomínky, z vyprávění tří sudetoněmeckých generačních vrstevníků*, Prostor, Praha 1993, s. 54.

¹³ R. J. HOFFMANN, A. HAROSKO, *Odsun. Die Vertreibung der Sudetendeutschen. Vyhnaní Sudetských Němců*, Veröffentlichung des Sudetendeutschen Archivs, München 2000, s. 73.

Kdo byl iniciátorem pro tento nový pojem „odsun“ pro vyhnání sudetských Němců, jenž současně označoval i první fázi tzv. divoké vyhnání před Postupimskou dohodou, nelze již zcela přesně objasnit. V dopise úřadu předsednictva vlády z listopadu 1945 se říká: „České označení „odsun“ pro mezinárodně užívaný pojem „transfer“ je výrazem již zcela běžným a vžitým ... jeho použití ve směrnicích nemohlo by mítí nepříznivou obávanou odezvu v cizině, uváží – li se, že do ciziny dostane se ono označení stejně v překladu do cizího jazyka, jehož správnost bude se vymykati jakékoli kontrole. ...

Bylo by však v krajním případě možno voliti místo označení „odsun“ výraz „přestěhování“, ovšem tato změna měla by vzápětí i další změny ve směrnicích a bylo by zejména nutno nahraditi označení odsuvné tábory (odsuvná střediska) pojmem přejímací střediska.“¹⁴

Souhlasu vítězných velmocí s přesídlením německého obyvatelstva bylo dosaženo při jednáních v Postupimi 27.7.1945 – 2.8.1945. Ve XIII kapitole Postupimské dohody v anglickém originále se mluví o „transferu“, jenž měl být proveden „orderly and humane“ (spořádaně a lidsky).

Spolu s autorem Odsunu, R. J. Hoffmannem můžeme říci, že: „Pojem „odsun“ a pojmy „vyhnání“ jakož i „etnická čistka“ popisují jednu a tutéž zásadní a osudovou skutkovou podstatu, totiž násilné vykořenění a vypovězení více než tří milionů sudetských Němců za účelem obnovy homogenní národní české státnosti na území Čech a Moravy, které zahrnovalo celou sídelní oblast sudetských Němců. V tomto smyslu je odsun pojmem ze slovníku nelidskosti 20. století“.¹⁵

¹⁴ R. J. HOFFMANN, A. HAROSKO, *Odsun. Die Vertreibung der Sudetendeutschen. Vyhnání Sudetských Němců*, Veröffentlichung des Sudetendeutschen Archivs, München 2000, s. 78.

¹⁵ R. J. HOFFMANN, A. HAROSKO, *Odsun. Die Vertreibung der Sudetendeutschen. Vyhnání Sudetských Němců*, Veröffentlichung des Sudetendeutschen Archivs, München 2000, s. 78.

4 Sokolovsko součástí plzeňské diecéze

Nejenom v plzeňské diecézi, ale v celé České republice je dnes problémem současné rozdělení farností. Poslední významná reforma farností byla provedena během panování Marie Terezie a za jejího syna Josefa II. ke konci 18. století. V té době vzniklo velké množství vesnických farností a s nimi samozřejmě i množství farních kostelů. Během posledního století došlo však k tolika sociologickým a geografickým změnám, že tato struktura rozdělení dnes již nemůže bez velkých problémů odpovídat potřebám dnešní církve.¹⁶

Plzeňská diecéze, bývalá část diecéze pražské, rozkládající se v nejzápadnější části České republiky, má rozlohu něco přes 9.000 km² a celkový počet obyvatel kolem 818 700 (s poměrně mladým věkovým profilem). Z nich se k Římskokatolické církvi hlásí 148 750 věřících.¹⁷ Koncentrace obyvatelstva je s výjimkou města Plzně poměrně nízká. V diecézi před novým rozdělením bývalo asi 254 (60%) excurrento farností (tj. farností, kam kněz dojíždí)¹⁸. Jsou to převážně obce s méně než 1,000 obyvateli. Další 36 farností bylo před sloučením v supresi.¹⁹ Po správním přerozdělení diecéze je v ní 10 vikariátů se 72 farnostmi. V celé diecézi je 574 kostelů a kaplí.²⁰

Oblast plzeňské diecéze byla vážně zasažena důsledky II. světové války, následného násilného odsunu většiny německého (většinou katolického) obyvatelstva a politiky osídlování Sudet obyvatelstvem přistěhovalým z jiných částí Čech, Moravy a Slovenska, ale také Ukrajiny, Rumunska a tehdejší Jugoslávie.²¹ V nepřehledných poměrech po odsunu i později byla na mnohých místech z neznalosti zničena i cenná

¹⁶http://www.bip.cz/info/dokumenty_pastor_plan.html - Hruška, Petr, Duch oživuje, nevhodné struktury zabíjejí:

Pastorační situace v plzeňské diecézi na přelomu tisíciletí, ze dne 10. 4. 2006.

¹⁷ Zdroj: Sčítání lidu 2001.

¹⁸http://www.bip.cz/info/dokumenty_pastor_plan.html - Hruška, Petr, Duch oživuje, nevhodné struktury zabíjejí:

Pastorační situace v plzeňské diecézi na přelomu tisíciletí, ze dne 10. 4. 2006.

¹⁹ Farnost v supresi znamenala farnost buď zcela zaniklou nebo s minimálním počtem farníků (dva, tři, ...).

²⁰ <http://www.bip.cz>, ze dne 15. 3. 2006.

²¹ http://www.bip.cz/info/dokumenty_pastor_plan.html - Hruška, Petr, Duch oživuje, nevhodné struktury zabíjejí: Pastorační situace v plzeňské diecézi na přelomu tisíciletí, ze dne 10. 4. 2006.

dokumentace k dějinám farností, farní knihovny apod.“²² Mnohé osady byly úplně opuštěny, kostely zabeďněny nebo vydrancovány. Majetek farností si rozebrali národní správcové nebo rozkradly pochybné živly. Řada farností připadla časem do Vojenského výcvikového prostoru, ze kterého se včas podařilo odvést jen minimum věcí.

Odsun téměř tří miliónů lidí z česko-německého pohraničí po druhé světové válce měl za následek rozpad kulturních a sociálních tradic pohraničních oblastí. Zaniklo na 3000 obcí, částí obcí a samot, zrušeny byly všechny tzv. trpasličí výměry půdy (rodinné podniky do 5 ha, kterých bylo v pohraničí 350 000),²³ čímž se zcela změnil vzhled Sudet a tím i plzeňské diecéze. Přestože se podařilo většinu pohraničních území osídlit obyvatelstvem z vnitrozemí a reemigranty, zůstaly mnohé farnosti nedostatečně obydleny. O opuštěné pozemky ve státním vlastnictví se nikdo nestaral a některé oblasti byly v 50. letech znovu vysídleny a přeměněny na vojenská cvičiště (Slavkovský les, Doupovsko) nebo vojenská příhraniční pásma.²⁴

Všechny tyto sociodemografické události mají za následek i vysoký počet zničených, zaniklých, rozbitých, rozpadajících se či vykradených kostelů. Mezi nejvíce dotčené patří v tomto směru Karlovarsko a Sokolovsko. Podle článku na situ ChristNet hrozí asi polovině ze 134 kostelů na Karlovarsku zkáza. Na jejich opravy a zabezpečení proti zlodějům je zapotřebí velké sumy peněz, kterou církev samozřejmě nemá. Bylo by zapotřebí asi 847 milionů korun. V roce 2005 dala církev do oprav sakrálních památek 9 milionů korun. Diecéze se tedy usilovně snaží získávat prostředku nebo převést či prodat kostely jiným subjektům (obec, sdružení, apod.).²⁵

²² Zdeněk BOHÁČ, *Atlas církevních dějin českých zemí 1918 – 1999*, Karmelitánské Nakladatelství, Kostelní Vydří 1999, s. 30.

²³ http://www.bip.cz/info/dokumenty_pastor_plan.html - Hruška, Petr, Duch oživuje, nevhodné struktury zabíjejí: Pastorační situace v plzeňské diecézi na přelomu tisíciletí, ze dne 10. 4. 2006.

²⁴ Zdeněk BOHÁČ, *Atlas církevních dějin českých zemí 1918 – 1999*, Karmelitánské Nakladatelství, Kostelní Vydří 1999, s. 29.

²⁵ <http://www.christnet.cz>, ze dne 25. 10. 2005.

4.1 Sokolovský vikariát

Území sokolovského vikariátu zahrnuje na jihovýchodě oblast Slavkovského lesa, na něj navazuje průmyslová oblast Sokolovska se svými hnědouhelnými pánvemi a na severozápadě tvoří přirozenou hranici nejen vikariátu a diecéze ale také České Republiky Krušné hory.

Krušné hory jsou oblast, která představovala až do roku 1947 nejobydenější hory světa. Život zde nebyl nikdy lehký. Již od 17. století představovala tato oblast jednu z nejchudších území habsburské monarchie. Nejdecko a Kraslicko představovaly ve 30. letech oblasti s největší nezaměstnaností v západočeském pohraničí, bez práce zde bylo až 25 % obyvatel.²⁶ V roce 1930 žilo v celém českém a moravském pohraničí asi 71,7 % Němců, kromě jižního zemědělského pohraničí bylo ostatní pohraniční území velmi hustě osídleno. Průměrná hustota obyvatelstva v českých zemích byla 135 obyvatel na 1 km². V pohraničí to bylo 127 obyvatel na 1 km².²⁷ V Krušných horách, nejobydenějších horách světa, to bylo ještě více, Ani dnes se nikde jinde v Čechách nenajde na hřebenu hor o průměrné výšce 800 metrů tolik osídlených území, vesnic, městeček a měst. Přitom současné osídlení ani zdaleka nedosahuje předválečné úrovně.²⁸

Na Sokolovsku dnes žije 93 700 obyvatel, z nichž se asi 15 % (tj. 14 055) hlásí ke katolické víře, ale dle sčítání lidu z roku 2001, jich nedělní bohoslužby navštěvuje pouze 600, což jsou přibližně 4 %. Po přerozdělení diecéze je v Sokolovském vikariátu zahrnuto pět farností. Chlum sv. Maří, ke kterému jsou přislouženy Habartův a Kynšperk, farnost Chodov s přisloučenými Tatrovicemi, farnost Kraslice, k níž jsou přisloučeny: Bublava, Jindřichovice, Kostelní, Krásná Lípa, Liboc, Oloví, Přebuz, Rotava, Stříbrná, dále je to farnost Loket nad Ohří s přisloučenými farnostmi Horní Slavkov, Krásno nad Teplou, Staré Sedlo u Sokolova a poslední farností je Sokolov, ke kterému jsou přisloučené: Krajková, Lomnice u Sokolova, Svatava a Kostelní Bříza.²⁹

²⁶ Petr MIKŠÍČEK a kol., *Zmizelé Sudety*, Český les, 2004, s. 132.

²⁷ Tamtéž, s. 68.

²⁸ Tamtéž, s. 132.

²⁹ *Adresář plzeňské diecéze*, 2005, s. 27 – 28.

5 Odsun

Již během války se odboj domácí i zahraniční shodl na odsunu Němců a potrestání zrádců a kolaborantů. Když Československá vláda převzala moc, začalo se s Němci jednat jako s kolektivním viníkem za všechny nacistické zločiny. Také 27.7.1945 – 2.8.1945 na konferenci v Postupimi se jednalo o odsunu Němců, „menšiny trvale ohrožující mír v Evropě“, z Československa, Polska a Maďarska. Od nás měly odejít téměř tři miliony Němců. Odsun měl začít 1.12.1945 a skončit 1.7.1946.³⁰ Skončil o rok později neboť časy jednotlivých transportů se prodlužovaly. Začal svévolným vyháněním celých německých rodin, nacista i neonacistů, ačkoli antifašisté mohli zůstat, okamžitě v prvních dnech po osvobození. Odsun Němců a znovuosidlování pohraničních oblastí, ve kterých do té doby převážně žili, bylo největší sociodemografickou událostí naší novodobé historie. Po válce bylo na našem území v pohybu asi pět milionů lidí.³¹ Československo muselo opustit více než 3 miliony lidí a zůstat mohlo asi 250 tisíc Němců (s omezenými občanskými právy).³²

4.1 Období „divokého odsunu“

Už v květnu začalo první, takzvané „divoké“ vyhánění. K prvním projevům začalo docházet již v době tzv. květnového povstání, ale ke skutečně hromadnému vyhánění dal impuls až projev prezidenta Edvarda Beneše, který pronesl v Brně při svém návratu do vlasti. Tehdy prohlásil: „...německý problém v republice musíme definitivně vylikvidovat...“ a později v Praze pronesl, že: „...bude třeba vylikvidovat zejména nekompromisně Němce v českých zemích a Maďary na Slovensku...“³³ Na tento projev reagovala řada Čechů a zvláště těch, kteří si potřebovali vylepšit morální kredit, svévolným vyháněním Němců. Nejvíce se činily především tzv. RG gardy.³⁴ Jejich členy byli podle pamětníků mimo jiné často hoši ze smíšených manželství, kteří ještě počátkem

³⁰ Václav VAŠKO, *Neumlčená*, I, Zvon, Praha 1990, s. 28.

³¹ Petr MIKŠÍČEK a kol., *Zmizelé Sudety*, Český les, 2004, s. 62.

³² <http://cs.wikipedia.org>, ze dne 15.3.2006.

³³ Václav ČERNÝ, *Paměti III*, Atlantis, Brno 1992, s. 42.

³⁴ RG = revoluční gardy.

roku 1945 byli činní v Hitlerjugend.³⁵ „Česky mluvili špatně, ale byli členy RG, protože znali poměry a věděli, kdo byl při Hitlerovi. Posloužili proti vlastním lidem.“³⁶ Z území, kde žili Němci to často bylo k nejbližší německé hranici docela blízko. Asi padesát až šedesát kilometrů. Skupiny Němců začaly být zcela nesystematicky zaháněny za hranice. Některé skupiny jeli vlakem některé šly pěšky. Někde šlo pouze o malé skupinky lidí, někde byly takto vyháněny celé vesnice.³⁷ Tehdy jako dnes platilo právo, že každý má právo žít v zemi, kde se narodil, deportovat lze pouze cizince, a to jen v případě splnění dalších podmínek. Toto právo však bylo tehdy absolutně opomíjeno a nerespektováno. Většina Němců, kteří by do odsunu nemuseli, šli také. Buď proto, že tam měli příbuzné nebo proto, že měli strach z Čechů a především z RG gard. Podle pamětníků byla většina členů RG gard komunisté, kteří přišli do pohraničí pouze rabovat a nebyli oblíbeni ani u českých starousedlíků.³⁸

V. Černý ve svých Pamětech popisuje první dny divokého odsunu takto: „Hned v prvních dnech po osvobození začali Češi svážet Němce do sběrných táborů. Dovedli je stejně zdatně organizovat jako Němci ještě pár měsíců předtím. A stejně v nich i vládli. České domácnosti si z nich dali přidělovat dočasné služby. Jsou případy, kde německé vojáky upalovali na ulici za živa a německé ženy ostríhané dohola hnaly na veřejné práce. Gestapismus český se na vlások podobal nacistickému, oč jsme pak chtěli opírat pýchu své mravní nadřazenosti?“³⁹ Češi v té době jednali s Němci na základě tzv. kolektivní viny. Tzn. k tomu, aby byl člověk vinen leckdy stačilo mít německou národnost. Opat Anastáz Opasek se ve svých vzpomínkách k principu kolektivní vinny vyjadřuje takto: „Mnoho Čechů mělo falešné mínění (možná, že to bylo i přesvědčení) že existuje kolektivní vina, což i bez ohledu na katolickou morálku je nemožná věc, protože každý odpovídá za sebe a co učinil zlého, za to má být souzen, kdo se ničeho nedopustil, nemůže být zatracen a nemá být vyhozen ze země, kde žil. Nelze obvinít člověka, že je vinen za druhého.“ Opasek je také přesvědčen, že odsun německého obyvatelstva velice přivítali a mnohdy i razantně podporovali komunisté, protože to pro ně znamenalo lepší cestu k moci. Mezi sudetskými Němci bylo hodně katolíků, pro které komunisté byli nepřijatelní. Před válkou bylo v pražské arcidiecézi více katolíků německých než českých. Řada Němců se za první republiky také hlásila k sociální demokracii. A jak A.

³⁵ Alena WAGNEROVÁ, *Neodsunuté vzpomínky*, Prostor, Praha 1993, s. 17.

³⁶ Tamtéž, s. 21.

³⁷ Ferdinand SEIBT, *Německo a Češi*, Academia Praha 1996, s. 333.

³⁸ Alena WAGNEROVÁ, *Neodsunuté vzpomínky*, Prostor, Praha 1993, s. 17.

³⁹ Václav ČERNÝ, *Paměti III*, Atlantis, Brno 1992, s. 43.

Opasek říká: „Jakmile tyto síly musely pryč z Československa, otevřely se tímto oslabením demokratické fronty úžasné možnosti snazšímu nástupu komunistické strany k moci“.⁴⁰ Jak se ovšem tito němečtí katolíci zachovali v roce 1938 komentuje jedna česká pamětnice: „Jak se najednou změnil ten bodrý, pobožný Němec v našem kostele...byl jich vždycky plný kostel a najednou...95 % sudetských Němců hlasovalo pro Henleina. Jestli byl někdo slušný, tak ho nebylo ani vidět ani slyšet.“⁴¹ Skutečností je i to, že pro komunisty byla deportace Němců výhodná i z jiné stránky. Rozdělováním konfiskovaného majetku mohli uplatit své voliče a z odsunutých Němců vytvořit umělého nepřítele, proti kterému může Československo ochránit jen velký Sovětský svaz.

Začátkem června 1945 byly uzavřeny všechny německé školy veřejné i soukromé, tj. i církevní. Ačkoli až dosud žilo v pohraničních oblastech převážně německé obyvatelstvo, které česky neumělo, musely tam být podle nařízení zemského národního výboru v Praze odstraněny německé nápisy, označení a výzvy z církevních budov.⁴²

Během divokého odsunu byla na německých obyvatelích napáchána řada násilí. O život přišli tisíce lidí. Mnoho těch, kteří odsun přežili, přišli o život z vyčerpání, hladu a podmínek, které panovaly v zemích,⁴³ kam byli naši Němci odsouváni a které je často odmítaly přijmout.

Koncentrační tábor Terezín, kde v židovském ghettu přišlo za války o život více než 30 000 lidí, se stal záchytným táborem německých zajatců, do té doby, než po celé zemi vzniklo dostatečné množství dalších pracovních a zajateckých táborů. Do „Malé pevnosti“ byli dopravováni Němci ze země a říšskoněmečtí utečenci. Byli mezi nimi jistě i takoví, kteří se během let okupace leccím provinili, ale většina, mezi nimi mnoho dětí a dospívajících, byla zavřena pouze proto, že to byli Němci.⁴⁴

Během doby, kdy byli Němci soustředováni do sběrných, internačních a pracovních táborů, byly jejich domy a byty v pohraničí předmět obohacování a drancování. Zabráním majetku Němců, jak říká A. Opasek, nezbohatl stát, ale obohatili

⁴⁰ Anastáz OPASEK, *Dvanáct zastavení*, Torst, Praha 1997, s. 125.

⁴¹ Alena WAGNEROVÁ., *Neodsunuté vzpomínky*, Prostor, Praha 1993, s. 17.

⁴² Václav VAŠKO, *Neumlčená I*, Zvon, Praha 1990, s. 28.

⁴³ Sasko, Bavorsko, Rakousko...

⁴⁴ Václav ČERNÝ, *Paměti III*, Atlantis, Brno 1992, s. 43.

se jednotlivci, tím, že kradli až vykradli, ale také zpustošili majetky, hospodářství, která vysáli a pak je třeba po roce opustili.⁴⁵

Tzv. „divoký odsun“ začal hned v květnu 1945 a byl zastaven až v září téhož roku. Odhaduje se, že tímto neorganizovaným odsunem prošlo cca 660 000 lidí. T. Staněk ve své práci uvádí, že z 18 816 obětí divokého odsunu bylo 5 596 zavražděno, 3 411 spáchalo sebevraždu, 6 615 zemřelo v koncentračním táboře, 1 481 při transportu, 705 bezprostředně po transportu, 629 na útěku a u 379 úmrtí nešlo zjistit příčinu smrti.⁴⁶

Dříve než došlo k Postupimské konferenci a než čs. instituce přijaly právní normy regulující odsun, shromažďovaly různé mocenské orgány z vlastní iniciativy či z doporučení úřadů německé občany a vyváželi je nebo vyháněli z domovů a z republiky. Poměry, jaké panovaly ve sběrných a internačních táborech vyvolávaly stížnosti a kritiku zahraničního tisku. Přesto vláda tento divoký neorganizovaný odsun nezastavila, jak to západní velmoci požadovaly a jak jim to dříve slíbila. Vláda naopak usilovala o urychlené vyhnání co největšího počtu Němců, protože velmoci dosud odsun neschválily. Měla strach, že se velmoci postaví proti, a proto se snažila před tímto oficiálním prohlášením vystěhovat z ČSR co nejvíce Němců. Mezi vojenskými veleními i politickými místy Československa a Sovětského svazu existovala dohoda o vývozu Němců, který bude prováděn bez ohledu na stanovisko západních velmocí.⁴⁷ Postupimská konference požadovala zastavit dosavadní divoký odsun a připravit řádně organizovaný. Ten začal oficiálně 24.1.1946 a odsunuto bylo celkem 2.250 000 osob, převážně německé národnosti (1.010.000 žen, 636 000 dětí do 12 let, 541 000 mužů).⁴⁸ Bohužel, smutným faktem celého odsunu ale zůstává, že „Skutečně se provinivší velcí i malí mocipáni Hitlerova režimu, zavčas varování a beztak očekávající odplatu za své ohavnosti, opouštěli zemi většinou mezi prvními. Ostatní, subjektivně bez viny, „v pořádku“ předali své úřady, své psací stoly českým nástupcům a vzápětí byli vtaženi do víru perzekucí a štvanic.“⁴⁹

⁴⁵ Anastáz OPASEK, *Dvanáct zastavení*, Torst, Praha 1997, s. 168.

⁴⁶ www.wikipedie dle Tomáše Staňka, *Perzekuce 1945*, *Perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu – srpnu 1945*. Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 1996, 231 pp. Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 1996, s. 58.

⁴⁷ Karel KAPLAN, *Pravda o Československu 1945 – 1948*, Panorama, Praha 1990, s. 136.

⁴⁸ Aleš OPATRŇÝ, *Vliv odsunu německého obyvatelstva na pastorační situaci v českých a moravských diecézích – demonstrováno na příkladu pražské arcidiecéze a jedné farnosti z oblasti Sudet*, Opatrný, A., rukopis, Praha 1999, s. 2.

⁴⁹ Ferdinand SEIBT, *Německo a Češi*, Academia Praha 1996, s. 23.

Čeští pamětníci, kteří dnes vzpomínají, shrnují, že to, co tehdy považovali za normální a správné, dnes nepovažují, ale v kontextu doby svůj tehdejší postoj považují za správný. Říkají, že to nelze hodnotit z dnešního pohledu, že i ten jejich je dnes již jiný, než byl v době, kdy to prožívali.⁵⁰

5.2 Odsun „podle pravidel“

27.7.1945 – 2.8.1945 se konala v Postupimi konference vítězných států a jednalo se na ní o odsunu Němců z Československa, Polska a Maďarska. Je důležité upozornit, že vlády zemí, které se Postupimské konference účastnily, souhlasily s odsunem Němců z Československa za určitých podmínek. Nikoli, jak se často mylně uvádí, že rozhodly a nařídily ho. Ostatně také Československo patřilo k vítězům a nebylo tedy ani možno, aby mu ostatní země něco nařizovaly. Odsun měl začít 1.12.1945 a skončit 1.7.1946. Období srpen 1945 až prosinec 1945 měl být obdobím příprav odsunu. Vznikaly orgány a instituce, které měly transport provádět. Na území Československa vzniklo přes 100 sběrných středisek. Začátek se posunul a 1. transport odjel vlakem do americké okupační zóny až 25. 1. 1946.⁵¹

Stoprocentním odsunem Němců by vznikly v národním hospodářství velké potíže, protože by odešlo velké množství zkušených a kvalifikovaných dělníků a techniků. Proto neprobíhal odsun zcela rovnoměrně. V místech s rozvinutým průmyslem byli ponecháváni odborníci německé národnosti a jejich rodiny. K 15. 12. 1945 pracovalo v republice asi 34 tisíc německých horníků.⁵² Ti se potom vystěhovali až v 60. letech, zpravidla když dosáhli důchodového věku. Podobně byl odložen, ovšem ne na dlouhou dobu, odsun německých řádových sester, pracujících v nemocnicích a ústavech. V místech zemědělských s nepatrným průmyslem byl mnohde odsun takřka stoprocentní.⁵³ Kvůli zajištění pracovních sil pro zemědělství po odsunu Němců schválila vláda opatření,

⁵⁰ Alena WAGNEROVÁ., *Neodsunuté vzpomínky*, Prostor, Praha 1993, s. 160.

⁵¹ Karel KAPLAN, *Pravda o Československu 1945 – 1948*, Panorama, Praha 1990, s. 146.

⁵² Karel KAPLAN, *Pravda o Československu 1945 – 1948*, Panorama, Praha 1990, s. 150.

⁵³ Aleš OPATRŇÝ, *Vliv odsunu německého obyvatelstva na pastorační situaci v českých a moravských diecésích – demonstrováno na příkladu pražské arcidiecéze a jedné farnosti z oblasti Sudet*, Opatrný, A., rukopis, Praha 1999, s. 2.

kterým pozvala do českého pohraničí jednak Slováky, ale také reemigranty z Rumunska, Bulharska apod.⁵⁴

Jak poznamenává A. Opatrný: „Odsun znamenal především částečné nebo úplné přerušení kontinuity života obce a tedy i farnosti. Protože dosídlování a odsun probíhali současně, na některých místech řadu měsíců koexistovaly české i německé rodiny, mnohdy v jednom stavení.“⁵⁵ Majetek, který po sobě německé rodiny zanechávaly byl tehdy vyčíslen asi na dvacet miliard dolarů. Zdá se, že ani v tomto bodě neodpovídal odsun Postupimské dohodě. Neboli, jak to komentuje F. Seiny: „Není tak úplně samozřejmé, že „transfer obyvatelstva“ provedený „způsobem spořádaným a lidským“⁵⁶ zahrnuje i ztrátu veškerého majetku, a nezbyvá než porušení proslulé dohody konstatovat už i v tomto ohledu.

Odhaduje se, že v následujících třech letech od zahájení oficiálního odsunu byly do německých okupačních zón deportovány téměř tři miliony lidí, kteří se pak povětšinou usadili v Bavorsku. V zemi zůstala asi desetina původního německého obyvatelstva. Německé prameny vyčíslují přímé nebo nepřímé oběti doby bezprostředně poválečné na téměř čtvrt milionu lidí. Přesná čísla, kolik Němců bylo do kdy odsunuto a kolik zůstalo, se liší podle různých pramenů. Pro ukázkou vybírám číselný přehled od K. Kaplana: 24. 10. 1946 byl odsun dokončen vyjma několika tisíc rodin dělníků a odborníků, kteří zde podmíněně zůstali. Celkem bylo do této doby odsunuto 2,256 milionu Němců a 660 tisíc před lednem 1946. V ČSR zůstalo 239 911 Němců a jejich počet se v dalších letech zmenšoval dodatečným odsunem, tzn. na konci roku 1947 zde žilo 196 tisíc Němců, k 15. 6. 1949 177 tisíc a v roce 1950 165 117 Němců, což bylo 1,3 % obyvatel ČSR. V době od května 1945 do května 1947 tak v celé republice došlo k úbytku obyvatelstva o 33 %. Další číslo, které stojí za zaznamenání je 40 000 smíšených rodin, které byly odsunuty do vnitrozemí.⁵⁷

Po únoru v roce 1948 začala na Západ pronikat nová vlna uprchlíků, většinou ekonomické, politické a technické inteligence, nejdřív do západní části Německa, na

⁵⁴ Karel KAPLAN, *Pravda o Československu 1945 – 1948*, Panorama, Praha 1990, s. 151.

⁵⁵ Aleš OPATRŇÝ, *Vliv odsunu německého obyvatelstva na pastorační situaci v českých a moravských diecézích –demonstrováno na příkladu pražské arcidiecéze z jedné farnosti z oblasti Sudet*, Opatrný, A., rukopis, Praha 1999, s. 2.

⁵⁶ Postupimská dohoda žádala provést odsun „orderly and humane“, tzn. spořádaně a lidsky.

⁵⁷ Karel KAPLAN, *Pravda o Československu 1945 – 1948*, Panorama, Praha 1990, s. 153.

území, na němž se vysídlení Němci soustřeďovali především. Od března do května 1948 se vystěhovalo 9 tisíc Němců.⁵⁸

5.3 Dekrety prezidenta republiky Edvarda Beneše

Dekrety Edvarda Beneše, prezidenta Československé republiky, vydané v době války a poválečném období do vzniku Prozatímního národního shromáždění, nahrazovaly zákonodárnou moc. Všechny dekrety byly vydány v době trvání stavu branné pohotovosti státu, který byl vyhlášen 23.9. 1938 a ukončen 31.12.1945. Všechny dekrety byly dodatečně schváleny Prozatímním národním shromážděním a staly se ústavními zákony.⁵⁹

Přehled tématicky důležitých dekretů:

1. 19.5.1945 o neplatnosti některých majetkověprávních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů
2. 19.6.1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech
3. 21.6.1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa
4. 17.7.1945 o jednotném řízení vnitřního osídlení
5. 20.7.1945 o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českým, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci
6. 2.8.1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské
7. 19.9.1945 o pracovní povinnosti osob, které pozbyly československého státního občanství
8. 25.10.1945 o konfiskaci nepřátelského majetku a o Fondu národní obnovy
9. 27.1.1945 o trestání některých provinění proti národní cti

⁵⁸ Karel KAPLAN, *Pravda o Československu 1945 – 1948*, Panorama, Praha 1990, s. 153.

⁵⁹ Karel JECH, Karel KAPLAN, *Dekrety prezidenta republiky 1940 – 1945*, Dokumenty 1, Ústav pro soudobé dějiny, Doplněk, Brno 1995, s. 438.

Dekretální normotvorba byla vynucena i legitimována válečnými podmínkami. V odboji původně platilo, že budou muset odejít němečtí političtí provinilci, nacisté a aktivně svolní, vědomí spolupracovníci s nacismem. To byla také původně koncepce vlády v Londýně. Ale v roce 1943 došlo ke změně nařízení. Kromě aktivních německých odbojářů proti nacismu, prakticky většinou komunistů, půjdou Němci všichni. Tím, že odejdou téměř všichni Němci bude mít za následek národnostně homogenní stát. V. Černý ve svých Pamětech říká: „Transferu ale přikývli nakonec i západní spojenci, v Postupimi stal se článkem světové mírové dohody a tím také kusem světové odpovědnosti vítězů.“ Při návratu do vlastni pronesl prezident Edvard Beneš na brněnské radnici větu: „... náš zběsilí soused ... si vytvořil situaci, jejíž důsledky stihnou celé jeho dnešní i budoucí generace, ponese je jako zasloužený a plně mu náležející trest ... Tento národ přestal být v této válce už vůbec lidským, přestal být lidsky snesitelný a jeví se nám už jen jako jediná veliká lidská nestvůra ... Řekli jsme si, že německý problém v republice musíme definitivně vylikvidovat ...“ Slovo „vylikvidovat“ bylo novým slovem a jeho význam hodnotí V. Černý takto: „Politika se stala záležitostí síly, nikoliv mravnosti a práva.“⁶⁰

Velice nepříznivě se v době po skončení války vyvíjela situace v oblasti lidských a občanských práv. Revoluční spravedlnost podložená prezidentskými dekrety : O potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech (tzv. velký retribuční dekret z 19.6.1945) a O trestání některých provinění proti národní cti (tzv. malý retribuční dekret z 27.10.1945) odsuzovala k tvrdým trestům skutečné i domnělé kolaboranty. Podle dekretu o potrestání zločinců a zrádců mohlo být udavačství potrestáno i smrtí mělo-li za následek smrt.⁶¹ Retribuci prováděly vedle Národního soudu i mimořádné lidové soudy v sídle krajských soudů. V českých zemích bylo ke dni skončení retribuční v roce 1947 podáno u 24 mimořádných lidových soudů 132 549 trestních oznámení, ve 14 879 případech se od dalšího stíhání upustilo, aby byl umožněn odsun Němců. Podle vynesených rozsudků bylo 713 osob odsouzeno k trestu smrti (z toho 475 Němců a 293 Čechů). K doživotnímu žaláři bylo odsouzeno celkem 741 osob. K dočasnému trestu na svobodě 19 888 osob. Zároveň bylo konstatováno, že z 5861 příslušníků gestapa působících v bývalém protektorátu většina uprchla. Ještě

⁶⁰ Václav ČERNÝ, *Paměti III*, Atlantis, Brno 1992, s. 41.

⁶¹ Karel JECH, Karel KAPLAN, *Dekrety prezidenta republiky 1940 – 1945*, Dokumenty 1, Ústav pro soudobé dějiny, Doplněk, Brno 1995, s. 241.

v roce 1950 bylo ve výkonu trestu celkem 10 621 retribučních vězňů.⁶² Stanovena byla nepromlčitelnost zločinů a nepromlčitelnost výkonu trestu.⁶³

Dekrety prezidenta republiky především uskutečňovaly cíle Košického vládního programu, vyhlášeného 5.4.1945 novou československou vládou. V kapitole VIII. Byl vyjádřen vztah k německé menšině. „Z občanů Československé republiky německé a maďarské národnosti, kteří měli československé státní občanství před Mnichovem 1938, bude státní občanství potvrzeno a návrat do republiky zajištěn u antinacistů a antifašistů. U ostatních československých občanů německé a maďarské národnosti bude československé státní občanství zrušeno.“ Státní občanství bylo tehdy pojímáno jako osobní právní poměr určité osoby k určitému státu bez ohledu na obdobný vztah podobnému založený pobytem nebo bydlištěm v určitém státě. „Němci a Maďaři, kteří se přistěhovali na území Československé Republiky po Mnichovu 1938, budou z republiky vykázáni ihned, pokud nepodléhají trestnímu stíhání“.⁶⁴

Dekret prezidenta republiky č.12 z 21.6.1945 rozhodl o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. Dekret se vztahoval na osoby fyzické i právnické. Konfiskace se zpravidla považuje za opatření trestně právní, jímž dochází k vyvlastnění majetku, a předpokládá zjištění viny. Tato vina a trest byly v tomto případě vysloveny obecnou právní normou, v pochybnostech pak měli rozhodnout správní orgány. Konfiskace tedy nastávala ex lege, nikoli individuálním rozhodnutím. Při přípravě dekretu informoval ministr zemědělství Ďuriš zaujatě a mylně občany: „Zemědělský lid nastoupí, aby převzal do svých rukou půdu, která mu byla před 300 lety uloupena cizáky a zrádci.“⁶⁵ Dekretem byl vytvořen pozemkový fond, z něhož se měla přidělovat půda do vlastnictví deputátníkům, malozemědělcům atd. S tím pak souvisel dekret prezidenta republiky č. 28 z 20.7.1945 o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci.⁶⁶

⁶² Karel JECH, Karel KAPLAN, *Dekrety prezidenta republiky 1940 – 1945*, Dokumenty 1, Ústav pro soudobé dějiny, Doplněk, Brno 1995, s. 27.

⁶³ Tamtéž, s. 243.

⁶⁴ Tamtéž, s. 30.

⁶⁵ Konfiskace půdy Němců a zrádců, in: Svobodné noviny, roč. 1, 1945, 9.6., zde s. 1.

⁶⁶ Karel JECH, Karel KAPLAN, *Dekrety prezidenta republiky 1940 – 1945*, Dokumenty 1, Ústav pro soudobé dějiny, Doplněk, Brno 1995, s. 35.

S odvoláním na tyto dekrety docházelo i k tomu, že se někde protiprávně zabíral církevní majetek spravovaný do té doby osobami (německými kněžími nebo řeholníky), na které by se dekrety eventuálně mohly vztahovat, kdyby ovšem byly jeho vlastníky. Proti tomu vystoupili českoslovenští biskupové na konferenci v Olomouci v listopadu 1945.

28.10.1945 zahájilo svou činnost prozatímní Národní shromáždění, které potvrdilo a prohlásilo za zákon doposud vydané prezidentské dekrety a dále zvláštním zákonem z května 1946 zaručilo beztrestnost těm, kteří se podíleli na poválečném bezpráví a páchání křivd.

Dodatek:

Zákon č. 115/1946 Sb. ze dne 8.května 1946, o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků

§1

Jednání, k němuž došlo v době od 30. září 1938 do 28. října 1945 a jehož účelem bylo přispěti k boji o znovunabytí svobody Čechů a Slováků nebo které směřovalo ke spravedlivé odplatě za činy okupantů nebo jejich pomahačů, *není bezprávné* ani tehdy, *bylo-li by jinak podle platných předpisů trestné.*⁶⁷

5.4 „Nové pohraničí“

Vylidněné pohraničí se brzy stalo ekonomickým problémem. F. Seibt píše, že se nedalo zabránit úplné ztrátě celých průmyslových odvětví.⁶⁸ Čs. vláda se tedy pokusila řešit situaci dosídlováním pohraničí z vnitrozemí nebo reemigranty ze zahraničí.

⁶⁷ Pavel BĚLINA a kol., *Dějiny země koruny České, II.*, Paseka, Praha 1992, s. 253.

⁶⁸ Ferdinand SEIBT, *Německo a Češi*, Academia Praha 1996, s. 24.

Osídlování pohraničí lze rozdělit na zemědělské a ostatní. Ostatní znamenalo organizaci příchodu novoosídlenců do měst a průmyslových oblastí. Tohoto obyvatelstva se netýkalo rozdělování zemědělské půdy. Z pohledu zemědělství bylo pohraničí velmi důležitou oblastí. Nacházela se zde třetina orné půdy českých zemí, více než tři čtvrtiny luk a pastvin, většina vinic, více než třetina lesů, většina všech rybníků a vodních ploch vůbec. Na základě dekretů se dostalo do rukou státu tři miliony hektarů zemědělské a lesní půdy. Stát samozřejmě nabyté bohatství nemohl sám spravovat, a tak vytvořil funkci národního správce.⁶⁹ Osídlovací úřad stanovil, že pokud se v určitém pohraničním kraji usadí alespoň tři čtvrtiny počtu veškerého obyvatelstva ve srovnání s rokem 1930, bylo by možno pro onen kraj považovat osídlení za skončené. Této míry osídlení se leckde podařilo dosáhnout, ovšem pouze dočasně.⁷⁰ Řada nových obyvatel přišla do pohraničí hospodařit, a když jim stát tuto možnost po roce 1948 opět odebral, opouštěli lidé své nové domovy a vraceli se buď zpět do vnitrozemí nebo se alespoň přestěhovali do větších měst. Také cílené vylidňování venkova nepodporováním infrastruktury, dopravy, služeb atd. přispělo k opětovnému vylidňování již dosídlených oblastí.

Během dosídlování přišly do pohraničí dvě vlny dosídlenců. První byli tzv. „dobyvatelé“, kteří přišli těsně po válce. Ti se většinou dobře a rychle obohatili a vrátili se zpět do vnitrozemí odkud přišli. Na jejich počínání reagoval tisk, když vyzýval lidi, aby šli pomoci budovat nové pohraničí. Ve Svobodných novinách z 29. 5. 1945 se píše: „Sever potřebuje lidi! Avšak takové, kteří přicházejí s úmyslem pracovat poctivě, dobře a houževnatě. Jdete-li k nám, nejděte s představou, že tu na vás čeká zařízená vila a lehká práce.“⁷¹ Druzí začali přicházet v době, kdy začal řízený odsun, tedy v roce 1946 a přibývali sem tak do roku 1948 – 1949. Ti se snažili zlepšit svou životní situaci a perspektivu a zároveň pomoci osídlit pohraniční kraje. V pozdějších letech se sem stěhovali lidé, pro které zde bylo jednodušší než jinde dostat byt či zaměstnání, případně šlo o lidi, kteří chtěli např. začít nový život (po rozvodu apod.) Tito lidé, jak píše A. Opatrný, „... dále prohlubovali nezakotvenost místního obyvatelstva a absenci jakéhokoliv vztahu k minulosti a jejímu přetrvávajícímu dědictví (např. stavebním památkám).“⁷²

⁶⁹ Pod národní správu spadal majetek osob státně nespolehlivých a o jejím ustanovení rozhodovaly národní výbory nebo ministerstva. Jejimi vykonavateli byli národní správci. Vlastnictví majetku daného pod národní správu však v právním smyslu nezanikalo.

⁷⁰ Petr MIKŠÍČEK, *Zmizelé Sudety*, Český les, 2004, s. 68.

⁷¹ Čs. pohraničí, in: Svobodné noviny, roč. 1, 1945, 29.5., zde s. 2.

⁷² Aleš OPATRŇÝ, *Vliv odsunu německého obyvatelstva na pastorační situaci v českých a moravských*

Noví obyvatelé přišli do pohraničí s různými úmysly i představami. Přicházeli sem obyvatelé jižních ale i jiných částí Čech, Moravy, Slovenska a Ukrajiny. V několika vlnách přišli také do západních Čech romští přistěhovalci ze Slovenska. Většina těchto lidí, ačkoli původně z tradičně náboženského prostředí, poměrně rychle přestala v novém prostředí a pod komunistickým tlakem víru praktikovat.⁷³ Jak uvádí A. Opatrný, noví osadníci neměli v kraji kořeny, neměli tam své příbuzné živé ani pohřbené a byli to často lidé prostí a tím vším byli velmi snadno manipulovatelní. To také napomohlo k velmi rychlé ateizaci a usnadňovalo to mocenské zastrašování jak při kolektivizaci, tak při šíření komunistické ideologie.⁷⁴ Ukázalo se, že právě v místech, kde došlo k odsunu a novému osídlení, nastal velice rychlý pokles religiozity jednak hned po příchodu a jednak i v následujících dvou generacích. Podobně jako vztah k náboženství se u nových osadníků projevil i vztah ke stavebním památkám a k architektuře místa vůbec. Jakýkoli vztah k památkám zde totiž chyběl, ale to samé se týkalo i domů a hospodářských budov, do kterých osadníci přišli. Nejvíce zničených stavebních objektů z celé republiky můžeme najít právě v Sudetech a je to patrné do dnešních dob.⁷⁵

Fluktuace obyvatelstva byla ale natolik silná, že později muselo dojít k dalším dvěma vlnám osídlování. Nejmenší zájem ze strany osídlenců byl mimo jiné o okresy Loket a Nejdek (na Nejdecku zůstalo až do konce 60. let velké množství Němců).⁷⁶ Tyto horské okresy komunikačně hodně vzdálené a nejméně úrodné, nebyly ani určeny k individuálnímu osídlení, ale spíše k přeměně na souvislá pásma obhospodařovaná pastvinářskými družstvy (můžeme si to představit jako zaniklé obce bez jakékoliv kulturní identity). Celková rozloha konfiskované půdy byla 1 500 000 ha. Ministerstvo zemědělství vyčíslilo, že by do pohraničí potřebovalo 500 000 až 600 000 schopných zemědělců. Do léta 1946 se přihlásilo 130 000. Vládl nedostatek zemědělského obyvatelstva. Toto zjištění odstartovalo dosídlování pohraničí reemigranty. Celkem

diecézích –demonstrováno na příkladu pražské arcidiecéze a jedné farnosti z oblasti Sudet, Opatrný, A., rukopis, Praha 1999, s. 6.

⁷³ http://www.bip.cz/info/dokumenty_pastor_plan.html - Hruška, Petr, Duch ožívuje, nevhodné struktury zabíjejí: Pastorační situace v plzeňské diecézi na přelomu tisíciletí, ze dne 10. 4. 2006.

⁷⁴ V květnu 1946 se konaly volby, ve kterých noví místní obyvatelé volili z 80 % komunisty.

⁷⁵ Aleš OPATRŇÝ, *Vliv odsunu německého obyvatelstva na pastorační situaci v českých a moravských diecézích –demonstrováno na příkladu pražské arcidiecéze a jedné farnosti z oblasti Sudet*, Opatrný, A., rukopis, Praha 1999, s. 3.

⁷⁶ Petr MIKŠÍČEK, *Zmizelé Sudety*, Český les, 2004, s. 475.

z ciziny přišlo 115 000 osob. Nejpočetnější skupinu 26 908 osob tvořili volynští češi.⁷⁷ Mezi lety 1945 - 48 jich přišlo: Na Sokolovsko asi 332 osob, na Karlovarsko 316 a nejvíce, 700 osob, do Žlutic.⁷⁸ Další skupiny přišli z Polska, Francie, Bulharska, Maďarska, Jugoslávie a jiných míst SSSR než z Volyně. Reemigranti z Rumunska (většinou Slováci) přijeli do Československa v roce 1946 a osídlili vesměs chudší kraje jako např. okres Sokolov.⁷⁹ Příkladem osídlení reemigranty z Rumunska je dopis z archivu pražského arcibiskupství z roku 1956 č.2495. Věřící z Jindřichovic žádají o kněze, kterému by rozuměli. Žádají o kněze mluvícího českou nebo slovenskou řečí. „Současný kněz mluví pouze maďarsky a částečně německy, a tak není možné se s ním dorozumět. Je zde 80% Slováků (reemigrantů z Rumunska), katolicky založených, pracujících v zemědělství.“ Obyvatelé se kvůli knězi stěhují na Moravu nebo na Kaplicko, kde jsou kněží, kterým rozumí. Píší, že i v cizině (v Rumunsku) měli slovenského kněze. V Jindřichovicích totiž v té době působil P. J. Buczko – premonstrát, Maďar a úřední a hospodářské záležitosti spravoval administrátor v Kraslicích.⁸⁰

K 31.5.1947 bydlelo v pohraničí zhruba 2 400 000 obyvatel, což znamená, že od konce války se podařilo převést do vylidněných území 1 900 000 lidí. S nástupem komunismu a znárodnování však počet obyvatel v pohraničí výrazně klesl. Lidé zde nechtěli žít, a tak utíkali jinam. Později jim byla tato možnost zakázána. Na konci roku 1952 (který je považován za období ukončení hromadného a spontánního osídlování) v pohraničí žili ve srovnání s rokem 1930 pouze dvě třetiny obyvatel. Zpětná migrace do vnitrozemí se počátkem 50. let trochu zastavila. V pohraničních zemědělských okresech však nadále docházelo k úbytku populace. Roli tu sehrála kolektivizace na počátku 50. let.⁸¹

5.5 Důsledky odsunu pro církve v pohraničí

Bývalá část pražské diecéze osídlená německým obyvatelstvem čítala 1216 farností. Ale vyhánění Němců z domovů nepříznivě ovlivnilo náboženský život nejen v německých, ale i v národnostně smíšených obcích. Problematické bylo, že po 1.sv.válce až do počátku

⁷⁷ Petr MIKŠÍČEK, *Zmizelé Sudety*, Český les, 2004, s. 70.

⁷⁸ Zdeněk BOHÁČ, *Atlas církevních dějin českých zemí 1948 – 1999*, Karmelitánské Nakladatelství, Kostelní Vydří 1999, graf č. 77.

⁷⁹ Petr MIKŠÍČEK, *Zmizelé Sudety*, Český les, 2004, s. 76.

⁸⁰ Archiv pražského arcibiskupství, č.2495.

⁸¹ Petr MIKŠÍČEK, *Zmizelé Sudety*, Český les, 2004, s. 70.

30.let byl velký počet nově vysvěcených kněží v diecézi německé národnosti.⁸² Vždyť i většinu věřících pražské arcidiecéze tvořili právě čeští Němci. A tito kněží většinou během odsunu odešli. Někteří z nich dobrovolně ale převážná část německých kněží diecézi opustit musela. Zůstat mohli jen ti, kteří se prokazatelně neprovinili a byli ochotni zůstat. Drtivá většina se rozhodla odejít spolu se svými farníky.⁸³ Bez souhlasu církevních úřadů a dříve, než mohly být vydány úřední směrnice, vypudily však některé místní národní výbory z far duchovní správce německé národnosti, i když dokonale ovládali český jazyk a s nacisty neměli nic společného. Jinde naopak místní úřady proti německému knězi nic nenamítaly, ale ten solidárně s německými farníky odešel z obce. Pro nedostatek českých kněží zůstaly takové farnosti na čas neobsazeny. V létě 1946 vydala proto biskupská konzistoř v Brně oběžník: „Duchovní správce není oprávněn samovolně opustit faru, i kdyby velká část jeho německých farníků byla nuceně vystěhována.“⁸⁴ Duchovní německé národnosti, kteří zůstali v naší vlasti, nedostávali v prvních poválečných letech od státu plat a teprve na přelomu 40. a 50. let získali plnoprávné postavení.⁸⁵

Poválečný odsun německého duchovenstva ovlivnil obsazení far a na dlouhá léta předznamenal budoucí život katolické církve. Většina farností ve vnitrozemí se většinou farností podařilo obsadit, ale v pohraničí bylo možno obsadit jen klíčové pohraniční farnosti a to ještě na úkor vnitrozemí. Mnohé oblasti pohraničního venkova zůstaly nedosídleny a někde se vůbec nepodařilo obnovit farní společenství. Ve velké výhodě byly farnosti, v nichž setrvala německá menšina, která napomáhala zachovat kontinuitu duchovního života. Řádové fary byly většinou řeholními kněžími obsazeny. Např. sedm křížovnických far nebo premonstrátské fary. Klášter v Teplé, který byl také postižen vysídlením, obsadil jen tři ale ze Strahova přišlo dalších osm a obsadili tepelské farnosti. Kněží vysídlených po roce 1945 z pražské diecéze byla asi 1/3. Snížil se i počet kněží i obyvatel, ale nesnížil se počet farností a rozloha arcidiecéze.

V souvislosti s osidlováním pohraničí po roce 1945 se nastěhovali do západních Čech Slováci a Rusíni východního obřadu. Z tohoto důvodu přišli na Tepelsko a

⁸² Zdeněk BOHÁČ, *Atlas církevních dějin českých zemí 1918 – 1999*, Karmelitánské Nakladatelství, Kostelní Vydří 1999, s. 21.

⁸³ Tamtéž, s. 29.

⁸⁴ Václav VAŠKO, *Neumlčená I*, Zvon, Praha 1990, s. 28.

⁸⁵ Zdeněk BOHÁČ, *Atlas církevních dějin českých zemí 1918 – 1999*, Karmelitánské Nakladatelství, Kostelní Vydří 1999, s. 29.

Tachovsko řeckokatoličtí duchovní, kteří převzali pastorační svěřenosti svých věřících v šesti farnostech. Po násilné likvidaci řeckokatolické církve v roce 1950 byla tato misie zastavena, jen do několika míst přišli později pravoslavní duchovní.⁸⁶

Tab. 1: Obsazení vybraných farností pražské arcidiecéze⁸⁷

vikariát	1938		1948	
	obsazených	neobs.	obsazených	neobs.
Cheb	23	1	8	16
Jáchymov	10	2	5	7
Karlovy Vary	19	1	9	12
Kraslice	9	1	1	9
Loket n.O.	9	0	3	6
Sokolov	13	0	6	7
Teplá	16	0	6	10

Kněze do oblastí, kde proběhl odsun, zajišťovalo biskupství dvěma způsoby. Jednak vyzývalo mladé kněze, aby se přihlásili do služby v pohraničí a jednak vyzývalo kněze z vnitrozemských farností, aby pořádali „zájezdy“ pastorační výpomoci do daných oblastí.^{88 89} Sestry Apoštolátu III. řádu sv. Františka pořádaly v Praze kurzy farních sester pro pohraniční farnosti. Bohužel, byla tato činnost politicky brzy zlikvidována.⁹⁰ V té době a tak je tomu až do dnešních dnů nebylo možné, aby každá farnost měla svého duchovního správce, ale začala fungovat správa farností excurrento, tzn. že farnost je spravována farářem jiné farnosti.⁹¹

⁸⁶ Zdeněk BOHÁČ, *Atlas církevních dějin českých zemí 1918 – 1999*, Karmelitánské Nakladatelství, Kostelní Vydří 1999, s. 30.

⁸⁷ Tamtéž, graf č. 29.

⁸⁸ Od roku 1946 pořádalo pražské Arcidiecézní pastorační ústředí pravidelné jízdy kněží do opuštěných pohraničních farností, kde je dobrovolníci rozváželi svými auty.

⁸⁹ Aleš OPATRŇÝ, *Vliv odsunu německého obyvatelstva na pastorační situaci v českých a moravských diecézích – demonstrováno na příkladu pražské arcidiecéze a jedné farnosti z oblasti Sudet*, Opatrný, A., rukopis, Praha 1999, s. 4.

⁹⁰ Václav VAŠKO, *Neumlčená I*, Zvon, Praha 1990, s. 226.

⁹¹ Aleš OPATRŇÝ, *Vliv odsunu německého obyvatelstva na pastorační situaci v českých a moravských diecézích – demonstrováno na příkladu pražské arcidiecéze a jedné farnosti z oblasti Sudet*, Opatrný, A., rukopis, Praha 1999, s. 4.

Farnosti, které se po odsunu nově utvořily, dělí A. Opatrný do třech typů:⁹²

- 1) Farnosti homogenně české - tam, kde byl odsun původního obyvatelstva v podstatě úplný.
- 2) Farnosti smíšené, ve kterých bylo nutno vést duchovní správu dvojjazyčně až do 60 let, v některých prakticky do dneška.
- 3) Farnosti tvořené převážně katolíky německé národnosti, ve kterých se nepočtení čeští osadníci těžko cítili doma a špatně snášeli dvojjazyčnost bohoslužeb.

A jak A. Opatrný poznamenává dále, je důležité nezapomínat, jak vypadala situace německých obyvatel v Československu té doby. „Německá menšina nebyla nijak uznávána a respektována. Stát se tvářil, jako by neexistovala. Církev vycházela lidem s německým mateřským jazykem mnohem více vstříc, než jakékoli jiné instituce.“⁹³ Příkladem může být zpráva zachovaná v Archivu pražského arcibiskupství z roku 1955 ze dne 15. 8. č. 6124. Kapitulní konzistoř sděluje, že bohoslužby o pouti na Chlumu sv. Maří vykoná pan administrátor Štofl, který tam německé bohoslužby konal už dříve. Pan Štofl je u věřících německé národnosti velice oblíben a němečtí věřící tvoří 90 % účastníků pouti. Tamní české bohoslužby jsou slabě navštěvovány.⁹⁴ Výhodou přítomnosti německy mluvícího obyvatelstva ve farnostech bylo, že tyto farnosti zůstávaly relativně živé, ale ke spojení věřících české a německé národnosti i v rámci společné farnosti nedocházelo. Farnosti, ve kterých byla silně zastoupena německá většina, došly výrazné proměny v 60. a 70. letech, kdy tito lidé odcházeli „na důchod“ do Německa. Změna nastala samozřejmě k horšímu neboť českých návštěvníků kostela bylo a zůstalo podstatně méně.

Přestože se církev významně snažila oživit náboženský život v oblastech postižených vysídlením, reakce nových obyvatel nebyla příliš nadšená. Kladnější reakce zaznamenává A. Opatrný spíše na vesnicích než ve městech a městečkách. Také možnost, kterou církev až do začátku 50. let měla ve výuce náboženství, se zdá, že zůstala bez následků. Většina tehdejších dětí, které absolvovaly náboženskou výuku, se v dospělosti k církvi nehlásila.

⁹² Aleš OPATRŇÝ, *Vliv odsunu německého obyvatelstva na pastorační situaci v českých a moravských diecézích – demonstrováno na příkladu pražské arcidiecéze a jedné farnosti z oblasti Sudet*, Opatrný, A., rukopis, Praha 1999, s. 5.

⁹³ Tamtéž, s. 5.

⁹⁴ Archiv pražského arcibiskupství, č. 6124.

Únor 1948 znamenal pro nově se utvářející farnosti silný zlom. Došlo ke změně ve vztahu státu a církve a v padesátých letech začalo docházet k jejímu pronásledování. To vše mělo vliv na obyvatele, kteří byli zastrašeni a řada z nich se raději začala chovat tak, jak to komunistická strana požadovala.⁹⁵

5.6 Padesátá a šedesátá léta

V roce 1950, v době kdy byl prezidentem Klement Gottwald, se při sčítání lidu ke katolictví přihlásilo v Kraslicích, Jáchymově a Sokolově 75 – 90% lidí.⁹⁶ V roce 1991 to bylo pouze 20 – 30 %⁹⁷ a v roce 2001 v Sokolově asi 15 %.⁹⁸ Ale jaká je výpovědní hodnota těchto čísel o víře lidí? K církvi se zvláště v minulosti hlásilo vždy i určité procento těch, kteří sice byli pokřtěni, ale jen málokdy jsou v kontaktu s náboženskými obcemi. Na druhé straně si někteří věřící za totality zvykli, že náboženství je soukromou záležitostí, a proto nevedli svou příslušnost k některé z církví. Je proto těžké činit nějaké závěry jen na základě tohoto sčítání.

V 50. letech přichází po době určité revitalizace pohraničí ve 2. pol. let 40. doba dlouhodobé stagnace či spíše úpadku. Jak uvádí A. Opatrný, práci kněží tvrdě kontroluje stát. Lze pouze sloužit bohoslužby, pohřbívat a za ztížené situace stále ještě vyučovat ve školách náboženství. Řeholní společenství jsou zrušená, jejich jednotliví členové jsou umístěni právě v pohraničních oblastech, v místech, kde je jejich kontakt s lidmi minimální či vůbec žádný. Žádné katolické spolky nesmí existovat ani nesmí vycházet katolická literatura.⁹⁹ Kněží bylo v arcidiecézi také celkově málo. Jejich počet se snížil jednak odsunem německých kněží po druhé světové válce a jednak mnoho kněží v 50. letech byli vězněni případně jim byl zakázán výkon duchovenské činnosti. Také počet bohoslovců, kterým bylo dovoleno v 50. až 60. letech studovat v jediném semináři

⁹⁵ Aleš OPATRŇÝ, *Vliv odsunu německého obyvatelstva na pastorační situaci v českých a moravských diecézích – demonstrováno na příkladu pražské arcidiecéze a jedné farnosti z oblasti Sudet*, Opatrný, A., rukopis, Praha 1999, s. 5.

⁹⁶ Zdeněk BOHÁČ, *Atlas církevních dějin českých zemí 1918 – 1999*, Karmelitánské Nakladatelství, Kostelní Vydří 1999, s. 32.

⁹⁷ Tamtéž, s. 40.

⁹⁸ Zdroj: Sčítání lidu 2001

⁹⁹ Aleš OPATRŇÝ, *Vliv odsunu německého obyvatelstva na pastorační situaci v českých a moravských diecézích – demonstrováno na příkladu pražské arcidiecéze a jedné farnosti z oblasti Sudet*, Opatrný, A., rukopis, Praha 1999, s. 6.

v Litoměřicích, byl hodně malý.¹⁰⁰ Až rok 1968 se svým charakterem a událostmi odrazil v životě pohraničních farností v mírném nárůstu křtů dětí, oživením některých poutí, výuky náboženství a na některých místech i dalšími pastoračními aktivitami.¹⁰¹

V roce 1949 na sebe stát zákonem č. 218/1949 Sb. převzal péči o všechny církevní památky a ustanovil se správcem veškerého církevního nemovitého majetku. Tuto situaci komentuje opat A. Opasek takto: „Třebaže hmotné státky nejsou v životě církve podstatné, církve bez majetku, odkázaná na dobrodiní od státu, se dostává do područí režimu.“ Jak Opasek dále uvádí, z výnosů církevního majetku byly financovány nejen církevní školy, udržovány hřbitovy, fary ale především také kostely. „Víme dobře, jak to dopadlo: kostely se udržovaly pouze na turistických trasách a ve velkých městech z důvodů spíše propagačních nebo jako umělecky cenné objekty.“ Mnoho kostelů bylo také využito na jiné než náboženské účely a mnoho jich bylo s vědomím státu zničeno či necháno ladem, až bylo nutné z důvodu bezpečnosti je nechat strhnout.¹⁰²

Na začátku 50. let začal stát likvidovat opuštěné a vyloupené stavby, které stály na mnoha místech v pohraničních oblastech, kde dříve bydleli lidé. Cesty a aleje, které k těmto stavbám vedly, jsou ještě dnes v krajině zřetelné, ale domy, ke kterým vedly, již nestojí. Buď je rozebrali místní lidé, nebo spadly a shnily samy. Na konci 50. let stále existovalo ještě mnoho takových staveb, které bylo potřeba „vyřešit“. Vláda se tedy rozhodla všechny opuštěné a zchátralé stavby v pohraničí zbourat. Této akce z přelomu let 1949 až 1960 se zúčastnili vojenské útvary civilní obrany, jednotky Pohraniční stráže a Vnitřní stráže a akce se nazývala Úklid pohraničí. Celkem bylo zlikvidováno 34 615 objektů.

V 60. až 80. letech se nadále projevoval úbytek obyvatelstva nejen v pohraničí, ale na venkově obecně. Uvolněné domy se rychle staly vlastnictvím rekreantů, kteří pomohli zachránit původní podobu sídel, někde i celých obcí. Negativní ale bylo, že nebyl dostatek volných domů pro mladé, protože domy v místě skupili snadněji chalupáři, a tak se mladí stěhovali jinam. Tito lidé v pohraničí většinou zůstali, ale ve městech. Venkov se vyklidňoval a města rostla.¹⁰³

¹⁰⁰ Aleš OPATRŇÝ, *Kardinál Tomášek a koncil*, Sborník, Pastorační středisko Praha 2002, s. 138.

¹⁰¹ Aleš OPATRŇÝ, *Vliv odsunu německého obyvatelstva na pastorační situaci v českých a moravských diecézích –demonstrováno na příkladu pražské arcidiecéze a jedné farnosti z oblasti Sudet*, Opatrný, A., rukopis, Praha 1999, s. 6.

¹⁰² Anastáz OPASEK, *Dvanáct zastavení*, Torst, Praha 1997, s. 169.

¹⁰³ Petr MIKŠÍČEK, *Zmizelé Sudety*, Český les, 2004, s. 72.

6 Ničení obcí a kostelů

Asi 30% kostelů zničených na území České republiky od roku 1945 připadá na plzeňskou diecézi. Přesně je to 66 zcela zničených kostelů. A asi 30 dalších je bude brzy následovat. K tomu je 28 kostelů nevhodně užívaných a možná tedy také odsouzených k zániku.¹⁰⁴ Sokolovský vikariát zaujímá smutnou druhou pozici, hned po karlovarském, v počtu zaniklých kostelů.

Důvodů ničení a zániku kostelů bylo několik. Prvním krokem bylo vysídlení německy mluvícího obyvatelstva v letech 1945 – 1947 a následné dosídlení z vnitrozemí nebo ze Slovenska, či z východních zemí (Rumunsko, Jugoslávie, Volyně). Na některých místech již ale k dosídlení nedošlo, neboť se už v té době počítalo s tím, že zde bude zřízeno pohraniční pásmo. Na jiných místech, kde k dosídlení došlo, proběhlo po čase nové vysídlení – tentokrát z důvodů vytvoření vojenského výcvikového prostoru. Časově posledním důvodem zániku mnoha vesnic a zničení tamních památek byla těžba uhlí, která měla přednost i před vojenským prostorem.

Odsun německého obyvatelstva.

V dosídlených částech došlo k přerušení sociálních i kulturních vazeb, noví obyvatelé se dlouho nesžili s prostředím a na kostely často nahlíželi jako na „zbytky“ po Němcích. Tito obyvatelé, až na výjimky, byli také snadněji manipulovatelní komunistickým vedením státu, které vyžadovalo odřeknutí se náboženského života a tím i distancování se od církevních staveb, které pak bez zájmu chátraly.

Vojenský výcvikový prostor (VVP) a pohraniční pásmo

Ve vojenských prostorech většinou sloužily církevní stavby jako terč vojenských cvičení. Před zábořem měla církev a památkové instituce jen omezenou možnost odvézt některá výjimečná umělecká díla z kostelů. V řadě případů jí sice byla slíbena ochrana památkových objektů v rámci vojenského újezdu, ale naprostá většina uměleckých památek byla zničena, v lepším případě „pouze“ rozkradena.

¹⁰⁴ Ladislav KRČMÁŘ a kol., *Zničené kostely*, Nakladatelství Českého lesa, Domažlice 2004, s. 5.

Důlní činnost

Ať už se jednalo o rozsáhlou těžbu hnědého uhlí v Sokolovské pánvi nebo o těžbu uranu či barevných kovů, vždy byla tato činnost státu tou nejdůležitější a vše, co jí stálo v cestě, muselo stranou. Jedno, zda se jednalo o kostel, samoty, vesnici či městečko.

Po roce 1989 se otevřely prostory pohraničních pásem, ve kterých ještě přežívaly mnohé církevní památky. Řada z nich ale do dnešních dnů spadla nebo musela být zbořena a ty zbývající možná čeká stejný osud. Církev i obce mají málo peněz a stát, který je dle zákona č. 218/1949 Sb., kdy na sebe převzal péči o církevní památky, současným vlastníkem těchto staveb, má také jiné priority. Na druhou stranu bylo od roku 1989 mnoho kostelů zachráněno. Pomáhaly při tom obce, Ministerstvo kultury a krajské úřady skrze své fondy a významně i odsunutí rodáci. Velký prostor se otevřel pro občanská sdružení a osobní iniciativy.

6.1 Vojenský prostor Slavkovský les

6.1.1 Vojenský újezd Prameny

Po roce 1945 došlo na našem území k zániku desítek obcí, městeček i měst, především v důsledku odsunu německého obyvatelstva. Větší města a průmyslová střediska se dosídlit dařilo, i když často s problémy a obtížemi. Podhorské vesničky s drsnými klimatickými i životními podmínkami už tak lákavé nebyly. A mimoto zde často chyběla i snaha o nové osídlení. Důvodů bylo několik - například v oblasti Slavkovského lesa se již v roce 1945 začalo uvažovat o zřízení vojenského výcvikového prostoru. A proto nebylo žádoucí, aby se po odsunu oblast nově obydlela. Na jaře 1946 vláda skutečně schválila záměr vytvoření vojenského výcvikového prostoru v oblasti Slavkovského¹⁰⁵ lesa. Toto rozhodnutí znamenalo, že vedle německého obyvatelstva, které zde zůstalo, museli danou oblast opustit i noví čeští osídlenci.

Za sídlo velitelství byly vybrány Prameny (Sangeberg), což znamenalo zrušení tamního plicního sanatoria. Proti zřízení vojenského prostoru protestovaly sice některé obce a zvláště pak lázeňské město Mariánské lázně, kde se obávaly snížení počtu

¹⁰⁵ Často také nazývaný Císařský les.

zahraničních hostů. Tyto protesty ale nemohly ve střetu s vojenskými zájmy uspět. Slavkovský les měl ideální strategickou polohu a armáda se ho proto nehodlala vzdát. Vojenský prostor byl sice zřízen již v roce 1946, ale zákon upravující zřizování vojenských újezdů byl schválen až v roce 1949. Ale již v roce 1947 se velitelství z důvodů špatných klimatických i životních podmínek přestěhovalo z Pramenů do Kynžvartu. V době uzákonění vojenského újezdu Prameny (1949) se začaly objevovat první otazníky nad jeho další existencí. Postavení armády bylo sice silné, ale těžba uranu byla důležitější. Již v roce 1947 byla uzavřena dohoda s Jáchymovskými doly o uranovém výzkumu na území vojenského prostoru. Postupně intenzita průzkumu rostla. To nakonec vedlo k tomu, že výcvikový prostor přestal plnit svou funkci. Situace se počátkem 50. let stávala neúnosnou, a proto začal být hledán jiný vhodný prostor pro zřízení vojenského újezdu. Nakonec byla vybrána oblast Doupova a v roce 1954 byl vojenský újezd Prameny zrušen.¹⁰⁶ Nadále zde až do roku 1964 existoval vojenský újezd obhospodařovaný Vojenskými statky jejichž sídlo bylo zpočátku Rudolec a později Kostelní Bříza a Arnoltov.

I přes krátkou dobu existence vojenského prostoru zanikla většina obcí a osad v oblasti - z původních 560 popisných čísel jich dobu hospodaření armády přežilo pouhých 53. Liduprázdnot krajiny je patrná dodnes a to i přes některé šílené osídlovací experimenty, v jejichž čele bylo vybudování "vzorné socialistické obce" Rovná. Krajina tak zůstává na středoevropské poměry nezvykle liduprázdná. Větší část bývalého VVP je od roku 1968 chráněna jako CHKO Slavkovský Les.¹⁰⁷

Do vojenského výcvikového prostoru byly začleněny tyto obce a osady:¹⁰⁸

Arnoltov (Arnitzgrün)	Novina (Grün)
Bystřina (Reichenbach)	Ostrov (Wöhr)
Město Čistá (Lauterbach Stadt)	Paseka (Schwand)
Hluboká (Tiefenbach)	Prameny (Sangerberg)
Hrušková (Birndorf)	Rovná (Ebmeth)
Kamenice (Steinbach)	Rudolec (Ruditzgrün)
Kostelní Bříza (Kirchenbirk)	Smrkovec (Schönficht)
Krásná Lípa (Schönlind)	Studánka (Schönbrunn)
Krásno (Schönfeld)	Třídolí (Dreihäuser)
Lazy (Perlsberg)	Týmov (Tiefengrün)
Lobzy (Lobs)	Vranov (Frohnau)
Louka (Grün)	Zadní Domky (Hinterhäuser)
Milíře (Kohling)	Žitná (Rockendorf)
Nová Ves (Neudorf)	

¹⁰⁶ <http://www.omks.cz>, ze dne 15.3.2006.

¹⁰⁷ <http://www.ropiky.net>, ze dne 2. 3. 2005.

¹⁰⁸ Tučně zvýrazněné obce byly farní obce s kostelem.

Zbytky stavení, včetně kostelů v Čisté, Lobzech, Vranově a Smrkovci byly po zrušení vojenského prostoru srovnány se zemí. Likvidovány byly také staré hřbitovy. Zaniklé obce tak měly být vymazány z povrchu zemského. A to, co nestihli udělat lidé, dokonala příroda. Jediné, co zůstalo, jsou pomníčky obětím I. sv. války, které se zachovaly ve většině zaniklých obcí a podstavce křížků, soch světců či božích muk. Ale pozdě na podzim či brzo na jaře se objevují také zbytky základů domů nebo vstupy do sklepů či studny.¹⁰⁹

6.1.2 Obce Slavkovského lesa

ČISTÁ

Zaniklé město Čistá, německy Lauterbach Stadt, se nacházelo nedaleko Krásna u křižovatky silnic Krásno - Sokolov - Prameny. Jméno města bylo odvozeno od potůčku, který tekl v jeho blízkosti. Luter = jasný, čistý, Bach = potok, tedy čistý potok. V období 1. republiky byla používána česká podoba jména Město Litrbachy, která se ale nedržela původního významu názvu. Nový český název "Čistá", který více odpovídá smyslu německého pojmenování, byl stanoven až 5. 2. 1948, tedy v době, kdy již Čistá prakticky neexistovala.¹¹⁰

První písemné zprávy o Čisté pocházejí z roku 1370, kdy je uvedena v seznamu leuchtenberských lén. V roce 1918 patřila Čistá k nově vzniklé Československé republice, ve třicátých letech ji ovládla Sudetoněmecká strana a po mnichovském diktátu v roce 1938 patřila k územím odtrženým od ČSR a do města vstoupila německá armáda. Národnostní složení obyvatel bylo většinou německé, snad i právě proto odevzdali ve volbách do říšského sněmu 100 % hlasovacích lístků pro navrženou nacistickou kandidátku.

Dne 8. května 1945 vstoupily do města oddíly 3. americké armády generála Pattona a v letech 1946-47 byl proveden odsun německého obyvatelstva.¹¹¹ Na jaře roku 1946 byla Čistá začleněna do vojenského výcvikového prostoru "Vojenský újezd Prameny" a museli se z ní vystěhovat i poslední obyvatelé. Brzy poté, v roce 1948, byla vybrána za cíl dělostřelecké palby, při natáčení instruktážního snímku "Boj o osadu", štábem tehdejšího ministerstva národní obrany. Při nácviu obsazování nepřátelské

¹⁰⁹ <http://www.omks.cz>, ze dne 15.3.2006.

¹¹⁰ www.krasno.info, ze dne 11.2.2006.

¹¹¹ Tamtéž.

obce byla Čistá zcela zničena. Celkovou zkázu dokonala těžba uranu přímo v obvodu bývalého města, kde se nacházel důl č. 20. Dnes připomíná neexistující město pomníček a kříž na bývalém hřbitově.¹¹²

Nejvýznamnější stavbou v Čisté byl kostel sv. archanděla Michaela, postavený v letech 1774 – 75 stavitelem Hausmannem z Teplé po požáru v letech 1774-75. Vyhořelý předchůdce zřejmě pocházel ze 16.století. V roce 1777 byla v ose kostela za presbytářem postavena pozdně barokní věž. Jednolodní kostel s polygonálním presbytářem byl zbořen zároveň s městem kolem roku 1950.¹¹³ Dochován je již pouze souhlas konzistoře v Praze z roku 1956 k demolicí zbytků kostela současně s demolicí zbytku obce.¹¹⁴ Z dalších významnějších církevních památek lze zmínit křížovou cestu při cestě na hřbitov či kapli sv. Jana Křtitele ze 17. století. Původní hřbitov se nacházel vedle kostela, nový byl zřízen na okraji města v roce 1862. Na náměstí stál od roku 1925 pomník 74 mrtvým a nezvěstným mužům – vojákům, obětem 1. světové války.¹¹⁵

Vývoj počtu domů a obyvatel¹¹⁶:

rok 1869	81 domů	1982 obyvatel
rok 1900	261 domů	1634 obyvatel
rok 1930	255 domů	1192 obyvatel
rok 1939	?	1000 obyvatel

KOSTELNÍ BŘÍZA

V první polovině 12. století přišli na pozvání Vladislava II na dnešní Sokolovsko Waldsasští mniši, kteří dostali pozemky na tomto území do užívání a přivedli sem své lidi z Německa. Usadili se v Kostelní, na Sněžné ale i v Kostelní Bříze. Prvními šlechtickými držiteli obce byli Stampachové ze Stampachu.¹¹⁷

¹¹² <http://www.omks.cz>, ze dne 15.3.2006.

¹¹³ Ladislav KŘČMÁŘ a kol., *Zničené kostely*, Nakladatelství Českého lesa, Domažlice 2004, s. 123.

¹¹⁴ Archiv pražského arcibiskupství, 27.11.1956.

¹¹⁵ <http://www.omks.cz>, ze dne 15.3.2006.

¹¹⁶ <http://www.omks.cz>, ze dne 15.3.2006.

¹¹⁷ www.kostelnibriza.cz, ze dne 11.2.2006.

Před 2. sv. válkou zde bylo 52 domů s 325 německými obyvateli. Kromě farního jednolodního kostela sv. Petra a Pavla zde stávala fara (1833), škola, zámek, pivovar a špitál.¹¹⁸

V roce 1945 zde byl z rozkazu Ministerstva národní obrany zřízen Vojenský prostor. S pomocí americké armády se započalo s vysídlením místních německých obyvatel. Osídlování vojenského prostoru skončilo na počátku roku 1947. Před zřízením vojenského prostoru měla obec Kostelní Bříza s osadami 613 čísel popisných a za trvání vojenského prostoru bylo zbořeno 560 čísel popisných, takže po zrušení vojenského prostoru zůstalo 53 čísel popisných. V rámci demoličních akcí byly zbořeny nejen domy, ale i řada objektů. „V roce 1953 přicházeli do Kostelní Břízy první civilní dosídlenci. Byla otevřena Vojenská zemědělská učňovská škola. Na konci 60. let byla škola uzavřena a v roce 1976 se stala obec součástí města Březová. Na hřbitově, který byl v době vojenského újezdu také zničen je dnes jen pomník Srba Bivota Milojetiče (narozeneho roku 1912), zajatce z 2.světové války, přesné místo hrobu však není známo.

V roce 1479 existuje zmínka o malém dřevěném kostelíku na kopci pod břízami. Podle kroniky obce Kostelní Bříza, která je k nahlédnutí na webových stránkách obce je kostel doložen již od roku 1410. Starý zvon nesl letopočet 1486. Roku 1515 je jmenován na Kostelní Bříze farářem pan Leonhard Peruni¹¹⁹, ale proti tomu Karel Kuča ve svých *Městech a městečkách* uvádí rok, ve kterém se stal kostel farním, až rok 1654¹²⁰. Kronika přístupná na webu byla psána retrospektivně v 70. letech 20. stol. Ke kronice se mi nepodařilo dostat a není příliš jasné, jaký zdroj kronikář pro toto své tvrzení použil. Naopak dílo Karla Kuči je odborná literatura. Z vývoje jiných kostelů v okolí bychom mohli usuzovat na to, že během třicetileté války byla Kostelní Bříza vypleněna, a proto došlo k jejímu poklesu z farností na lokálii či na přífařenou obec. Ale za hlavní a důvěryhodnou informaci budeme uvažovat podle Karla Kuči rok 1654 za rok, kdy se kostel v Kostelní bříze stal farním.

V 16.století byl jednolodní kostel sv. Petra a Pavla přestavěn Stampachy¹²¹ na kamenný. Na místě starého, možná dřevěného, kostela v Kostelní Bříze vystavěl v

¹¹⁸ Antonín BARTUŠEK a kol., *Umělecké památky Čech*, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1957, s. 354.

¹¹⁹ www.kostelnibriza.cz, ze dne 11.2.2006

¹²⁰ Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, III. díl, Libri, Praha 1998, s. 99.

¹²¹ Některé zdroje mluví o rodu Stampachů, jiné o rodu Štampachů. Údajně jde o záměnu jmen dvou různých rodů, ale bylo by mimo rozsah této práce zjišťovat, o který z rodů se původně jedná.

letech 1802 - 1804 Karl Lebrecht ze Spieglu nový venkovský kostel v pozdně barokním stylu, ve kterém postranní oltář nesl epitaf: „Letopočet starého zvonu je 1483“, což mělo připomínat letopočet výstavby předchozího kostela. Na druhém zvonu byl letopočet 1660 a nápis: „Odlil mě Georg Kirchfeid v Egem“. Věž, zdobená renesančními reliéfy, byla postavena až v roce 1842 a v roce 1913 byl celý kostel renovován. V kostelní lodi je do dnešních dnů dochována řada náhrobků z let 1584 a 1772 s latinskými a německými nápisy, s bohatou plastickou výzdobou a erby. Na vnějších stěnách je několik uměleckých reliéfů a nápisů, připomínajících Stampachy a cenný reliéf Kristova zmrtvýchvstání ze 16. století.¹²²

Kostel byl po roce 1945 v užívání Státních statků, které ho využívaly jako sýpku na obilí a později byl městem Březová (pod které Kostelní Bříza připadla) prodán Báňské stavební společnosti (v 70. letech).¹²³ V roce 1980 byla věž kostela poškozena zemětřesením.¹²⁴ V roce 2003 začala Nadace pro děti ve spolupráci s městem Březová (které kostel od Báňské společnosti koupilo zpět) kostel opravovat.¹²⁵

Vývoj počtu domů a obyvatel¹²⁶:

rok 1921	52 domů	325 obyvatel
rok 1930	55 domů	347 obyvatel
rok 1948	?	114 obyvatel
rok 1991	21 domů	50 obyvatel

KRÁSNO

Obec vznikla v místě původní hornické osady Drei Linden a první zmínka o obci Krásno je ze 13. století.¹²⁷ Později se obec začala nazývat Schönfeld. To znamená krásné pole, a původně to prý mělo být lákavé a přitahovat sem horníky.¹²⁸ Krásno patřila mezi nejstarší královská horní města v Čechách (1547). Byl zde zřízen první

¹²² www.kostelnibriza.cz, ze dne 11.2.2006.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, III. díl, Libri, Praha 1998, s. 99.

¹²⁵ www.kostelnibriza.cz, ze dne 11.2.2006.

¹²⁶ Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, III. díl, Libri, Praha 1998, s. 99.

¹²⁷ www.krasno.info, ze dne 11.2.2006, ovšem nikde jinde nebylo potvrzení tohoto původního názvu nalezeno. Profous mluví pouze o Schönfeldu.

¹²⁸ Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách*, díl 2., Česká akademie věd a umění v Praze, 1951, s. 20.

horní úřad.¹²⁹ Doly na cín a wolfram zde byly již od 12. – 13. století a intenzivně se dobývalo až do 18. století. Po roce 1945 se zde ještě krátce dobývaly barevné kovy.¹³⁰ Před válkou zde bylo 411 domů a žilo 2770 německy mluvících obyvatel.¹³¹

První zmínky o gotickém kostele sv. Kateřiny jsou z roku 1404, kdy je připomínán jako kostel filiální. V roce 1713, kdy je Krásno již významným poutním místem, se stal kostelem farním. V roce 1848 byl při velkém požáru města poškozen i kostel. Jeho věž byla zbořena, ale bohoslužby se v něm konaly až do roku 1856. V letech 1858 – 1859 byl přestavěn v novorománském slohu.¹³² Z celého původního interiéru se zachovala pouze socha sv. Anny Samotřetí z počátku 16.století. a zázračný obraz Panny Marie, kvůli kterému se do Krásna konaly a konají poutě ze širokého okolí.¹³³ Vedle kostela stávala kaple Olivetské hory z roku 1837. 0,5 km jihovýchodním směrem od kostela nalezneme barokní kapli Panny Marie Sněžné z 18. stol., která byla obnovena v roce 1990. Další významnou stavbou obce Krásno byla fara pocházející z roku 1782, která také shořela v roce 1848 a na jejím místě byla v letech 1868 - 69 postavena nová budova fary.¹³⁴ Kromě kostela sv. Kateřiny stával v Krásně kostel Zvěstování Panně Marii, který pocházel z roku 1760 a byl postaven v barokním slohu.¹³⁵

Po roce 1945, po odsunu německého obyvatelstva, nástupu komunismu a dočasném uzavření Slavkovského lesa kvůli zřízení vojenského prostoru přišla další devastace obce. Počet obyvatel poklesl na čtvrtinu a počet domů na třetinu předválečného stavu.¹³⁶ Přesto se město i kostel podařilo zachovat do dnešních dnů. Roku 1948 bylo město Schönfeld přejmenováno na Krásno¹³⁷ a v roce 1951 byla farnost Krásno vyloučena z vikariátu Sokolov a přeřazena do karlovarského vikariátu.¹³⁸

¹²⁹ <http://www.hamelika.cz>, ze dne 1. 4. 2005.

¹³⁰ Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, III. díl, Libri, Praha 1998, s. 179.

¹³¹ <http://www.hamelika.cz>, ze dne 1. 4. 2005.

¹³² Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, III. díl, Libri, Praha 1998, s. 179.

¹³³ Poutě k Panně Marii Krásenské.

¹³⁴ www.krasno.info, ze dne 11.2.2006.

¹³⁵ Antonín BARTUŠEK a kol., *Umělecké památky Čech*, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1957, s. 638.

¹³⁶ www.krasno.info, ze dne 11.2.2006.

¹³⁷ Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, III. díl, Libri, Praha 1998, s. 179.

¹³⁸ Archiv pražského arcibiskupství, č. 1769, 1.1. 1951.

Vývoj počtu domů a obyvatel:¹³⁹

rok 1921	417 domů	2 318 obyvatel
rok 1930	405 domů	2 132 obyvatel
rok 1947	?	1 171 obyvatel
rok 1991	156 domů	557 obyvatel

V roce 2001 bylo z 652 obyvatel 141 věřících a z toho se 112 (17 %) hlásilo k římskokatolické církvi.

LOBZY

Jméno Lobzy je zřejmě slovanského původu a na obec se přeneslo z pojmenování místního potoka Lobsbach. Německá podoba názvu obce byla Lobs. První písemná zmínka o obci pochází z roku 1370, kdy Lobzy náležely k leuchtenberským lénům a kdy název byl již poněmčen. Původní slovanský tvar nemáme doložený písemně.¹⁴⁰

Během začlenění do vojenského pásma byla obec prakticky zcela zničena. Zbytky zničených staveb byly srovnány se zemí v rámci akce „Úklid pohraničí“. Později došlo k pokusu založit v místech bývalé obce obec novou. Bylo postaveno několik domků pro zaměstnance statků a hospodářské budovy statku. Ovšem tento pokus o osídlení po čase skončil krachem a část nově postavených domů byla opuštěna a zničena.¹⁴¹ V té době (počátkem 60. let) udělil vikariátní úřad v Mariánských Lázních jurisdikci pro křty, pohřby nebo církevní sňatky v Lobzech P.J. Bubeníkovi, administrátorovi v Sokolově, protože, přestože vesnice téměř neexistovala, vyskytovali se občasné žádosti těch několika obyvatel, kteří tam žili, o přijetí svátostí (křtu, apod.).¹⁴²

Nejvýznamnější stavbou v obci byl původně středověký kostel sv. Vavřince z 15. století, stojící uprostřed hřbitova. V roce 1787 byla v Lobzech zřízena nová fara a byl přestavěn kostel, který byl znovu upraven ve 20. letech 20. století. Nad západním

¹³⁹ Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, III. díl, Libri, Praha 1998, s. 179.

¹⁴⁰ Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách*, díl 2., Česká akademie věd a umění v Praze, 1951, s. 32.

¹⁴¹ Ladislav KŘČMÁŘ a kol., *Zničené kostely*, Nakladatelství Českého lesa, Domažlice 2004, s. 130.

¹⁴² Archiv pražského arcibiskupství, č. 868/60.

průčelím měl osmibokou věž netradičního tvarování.¹⁴³ Roku 1956 vydala konzistoř v Praze souhlas s demolicí zbytků kostel současně s demolicí zbytku obce a tak byl kostel počátkem 60. let zcela zbořen.¹⁴⁴ Kolem kostela se rozkládal hřbitov a u hřbitovní zdi byl pomník obětem 1. světové války.

Vývoj počtu domů a obyvatel:¹⁴⁵

rok 1869	41 domů	246 obyvatel
rok 1900	40 domů	228 obyvatel
rok 1930	39 domů	193 obyvatel
rok 1991	4 domy	14 obyvatel

LOUKA

Původní název obce byl Grün (Zeleň, Louka) a první písemná zpráva o ní pochází z roku 1354, kdy byla založena klášteřem v Teplé. V roce 1400 se píše o ville Grüne, v roce 1518 o vesnici Grim a v roce 1615 o vsi Grunowa. Od roku 1785 existuje německý název Grün.¹⁴⁶ Před válkou bývalo v Louce 112 domů s 989 německými obyvateli.¹⁴⁷

Starý kostel sv. Václava sloužil jako obecní kaple od roku 1724, kdy byl vybudován. Nový kostel byl postaven v letech 1850 – 1853 stavitelem J. Scherbaumem jako jednolodní s věží v západním průčelí a polygonálně uzavřeným presbytářem, uvnitř vybavený staršími barokními oltáři, do nového kostela přivezenými z jiných míst.

28.2.1950, během vytváření vojenského prostoru, byla obec vysídlena a farnost byla spravována excurrento z Mnichova u Mariánských Lázní, ale po odchodu vojska se obec Louka znovu zčásti osídlila. Mobilní inventář z fary a kostela byl přenesen na farní úřad Rájov. Kostel osobně uzamkl administrátor farnosti.¹⁴⁸ V roce 1959 byl

¹⁴³ Ladislav KRČMÁŘ a kol., *Zničené kostely*, Nakladatelství Českého lesa, Domažlice 2004, s. 130.

¹⁴⁴ Archiv pražského arcibiskupství, 27.11.1956.

¹⁴⁵ <http://www.omks.cz>, ze dne 23. 2. 2004.

¹⁴⁶ Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách*, díl 2., Česká akademie věd a umění v Praze, 1951, s. 34.

¹⁴⁷ <http://www.hamelika.cz>, ze dne 1. 4. 2005.

¹⁴⁸ Archiv pražského arcibiskupství, č. 8091.

opravován kostel i budova fary.¹⁴⁹ Kostel sv. Václava přežil i vojenská cvičení Čs. armády, nepřežil však lidskou nevhímavost a nezájem, díky kterému chátral a chátral až musel být nakonec v roce 1987 z bezpečnostních důvodů zbořen.¹⁵⁰

NOVÁ VES

První zpráva o Nové Vsi je z roku 1364, kdy byla součástí bečovského panství.¹⁵¹ Před 2.sv. válkou Neudorf čítal 172 domů s 1510 německými obyvateli. Poblíž obce byly doly na cín a pět pramenů kyselek.¹⁵²

V obci bývala kaple z let 1700-1707, která byla v letech 1732-35 rozšířena na jednolodní kostel Nejsvětější Trojice, ve kterém byl hlavní oltář z roku 1708 s reliéfem korunování Panny Marie.¹⁵³

Vytvořením „Vojenského újezdu Prameny“ obec pomalu zanikla. Dochován je pouze souhlas konzistoře v Praze z roku 1956 k demolici zbytků kostela současně s demolicí zbytku obce.¹⁵⁴ Ale po opuštění Slavkovského lesa armádou se v místech některých zničených obcí začaly opět stavět domy a bydlet lidé, a proto vikariátní úřad v Mariánských Lázních začal v roce 1960 řešit nutnost udělit někomu jurisdikci pro křty, pohřby nebo církevní sňatky těchto obyvatel. Pro Novou Ves je navržen P. F. Kolanda, administrátor v Teplé.¹⁵⁵ Jelikož do dnešních dnů zůstaly mezi několika stavbami zachovány v zchátralém stavu také kostel, fara a hřbitov, lze předpokládat, že demoliční výměr nebyl nikdy naplněn.

¹⁴⁹ Archiv pražského arcibiskupství, č. 6288/59.

¹⁵⁰ Ladislav KRČMÁŘ a kol., *Zničené kostely*, Nakladatelství Českého lesa, Domažlice 2004, s. 135.

¹⁵¹ Pavel BERAN, *Sokolovsko ... nejenom vzpomínky*, Okresní muzeum a knihovna Sokolov, Sokolov 1999, s.149

¹⁵² <http://www.hamelika.cz>, ze dne 1. 4. 2005

¹⁵³ Antonín BARTUŠEK a kol., *Umělecké památky Čech*, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1957, s. 526.

¹⁵⁴ Archiv pražského arcibiskupství, 27.11.1956.

¹⁵⁵ Archiv pražského arcibiskupství, č. 868/60.

PRAMENY

Původní název byl Sangerberg (do roku 1882 se původně dělil na Gross - a Neu-Sangerberg). Název můžeme překládat asi jako Vrch snopů.¹⁵⁶ Prvními obyvateli, kteří se v místě dnešních Pramenů usadili byli začátkem 14. století horníci, kteří zde těžili nerostné bohatství. V 16. století se zde těžilo stříbro a cín a protože zde vyvěrají minerální prameny, byly zde v té době založeny lázně.

V roce 1880 měly Prameny 2600 obyvatel, 270 popisných čísel, velký komplex Alžbětiných lázní, školu, hotely, hostince, bankovní dům Tanzer, faru a ve zvonici kostela tři zvony, ulité z místního stříbra. Před válkou zde bylo 160 domů se 1488 německými obyvateli. Po 2. světové válce odešli z Pramenů sudetští Němci a vzhledem k jeho horší dostupnosti (nová železnice se Pramenům zcela vyhnula) nastal výrazný úpadek tohoto lázeňského města.¹⁵⁷

Farní kostel sv. Linharta, pocházející z roku 1357 a který býval farním už v dobách předhusitských, stával uprostřed náměstí. Jeho gotická stavba byla upravena v roce 1618 a potom přestavěna v barokním slohu v roce 1692. Jednolodní stavba s trojboce uzavřeným presbytářem byla v západním průčelí opatřena hranolovou věží s cibulovou bání. Kostel měřil 29,7 m na délku a 11,5 m na šířku.¹⁵⁸ Vnitřní vybavení bylo novogotické, kamenná křtitelnice pozdně gotická s tordovanou¹⁵⁹ nohou. Od roku 1713 je brán jako kostel filiální k faře Mnichov.¹⁶⁰ Na místním hřbitově stávala kaple, která pocházela z 19. století. U Pramenů byla také mariánská kaple na vrchu Kalvarie – dřevěná, barokní z 18 stol., sklenutá s dřevěnou sochou Piety, vedle ní bývala dřevěná kaple sv. Kříže. Asi 1 km od obce stávala šestiboká kaple z doby kolem poloviny 19. století.¹⁶¹ Nejstarší kaple, která se nacházela při cestě do Mariánských Lázní, pocházela z roku 1613.¹⁶²

¹⁵⁶ Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách*, díl 3., Česká akademie věd a umění v Praze, 1951, s. 12.

¹⁵⁷ <http://sweb.cz/SlavkovskyLes>, ze dne 4.3.2006.

¹⁵⁸ Antonín BARTUŠEK a kol., *Umělecké památky Čech*, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1957, s. 620.

¹⁵⁹ Tordovaná noha křtitelnice je dřevěná noha šroubovitě stáčená.

¹⁶⁰ Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, V. díl, Libri, Praha 1998, s. 667.

¹⁶¹ Na jejím místě, kde se dochovaly zbytky kaple, dnes skupina místních lidí staví novou kapli, jako kopii té původní (viz Příloha Obr. 18). Při rekognoskaci terénu byla v místě kaple objevena část původního vybavení kaple, snad křtitelnice.

¹⁶² Antonín BARTUŠEK a kol., *Umělecké památky Čech*, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1957, s. 620.

K vysídlování a ničení obce začalo docházet v roce 1947, kdy se zde usídlila československá armáda. Ke zboření kostela, který stával uprostřed náměstí, došlo krátce po roce 1950. V roce 1956, tedy již po opuštění Pramenů armádou (1954) a jejím novém dosídlování, žádá místní MNV vikariátní úřad v Mariánských Lázních o souhlas k úpravě hřbitova neboť byly Prameny hojně navštěvovány lázeňskými hosty z Mariánských Lázní a poničený hřbitov dělal ostudu. MNV měl v plánu udělat z poloviny hřbitova sad a druhou polovinu opravit a zachovat k pohřbívání. Píše se, že hřbitov nebyl používán od roku 1945.¹⁶³

Po opuštění Slavkovského lesa armádou byla pro Prameny přidělena jurisdikce pro křty, pohřby nebo církevní sňatky P. J. Jarmovi, administrátorovi v Mariánských Lázních.¹⁶⁴

Vývoj počtu domů a obyvatel:¹⁶⁵

rok 1930	274 domů	1527 (16 Čechů, 1501 Němců, 10 cizinců) obyvatel
rok 1947	?	242 obyvatel
rok 1950	27 domů	300 obyvatel
rok 1961	30 trvale obyd. domů	181 obyvatel
rok 1991	39 (37 trvale) domů	135 obyvatel

V roce 2001 bylo ze 144 obyvatel 24 věřících a z toho se 18 (12.5 %) hlásilo k římskokatolické církvi.

SMRKOVEC

Smrkovec - Schönficht doslova znamená „krásný smrk“. Původně se tu totiž říkalo zur schönen Fichte. Nejstarší zpráva o obci je z roku 1355.¹⁶⁶ Roku 1550 dostal Smrkovec privilegia Královského horního města, doloval se tu kobalt a stříbro.

¹⁶³ Archiv pražského arcibiskupství, 11.10.1956.

¹⁶⁴ Archiv pražského arcibiskupství, č. 868/60.

¹⁶⁵ Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, V. díl, Libri, Praha 1998, s. 667.

¹⁶⁶ Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách*, díl 4., Česká akademie věd a umění v Praze, 1951, s. 14.

Před druhou světovou válkou zde žilo téměř 600 obyvatel. Po 2. světové válce došlo nejdříve k odsunu německého obyvatelstva a záhy poté k začlenění Smrkovce do vojenského pásma. Během několika let byla obec zcela zničena. Dnes bývalý Smrkovec připomínají jen stromy jírovce na návsi, v blízkosti kostela a hřbitova, poničené náhrobky na hřbitově a ojedinělé zbytky staveb.

Kostel sv. Václava ve Smrkovci se připomíná již v roce 1384. V období rozmachu těžby stříbra v 2. polovině 16. století došlo k jeho přestavbě. V 17. a 18. století náležel panstvím chebských Jezuitů, potom Královské komoře a zčásti metternichovskému panství v Kynžvartu.¹⁶⁷ Kostel byl přestavěn v roce 1839 tak, že v místě původního presbytáře byla vytvořena nová příčná loď s pravouhlym presbytářem.¹⁶⁸ V ohradní zdi kostela byly osazeny renesanční náhrobky. Nedaleko kostela stála fara z roku 1695, nad kostelem pak škola, za níž byl hřbitov. Ten dnes připomínají pouze povalené a poničené náhrobky a vzrostlé stromy po jeho obvodu. Poblíž kostela byla kaple Panny Marie z roku 1904 a u mostu stávala hrázděná kaplička se sochou sv. Jana Nepomuckého z roku 1820.¹⁶⁹ Ve Smrkovci býval také známým poutním místem. Kostel, který přitahoval množství poutníků, byl zasvěcen svatému Andělu strážnému a měli ho také ve správě chebských Jezuitů.

V době existence vojenského prostoru byl kostel ve Smrkovci použit jako cvičný cíl střelby. Když armáda Smrkovec opustila, vydala konzistoř v Praze souhlas¹⁷⁰ s demolicí zbytků kostela, která bude provedena současně s demolicí zbytků obce.¹⁷¹

Po opuštění Slavkovského lesa armádou se v místech některých zničených obcí začaly opět stavět domy a bydlet lidé, a proto vikariátní úřad v Mariánských Lázních začal v roce 1960 řešit nutnost udělit někomu jurisdikci pro křty, pohřby nebo církevní sňatky těchto obyvatel. Pro Smrkovec je navržen P. J. Jarma, administrátor v Mariánských Lázních.¹⁷²

Vývoj počtu domů a obyvatel:¹⁷³

rok 1869	94 domů	731 obyvatel
----------	---------	--------------

¹⁶⁷ www.kostelnibriza.cz, ze dne 17. 4. 2006.

¹⁶⁸ Antonín BARTUŠEK a kol., *Umělecké památky Čech*, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1957, s. 699.

¹⁶⁹ <http://www.omks.cz>, ze dne 15. 3. 2006.

¹⁷⁰ V roce 1956.

¹⁷¹ Archiv pražského arcibiskupství, 27.11.1956.

¹⁷² AAP Archiv pražského arcibiskupství, č. 868/60.

¹⁷³ <http://www.omks.cz>, ze dne 15.3.2006.

rok 1900	98 domů	609 obyvatel
rok 1930	101 domů	562 obyvatel

VRANOV

Pojmenování obce je odvozeno od staročeského osobního jména Wran. Později se německy nazývala Frohnau. Bývalá obec Vranov stála na náhorní planině kolem silnice z Rovné na Podstrání. První písemná zpráva o obci je z roku 1246, kdy král Václav I. propůjčil vranovský kostel řádu křižovníků s červenou hvězdou.¹⁷⁴

Zánik Vranova započal po II. světové válce, kdy byla většina obyvatel německého původu odsunuta a jelikož již bylo zřejmé, že zde vznikne vojenský újezd, nebyl Vranov dosídlen českým obyvatelstvem. Jeho začlenění do vojenského pásma byla zástavba obce zničena, zbořena a srovnána se zemí. Mimoto byl narušen i vodní řád – studny zasypány a rybníky zrušeny. A tak dnes najdeme ve Vranově jen zbytky základů domů, zatopené sklepy a podmáčenou půdu.¹⁷⁵

Nejvýznamnější památkou v obci byl kostel sv. Jakuba Většího z roku 1384, kdy byl již kostelem farním. Za válek byl vypleněn a roku 1622 byl jen filiálním kostelem farnosti Kostelní Bříza. Od roku 1732 byl však po svém rozšíření znovu farním.¹⁷⁶ Jednolodní stavbu s polygonálním presbytářem a sanktusovou¹⁷⁷ věžičkou zdobil na jižní straně směrem k obci vikýř s věžními hodinami. Na obraze na hlavním oltáři byl zachycen ukřižovaný Kristus se dvěma lotry. K vnitřnímu vybavení patřila i socha Panny Marie s Ježíškem v růžovém věnci, kde byly jednotlivé růžičky vytvořeny z větších a menších skleněných perel.¹⁷⁸ Kostel byl ze dvou stran obklopen hřbitovem, v jeho blízkosti stávala fara a socha sv. Jana Nepomuckého.¹⁷⁹

¹⁷⁴ <http://www.omks.cz>, ze dne 15.3.2006.

¹⁷⁵ <http://www.omks.cz>, ze dne 15.3.2006.

¹⁷⁶ www.kostelnibriza.cz, ze dne 17. 4. 2006.

¹⁷⁷ Sanktusová věžička neboli sanktusník byla štíhlá věžička mnohem nižší než věž hlavní, umístěna na hřebenu střechy některých starších kostelů, na kterou se zvonilo při mši ve chvíli, kdy se na závěr preface říká: Svatý, svatý, svatý (Sanctus, sanctus, sanctus, ...).

¹⁷⁸ www.krasno.info, ze dne 11.2.2006.

¹⁷⁹ <http://www.omks.cz>, ze dne 15.3.2006.

V 50.letech během vytváření VVP byl kostel poškozený a o za pár let později se souhlasem pražské konzistoře z roku 1956 srovnán se zemí současně se zbytky ostatních budov. Dnes je na místě kostela i obce prázdné zarostlé místo.¹⁸⁰

Ale po opuštění Slavkovského lesa armádou se v místech některých zničených obcí začaly opět stavět domy a bydlet lidé, a proto vikariátní úřad v Mariánských Lázních začal v roce 1960 řešit nutnost udělit někomu jurisdikci pro křty, pohřby nebo církevní sňatky těchto obyvatel. Pro Vranov je navržen P.J. Bubeník, administrátor v Sokolově.¹⁸¹

Vývoj počtu domů a obyvatel:¹⁸²

rok 1869	82 domů	570 obyvatel
rok 1900	76 domů	428 obyvatel
rok 1930	68 domů	327 obyvatel
rok 1939	?	282 obyvatel

6.2 Krušnohorsko – hraniční pásmo a obce nedosídlené

Krušné hory, jejichž nadmořská výška mnohde dosahuje až přes 1000 m n. m., byly sice před válkou hustě osídleny, ale po válce se hustota osídlení a rozložení sídel rapidně změnily. Velká část starousedlíků, sudetských Němců, byla odsunuta, a pro nové obyvatele, přicházející do pohraničí, aby zde našli nové domovy, nebyly tyto hory příliš lákavé. Nejenom drsné klima, na které lidé z vnitrozemí nebyli příliš zvyklí, nemožnost klasického hospodaření tak, jako v nížinách, ale také osídlovací politika státu měla za následek, že celá řada vesnic zůstala neosídlena a časem zanikla. Mnohým sídlům pomohl zub času, ale o řadu jiných se postarala pohraniční stráž spolu s armádou.

Stát plánoval vytvoření pohraničního pásma a řada vesnic se nacházela za jeho linií. Některá místa byla vybrána již na konci války a vůbec se v nich dosídlování neprovádělo. Na jiných místech, která byla po válce dosídlena případně tam zůstali

¹⁸⁰ Archiv pražského arcibiskupství, 27.11.1956.

¹⁸¹ Archiv pražského arcibiskupství, č. 868/60.

¹⁸² <http://www.omks.cz>, ze dne 15.3.2006.

starousedlíci, se stát snažil, aby obyvatelé sami odešli. Byla jim jasně dávana najevo nechut' zlepšit zásobování a dopravní spojení těchto oblastí či neochota podporovat zde jakoukoliv hospodářskou činnost. A tak lidé postupně tato nevládná místa opouštěli. Mezi prvními většinou odcházeli ti, kteří se zde nenarodili, a kteří sem přišli odjinud za vidinou snadného a lepšího živobytí.

Od roku 1951 začal existovat nový systém spočívající v tom, že útvary hlídající hranice (s Německem a Rakouskem) měly získat vojsový charakter. Tehdy vzniklo pohraniční pásmo široké asi 3 km a k jeho hlídání byla vytvořena Pohraniční stráž. A Opuštěná stavení v pohraničním pásmu chátrala, stejně jako neudržované komunikace. Nakonec došlo v 50. letech k demolici prázdných domů čs. armádou. Hlavním důvodem demolice bylo, že by se prázdné budovy mohly stát úkrytem špiónů ze Západu. Konec těmto demolicím přinesl až konec 60. let, kdy bylo hraniční pásmo v roce 1966 zrušeno v původním rozsahu a platilo pouze v bezprostřední blízkosti hraniční čáry a hranice s NDR začala hlídat pouze VB.¹⁸³ Řada bývalých vesnic se tak dostala mimo hraniční pásmo a stala se přístupnými. Tehdy se také začalo rozvíjet chalupářství, a mnoho prázdných ale ještě stojících chalup v pohraničí tak získalo nové majitele. Díky tomu došlo např. ke znovuzrození Krásné Lípy. Některé obce už ale nemohli zachránit ani chalupáři, např. Rolavu, Chaloupky či Hraničnou.¹⁸⁴ Na jejich místech můžeme dnes najít v lepším případě osamocený dům, ale většinou jen základy domů, Boží muka či památník padlých z 1. sv. války.

Obce zahrnuté do této kapitoly nejsou jen ty z ostře střeženého pásma, ale také z dalšího okolí, kde poloha obcí spolu s cíleným vysídlováním venkova zapříčinila nedostatečné dosídlení a tím postupný úpadek až zánik obcí.

JELENÍ

První písemná zmínka o obci zvané Hirschenstand¹⁸⁵ pochází z roku 1570. Jelení bylo založeno horníky, pravděpodobně ze Sněžné. V okolí obce Jelení se v několika dolech těžil cín a byl zde také jeden důl na olovo. V době rozkvětu důlní činnosti zde žilo 1600

¹⁸³ Jan JANÁK, Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2005, s. 465.

¹⁸⁴ <http://www.omks.cz>, ze dne 15.3.2006.

¹⁸⁵ V překladu to znamená „stání jelenů“.

lidí ve 160 domech. V jedné místnosti bydlely i dvě nebo tři rodiny. S úpadkem těžby začal klesat i počet obyvatel.

Většina lidí byli katolíci. Až po druhé světové válce jeden občan založil Novoapoštolskou církev, jejíž bohoslužby se konaly v místnosti jedné bývalé důlní budovy.¹⁸⁶ V roce 1832 byl postaven v pozdně barokním slohu farní kostel sv. Antonína Paduánského. V blízkosti kostela stála fara a mezi kostelem a farou byla v polovině 19. století postavena škola. Vnitřní vybavení kostela bylo klasicistní.¹⁸⁷

Místní pekař, Johann Kragl, který zavedl ve svém podniku moderní výrobu zbohatl a vlastnil mnoho domů v Jelení a v sousední obci Neuhaus, si nechal na přelomu století postavit moderní vilu. Byl to jediný dům v obci, který měl koupelnu, vodovod a plyn. Tento dům přežil do dnešních dob a je stále nazýván „vila“. V domě č. p. 45 a později v č. p. 43 se nacházel od roku 1880 celní úřad.¹⁸⁸ Tento dům dnes také existuje a je v něm penzion. Před rokem 1989 v něm sídlila Pohraniční stráž.

Po první světové válce v obci vznikla řada spolků podílejících se na bohatém místním kulturním životě. Jedním z průkopníků ochotnického divadla byl místní farář Lang, který založil a vedl místní divadelní spolek. Představení bylo tak dvakrát do roka a sice v adventu a v postu, kdy se nemohly konat taneční zábavy.¹⁸⁹

Obec Jelení, ležící pouze 2 km od německé hranice, byla ve třicátých letech minulého století oblíbeným letoviskem a přecházela přes ní cesta od důležitého hraničního přechodu, který využívali hosté mířící do západočeských lázní.¹⁹⁰ Již od dvacátých let zde bývalo známé zimní sportovní středisko.

V době druhé světové války byla ve válečném průmyslu zapotřebí ruda, a tak byla v blízkosti Jelení postavena továrna na její zpracování. Přišli do ní říšští inženýři, přivezly se stroje, postavily se kanceláře a baráky na bydlení dělníků. Vedle německých pracovníků zde pracovali především váleční zajatci. Provoz továrny byl ukončen s koncem války. Dnes je možno si prohlédnout ruiny této ohromné budovy, nacházející

¹⁸⁶ Pamětník Gerhard Pilz na <http://www.zanikleobce.cz>, ze dne 12.3.2006.

¹⁸⁷ Antonín BARTUŠEK a kol., *Umělecké památky Čech*, Nákladatelství Československé akademie věd, Praha 1957, s. 288.

¹⁸⁸ Pamětník Gerhard Pilz na <http://www.zanikleobce.cz>, ze dne 12.3.2006.

¹⁸⁹ Pamětník Gerhard Pilz na <http://www.zanikleobce.cz>, ze dne 12.3.2006.

¹⁹⁰ Ladislav KRČMÁŘ a kol., *Zničené kostely*, Nakladatelství Českého Lesa, Domažlice 2004, s. 63.

se v bažinách mezi Jelením a zaniklou Rolavou (kudy vedla za dob minulých pašerácká stezka).

Po skončení války se museli všichni Němci dostavit s 50 kg zavazadlem před obecní úřad, odkud byli transportováni na nákladních autech do Nejdku do sběrného tábora a odsud do Německa. Do začátku června 1946 bylo přesídleno 85 rodin. Někteří zde museli zůstat, aby zajistili žně a později byli také vysídleni. Na podzim 1946 bylo přesídlování dokončeno až na některé dělníky – specialisty, jež se ještě dobrovolně přihlásili k vysídlení. Dle pamětníka Gerharda Pilze: „Češi domy vydrancovali a nakonec zapálili nebo je nechali zchátrat.“¹⁹¹

Podobnému osudu neunikl ani kostel, který byl v 50. letech 20. století úmyslně podpálen a vzápětí zbořen.¹⁹² Dnes je na jeho místě postaven památník, upravený z jednoho z kostelních oken a na něm je umístěna pamětní deska s nápisem: „Das Dorf Hirschenstand 961 m.ü.d.M. wurde Vermutlich von Schneeberger Bergleuten im 15. Jahrhundert gegründet. Die Katholische Kirche „Hl. Antonius von Padua“ ist im Jahre 1786 zur Pfarrkirche erhoben worden und wurde im Jahre 1832 neu erbaut. Nach 1946 wurde diese abgebrochen. Bis zur Aussiedlung 1946 standen hier 145 Häuser mit ca 800 Einwohner. Zu dieser Pfarrei gehörten auch ca 350 Einwohner vom Nachbarort Neuhaus mit ca. 80 Häuser.“¹⁹³

Jelení zaniklo v důsledku odsunu německého obyvatelstva a následného začlenění do pohraničního pásma a demolicím uniklo jen několik domů, které jsou dnes již opravené a udržované a jeden z nich slouží jako penzion. 2 km od Jeleního se dnes nachází hraniční přechod pro pěší do Německé spolkové republiky.

Vývoj počtu domů a obyvatel:¹⁹⁴

rok 1869	148 domů	1193 obyvatel
rok 1900	165 domů	1017 obyvatel
rok 1930	139 domů	834 obyvatel

¹⁹¹ Pamětník Gerhard Pilz na <http://www.zanikleobce.cz>, ze dne 12.3.2006.

¹⁹² Ladislav KRČMÁŘ a kol., *Zničené kostely*, Nakladatelství Českého Lesa, Domažlice 2004, s. 63.

¹⁹³ Vesnice Hirschenstand 961 m n. m. byla založena horníky ze Sněžné v 15. stol. Katolický kostel sv. Antonína Paduánského byl v roce 1786 povýšen na farní a v roce 1832 byl nově přestavěn. Po roce 1946 byl zničen. Až do vysídlení v roce 1946 zde stálo 145 domů s asi 800 obyvateli. Do této farnosti patřilo také asi 350 obyvatel ze sousední vesnice Neuhaus (Nové Domky) s asi 80 domky.

¹⁹⁴ <http://www.omks.cz>, ze dne 15.3.2006.

KRÁSNÁ LÍPA

První zmínka o obci dříve nazývané Schönlind pochází z roku 1512. Tehdy zde stávala tvrz Šliků. V roce 1602 se tvrz nazývá Ssenlind a roku 1785 už Schönlinde. Tvrz byla později zbořena.¹⁹⁵

V roce 1713 je v Krásné Lípě připomínána dřevěná kaple zasvěcená sv. Josefu, která byla asi využívána jako filiální kostel spadající do farnosti Jindřichovice. Od roku 1784 stojí v Krásné Lípě fara vlastní. Starý dřevěný kostelík měl být v roce 1811 zbořen a v roce 1813 vysvěcen kostel nový, větší a zděný,¹⁹⁶ který přežil do dnešních dnů, dnes by však potřeboval opravit. Na požádání je možné kostel navštívit. Kolem kostela se rozkládá hřbitov, na kterém je udržováno několik hrobů v centrální části, většina náhrobků je však v desolátním stavu nebo zcela rozvalena.¹⁹⁷

Poblíž obce bývaly doly na cín, ve kterých nacházela obživu řada obyvatel Krásné Lípy. Po odsunu německých obyvatel se podařilo obec jen málo dosídlit. 3/4 všech domů bylo zbořeno. Divoký odsun, který zde probíhal, nebyl bezproblémový. Několik mužů bylo v červnu 1945 zastřeleno a na jejich připomínku byl poblíž obce postaven památník.

Vývoj počtu domů a obyvatel:¹⁹⁸

rok 1921	108 domů	687 obyvatel
rok 1930	125 domů	703 obyvatel
rok 1950	?	80 obyvatel
rok 1991	32 (16 trvale obydlených)	48 obyvatel

¹⁹⁵ Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách*, díl 2., Česká akademie věd a umění v Praze, 1951, s. 618.

¹⁹⁶ Karel KUČA., *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, III. díl, Libri, Praha 1998, s. 170.

¹⁹⁷ Viz obr. 33.

¹⁹⁸ Karel KUČA., *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, III. díl, Libri, Praha 1998, s. 170.

KOSTELNÍ

Neboli dříve Kirchenberg. Kostelní byla založena v 2. pol. 12. stol., kdy zde waldsasští cisterciáci postavili kostel sv. Jiljí.¹⁹⁹ Poblíž obce bývalo výletní místo Vysoký kámen, podle kterého se jmenovala druhá část obce - Kámen (Stein).

Kostelní je dnes vesnička s mnoha pastvinami, množstvím dobytka, několika chalupami a barokním kostelíkem sv. Jiljí z roku 1692 přestavěného z původního románském kostelíku ze 12.stol. Kostel je jednolodní ve tvaru obdélníka se západní věží a pravouhlým presbytářem. Zařízení je raně barokní. Na jižní vnější zdi jsou ještě dva svorníky ze staršího kostela.²⁰⁰ V dnešní době o něho pečuje spolek bývalých německých obyvatel.

RYŽOVNA

Původní německý název této obce byl Seifen, tzn. rudný potok,²⁰¹ podle toho byl název později počeštěn na Sejfy až byl nakonec změněn na Ryžovnu, neboť se zde z potoka rýžovalo zlato. V této obci žilo před 2.sv. válkou okolo 300 obyvatel²⁰², ale dnes je zde jen 9 domů z původních 70, z čehož 3 jsou v dobrém stavu, 1 se intenzivně rekonstruuje (bývalá škola) a 5 z nich je v desolátním stavu. Roku 1938 byla obec připojena k Německé říši jako součást Sudet a název změněn na Seifen über Barringen.. K tomuto je třeba dodat, že obyvatelstvo připojení k říši vesměs vítalo a podle dostupných dokladů i podporovalo.²⁰³ Roku 1945 po pro Německo prohrané válce, byla většina obyvatel na základě Benešových dekretů odsunuta. Po odsunu byl jen malý zájem o obydlení této obce pro její špatnou dopravní obslužnost, drsné klimatické podmínky a nedostatek práce. Domy byly většinou opuštěné a chátraly až do srovnání zhruba 90% obce se zemí.

Místní kostel sv. Václava byl postaven jako novostavba zednickým mistrem Fischerem v letech 1805-1807, jako jednolodní s poměrně širokým presbytářem,

¹⁹⁹ Pavel BERAN, *Sokolovsko ... nejenom vzpomínky*, Okresní muzeum a knihovna Sokolov, Sokolov 1999, s. 96.

²⁰⁰ Antonín BARTUŠEK a kol., *Umělecké památky Čech*, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1957, s. 354.

²⁰¹ Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách*, díl 3., Česká akademie věd a umění v Praze, 1951, s. 34.

²⁰² Ladislav KRČMÁŘ a kol., *Zničené kostely*, Nakladatelství Českého Lesa, Domažlice 2004, s. 86.

²⁰³ <http://ryzovna-seifen.unas.cz>, ze dne 15.9.2005.

trojboce ukončeným, s plochostropým vnitřkem a věží v hlavním průčelí. Architektonicky nevýraznou stavbu zdobil v interiéru zajímavý klasicistní oltář a zřejmě sem přenesená starší cínová křtitelnice. Kostel byl zbořen jako jedna z posledních staveb obce v roce 1962. Na větrné pláni dnes není po kostele ani památky.²⁰⁴

V roce 1952 žádal děkanský úřad v Jáchymově pražskou konzistoř o povolení odvést z fary Ryžovna inventář a zvon. Administrátor v Jáchymově, P. O. Bartl píše: „V Ryžovně se již od roku 1945 nekonají služby Boží, poněvadž kostel jest v desolátním stavu a téměř bez vnitřního zařízení. Přišel jsem k názoru, že jest nejlépe zachrániti zbylé věci a uložit je v děkanském kostele v Jáchymově, poněvadž na opravu kostela v Ryžovně a na pravidelné konání bohoslužeb nelze ani mysliti. Nestálo by to konec konců ani zato, poněvadž obec jest téměř vylidněna.“ Další jeho dopis ilustruje stav kostela v Ryžovně v roce 1953: „Varhany v bývalém farním kostele svatého Václava v Ryžovně u Jáchymova jsou v tak ubohém stavu, že by bylo škoda peněz na jejich opravu. Zbyla z nich jen dřevěná kostra ... Na věži jsem našel jediný zvon, který jsem převezl do Jáchymova. Dnes se nalézají v kostele ještě lavice a několik značně poškozených obrazů křížové cesty. Zachráněné předměty zapíši do inventáře Jáchymovského děkanského kostela.“²⁰⁵

SNĚŽNÁ

Nejstarší zmínka o obci s názvem Schönau zu Schönbach je z roku 1348. Později dostala český název Šenava a patřila pod farnost Kraslice. Její německý název Schönau znamená krásný luh.²⁰⁶

Dnes zde stojí kromě dvou domů ještě kostel sv. Jakuba Většího z roku 1348. Ve století 17. byl kostel zcela přestavěn.²⁰⁷ Kostel je neslohový, jednolodní, obdélníkový s trojboce uzavřeným presbytářem a dřevěnou kruchtou.²⁰⁸ Kostel je dnes opraven a v dobrém stavu, ale stojí v téměř liduprázdné a zaniklé vesnici. Na jeho opravě se

²⁰⁴ Ladislav KRČMÁŘ a kol., *Zničené kostely*, Nakladatelství Českého Lesa, Domažlice 2004, s. 86.

²⁰⁵ Archiv pražského arcibiskupství č. 22/52.

²⁰⁶ Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách*, díl 4., Česká akademie věd a umění v Praze, 1951, s. 275.

²⁰⁷ Pavel BERAN, *Sokolovsko ... nejenom vzpomínky*, Okresní muzeum a knihovna Sokolov, Sokolov 1999, s. 96.

²⁰⁸ Antonín BARTUŠEK a kol., *Umělecké památky Čech*, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1957, s. 699.

podíleli bývalí obyvatelé Sněžné odsunutí do Německa. Bohoslužby se zde konají jednou za 14 dní. Kolem kostela je patrné místo, kde asi býval hřbitov, po kterém dnes není kromě hřbitovní zdi ani památky.

LIBOC

Původní pojmenování vsi znělo Frankengrün a znamenalo tedy Frankovu nivu. Roku 1422 se už píše o Frankengrün mit einem hamer a od roku 1785 se již používá názvu Frankenhammer. Hamer na železo byl tak důležitou stavbou obce, že se často ocitl přímo v jejím názvu a zůstal jí, i když se již jako železný hamr nevyužíval, ale používal se jako mlýn na mletí obilí apod. Český název Liboc byl stanoven v roce 1948 a odvozen byl od Libockého potoka, který obcí protékal. K Liboci byly přiřazené obce Swarzenbach (Černá) a Mlýnská.

Zkáza obce nastala po 2. světové válce. Po odsunu většiny původního obyvatelstva se obec nepodařilo dosídlit. A tak byly zahájeny demolice opuštěných a chátrajících domů – do roku 1960 jich bylo zbořeno 58. Nejvýznamnější stavbou v Liboci je novogotický jednolodní kostel Nejsvětější Trojice z let 1890 – 1891. Je obdélníkový s pravoúhlým presbytářem a západní hranolovou věží.²⁰⁹ Kostel musel být v roce 1960 opravován kvůli poškození výbušninami při odstraňování demolice. Výbuchem byly způsobeny značné škody. Na věži byla rozbita roseta a větrací okno, vysypalo se pět gotických oken s barevnými skly, ve zdivu se objevily dvě trhliny a byla poškozena omítka a také krytina střechy. Na budově fary bylo poničeno pět oken.²¹⁰

Vedle kostela byl v roce 1925 postaven pomník 18 obětem 1. světové války a o kousek dál byl založen hřbitov. Ten existuje v ubohém opuštěném stavu do dnes. Je neudržovaný, zarostlý, náhrobky jsou rozpadlé. Část hřbitova byla vyhrazena jako dětský hřbitov.²¹¹ Za kostelem dodnes stojí nevyužitá rozpadlá fara a bývalá dvojtřídní škola. Naproti kostelu stála budova špitálu a obecního úřadu. U odbočky cesty z hlavní silnice do centra obce stojí dodnes křížek a bývalý hostinec. Z ostatní zástavby se

²⁰⁹ Antonín BARTUŠEK a kol., *Umělecké památky Čech*, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1957, s. 419.

²¹⁰ Archiv pražského arcibiskupství č. 4790/60.

²¹¹ Viz Obr. 47 a 48.

nedochovalo prakticky nic. K Liboci patřila kolonie domků Čtyřdomí (Vierhäuser), zdemolovaná a zplanýrovaná v roce 1959.²¹²

Vývoj počtu domů a obyvatel:²¹³

rok 1869	91 domů	644 obyvatel
rok 1900	97 domů	563 obyvatel
rok 1930	87 domů	471 obyvatel
rok 1991	2 domy	4 obyvatelé

V roce 1954 navštěvovalo v Liboci 6 dětí výuku náboženství.

6.3 Důlní a těžební činnost na Sokolovsku

6.3.1 Těžba uhlí

Počátky dolové činnosti v okolí Sokolova se vztahují až do středověku, kdy se v místních štolách těžily rudy různých kovů. Působení tehdejšího dolování na krajinu nebylo příliš rozsáhlé. Významněji zasáhla těžba rud a uhlí sokolovskou oblast v 18. a 19. století, kdy se zdokonalil těžební průmysl a na Sokolovsku vyrostla řada hlubinných děl ale také minerálních závodů. Přibližně kolem roku 1880 došlo díky tomu k zániku slavných chmelnic v dané oblasti. Tzn. že ze sokolovské kotliny jakožto chmelařské oblasti se stala oblast těžební. V době první republiky zde zanikly první vesnice, ale ke skutečně rapidnímu nárůstu a rozvoji těžby došlo až v době druhé světové války, kdy bylo naše nerostné bohatství přímo rabováno. Na dolech pracovali převážně váleční zajatci a totálně nasazení. Na válečnou těžbu navázalo nový Československý stát a bylo zapotřebí mnoha pracovníků. Právě proto byly doly jednou z oblastí, kde zůstala zastoupená poměrně velká část německých obyvatel, kteří nemuseli do odsunu, neboť byli označeni jako dělníci-specialisté a pro československý poválečný průmysl tím pádem nepostradatelní. Také sem za prací v dolech přicházela řada původních i nových obyvatel, kteří se usazovali v přílehlých vsích a městečkách. Nepřicházeli pouze za

²¹² <http://www.omks.cz>, ze dne 15.3.2006.

²¹³ Tamtéž.

prací v dolech, ale také v elektrárnách, briketárnách, porcelánkách, sklárnách, textilkách a dalších průmyslových podnicích, které zde již od konce 19. století existovaly.²¹⁴

Dolové činnosti podlehly obce a osady:^{215 216}

Alberov (Alberhof)	Lvov (Löwenhof)
Bukovany (Buckwa)	Mýtina (Hau)
Čistá obec (Lauterbach Dorf)	Na rovince (Boden)
Dolní Rozmyšl (Deutschbundesort)	Nové Sedlo (Neusattl)
Dvory (Maierhöfen)	Pochlovice (Pochlowitz)
Habartov (Habersbirk)	Podhoří (Hunschgrün)
Horní Rychnov (Oberreichenau)	Smolnice (Pechgrün)
Chalupy (Huthäuser)	Stará Chodovská (Stelzengrün)
Jehličná (Grasseth)	Tisová (Thessau)
Kytlice (Kitlitzdorf)	Týn (Thein)
Lesík (Waldl)	Vítkov (Wudingrün)
Lipnice (Littmitz)	Vřesová (Doglasgrün)
Lisková (Haselbach)	V úžlabí (Kahr)

6.3.2 Obce na Sokolovsku

HABARTOV

První písemná zmínka se týká osady Birk, odvozeno od množství bříz v okolí a je z roku 1339. V roce 1525 se již můžeme setkat s podobou jména Habersbirk, kvůli odlišení od nedaleké osady, mající v názvu také Birk. Český název Habartov existuje až od roku 1947, ale proti návrhu ONV ve Falknově (dnešním Sokolově) a vlastivědného střediska byly námitky, neboť se nejedná o překlad původního názvu, ale vzhledem k tomu, že názvů obcí, jejichž součástí bylo slovo „bříza“ bylo v okolí již více, byl nakonec prosazen Habartov.²¹⁷

Až do roku 1688 byl Habartov v držení šlechty, která vyznávala luteránství, jak bylo v dané oblasti obvyklé a teprve v tomto roce přešel do držení katolického rodu Nosticů. V roce 1766 je obec v držení Julia Jindřicha z Písnice, jehož rod byl jako jeden z mála na Loketsku katolický již v předbělohorské době a v tomto roce Julius Jindřich založil v Habartově kapli zasvěcenou svaté Anně. Roku 1786 byla filiální kaple

²¹⁴ Vladimír PROKOP, *I tudy kráčely dějiny*, Sokolovská uhelná, a.s., Sokolov 2001, s. 6.

²¹⁵ <http://www.omks.cz>, ze dne 15.3.2006.

²¹⁶ V tučně zvýrazněných obcích stávaly kostely.

²¹⁷ Vladimír PROKOP, *I tudy kráčely dějiny*, Sokolovská uhelná, a.s., Sokolov 2001, s. 93.

povýšena na lokálii²¹⁸ a prvním lokalistou se stal Josef Trissel, kaplan na Hřebenech. Po něm byl farářem od roku 1818 Michael Petraschek. Jako fara se až do roku 1885 využívala budova č. p. 15, která sloužila zároveň jako škola. Na místě kaple byl roku 1905 na popud tehdejšího faráře Johanna Kvasničky a podle projektu architekta Matěje Blechy z Prahy postaven velký kostel zasvěcený opět svaté Anně.²¹⁹ Stavba vybudovaná ve slohu moderny s románskými i secesními prvky byla vybavena mobiliářem přeneseným z původního kostela a doplněným novobarokními oltáři.²²⁰ Není bez zajímavosti, že se snad již dříve na pozemku tohoto nového kostela dolovalo, ale na počátku 20. století zde žádná těžba neprováděla. V roce 1909 vznikla také evangelická modlitebna.

Od počátku 19. století začíná být Habartov silně ovlivňován těžbou hnědého uhlí v jeho bezprostředním okolí. Znamená to také mimo jiné nárůst obyvatel Habartova, kteří sem přicházeli pracovat a tím i vznik nových částí obce či blízkých osad. Později tyto části a osady těžba pohltila. Kromě dolů vznikají v té době i první minerální závody. Za prací sem přicházeli i čeští dělníci z vnitrozemí, a tak se skladba obyvatelstva mění z původně převážně německého na 8,5 % českých obyvatel před první světovou válkou. Ve třicátých letech zasáhla těžba již přímo pozemky uvnitř obce.

Po skončení války se do Habartova vrací nejen bývalí obyvatelé, kteří museli v roce 1938 opustit své domovy, ale také přichází rodiny hornických reemigrantů z Porúří a rodiny z Rumunska. Jelikož doly potřebovali hodně dělníků, zůstává zde i řada původních obyvatel označených jako nezbytných. 1.1.1947 v obci žilo 580 Čechů, 65 Slováků, 112 reemigrantů, 75 osob ze smíšených manželství a někteří další a kromě nich ještě 162 německých antifašistů, 1348 německých specialistů (horníků) a 126 ostatních Němců.²²¹

Jako náhrada za domy zrušené kvůli těžbě, byly v Habartově v letech 1947 - 1948 vystavěny tzv. dvouletkové domy a v 50. letech i sídliště. S likvidací města už počítaly v roce 1941 i říšské úřady, ale provedena byla až po válce za Československé státní. V roce 1947 byla zbořena budova evangelické modlitebny, v roce 1951 18.11.

²¹⁸ Lokálie je část farnosti nebo přífařená obec, kterou spravuje pomocný kněz (lokalista), který v ní trvale bydlí.

²¹⁹ Vladimír PROKOP, *I tudy kráčely dějiny*, Sokolovská uhelná, a.s., Sokolov 2001, s. 97.

²²⁰ Ladislav KRČMÁŘ a kol., *Zničené kostely*, Nakladatelství Českého Lesa, Domažlice 2004, s. 125.

²²¹ Vladimír PROKOP, *I tudy kráčely dějiny*, Sokolovská uhelná, a.s., Sokolov 2001, s. 100-110.

katolický kostel sv. Anny spolu se starou částí Habartova.²²² Věci z kostela byly převezeny do Chlumu. Místo kostela a města je dnes rozlehlá těžební jáma. O rok později neušel zboření ani pivovar, škola a pošta. ²²³ Definitivní uzavření kostela proběhlo v neděli 29.7.1951, zároveň tam oslavili svátek patronky kostela sv. Anny. V té době bylo v Habartově 2,5 tisíce katolíků, převážně horníků, z nichž tak polovinu tvořili Němci.

V roce 1963 byla dokončena výstavba nového Habartova. Doly na uhlí ukončily svou činnost v 70. letech 20. stol.²²⁴

Po zrušení kostela sv. Anny si chtěli věřící (Češi i Němci) kostel nový kostel. Od roku 1952 žádají vyřešení jejich problému s chybějícím kostelem. Chtějí vybudovat alespoň kapli a koupili kvůli tomu v roce 1952 uvolněný domek. Vyjádření Hnědouhelných dolů a briketáren k problému (slíbili před povolením demolice, že jim poté pomohou zařídit nový kostel): „... v době první pětiletky je velmi těžké zařadit stavbu nového kostela do plánu.“ Hnědouhelným dolům a briketárnám překážel kostel v dolování dolu Libík a dolu Rudolf. Tento podnik psal 14.12.1950 Krajskému národnímu výboru v Karlových Varech: „Konzistoř souhlasila se zbouráním pod podmínkou, že bude postaven náhradou kostel nový stejné velikosti. Konzistoř na podmínce trvala ačkoli poměry, pro které byl kostel stavěn, se změnilly a podmínka je tedy neodůvodněná. Přifařené obce byly vysídleny a nově byly osídleny jen z menší části, některé byly poddolovány a zbourány a náhrada za ně vystavěna nebyla. Administrátorem Blažkem je dosvědčeno, že nedělní návštěva bohoslužeb činí 20 -100 lidí. Kostel je údajně stavěn pro 1200 lidí. Z přifařených obcí nechodí do kostela téměř nikdo a i z Habartova chodí lidé do kostela do sousedních obcí, zejména do Chlumu sv. Maří. Z přifařených obcí je do Habartova 2,3 až 2,9 km a z Habartova do Chlumu 3,6 km, tedy ne o mnoho dále. Zbývající přifařené obce mají do kostela v Krajkové, Svatavě nebo Chlumu blíž než 3,6 km. Je tedy zřejmé, že pro účely bohoslužeb není kostela nezbytně zapotřebí a že jeho zachování je pouze otázkou prestižní a mocenskou.“ ²²⁵

²²² <http://www.omks.cz>, ze dne 15.3.2006.

²²³ Ladislav KRČMÁŘ a kol., *Zničené kostely*, Nakladatelství Českého Lesa, Domažlice 2004, s. 125.

²²⁴ Pavel BERAN, *Sokolovsko ... nejenom vzpomínky*, Okresní muzeum a knihovna Sokolov, Sokolov 1999, s. 35.

²²⁵ Archiv pražského arcibiskupství, 14. 12. 1950.

Brzy nato si nechal podnik Hnědouhelné doly a briketárny Sokolov vyhotovit přesnou zprávu od svého měřického oddělení a také arciděkanství Sokolov vyhotovilo zprávu.

Zpráva měřického oddělení HDBS n. p. s.:²²⁶

Kostel v Habartově postaven v roce 1905 pro 1200 osob (500 k sezení, 1000 k stání).

K farnosti Habartov patří obce:

počet obyvatel dle sčítání z roku 1910:

obce	1910 celkem	římských katolíků	dnes celkem	římských katolíků
Habartov	3209	3120	2393	Zbořen
Bukovany	1661	1655	754	72
Kytlice	197	197	125	15
Dvory	353	353	206	42
Čistá	554	554	254	24
Hrádek	32	?	163	20
	6006	5911(98%)	3845	433

Návštěva kostela $((20+100)/2) = 60$: $3861 = 1,5 \% (?)$ Od dob postavení do 1.sv. války činila nedělní návštěvnost průměrně 1200 osob. Bohoslužby byly v týdnu každý den. Dnes jsou jen v neděli a v úterý, farář dojíždí z Krajkové. Nedělní návštěvnost je 20 - 100 osob, v úterý 2 - 3 ženy. Z přífařených obcí nechodí nikdo.

Obec Bukovany a Kytlice dnes z větší části vylidněny, určeny jako Habartov ke zbourání. Místo nich (jako místo Habartova) nové sídliště postaveno nebude.

Nejbližší kostely jsou:

1. Krajková (mohl by být připojen Hrádek 2,6 km)
2. Svatava (Čistá 2,6 km)
3. Chlum (Buk 3,2 km, staré Bukovany a Kytlice než budou zbourány 4,6 km, Dvory 4 km, Habartov 3,6 km)

Obyvatelé je již tak navštěvují.

Zpráva Arciděkanství Sokolov:²²⁷

Habartov má 4000 osob, větší část katolíků, staví se nové sídliště, tedy lidí přibude, ve farnosti je 5 škol, v nichž se vyučuje náboženství, návštěvnost od roku 1945 stoupá, příležitostně je kostel zcela zaplněn. Cesty do okolí jsou v zimě neschůdné. O nedělích je správně v kostele 150 - 300 lidí, ve všední dny 20 - 120. Při svátcích je kostel

²²⁶ Archiv pražského arcibiskupství, 15. 11. 1949.

²²⁷ Archiv pražského arcibiskupství, 3. 12. 1949.

zaplněn. Někteří věřící, Němci, chodí do sousedních farností, protože tam mají možnost zpívat německy. Farář má v Habartově 3 x týdně úřední hodiny a kancelář a matriky. Bohoslužby se slouží pouze česky i když většina návštěvníků jsou Němci. Náboženství v Habartově navštěvuje 48 dětí. V Habartově se v té době jednalo také o zboření německého evangelického kostela.

V roce 1956 žádá písemně pan Ludwig Reinl z Habartova za habartovské německé katolíky o místnost za zničený kostel v Habartově. Žádost zaslal na biskupství v Hradci Králové biskupovi Píchovi, odsud byla žádost přeposlána na biskupství do Litoměřic, odsud na konzistoř do Prahy.²²⁸ Bohužel, žádná ze žádostí nebyly vyslyšeny a Habartovští musí až do dnešních dnů navštěvovat kostel v Chlumu sv. Maří, který byl 1.5.2005 určen za jejich farní kostel.

Vývoj počtu domů a obyvatel:²²⁹

rok 1869	153 domů	1236 obyvatel
rok 1900	220 domů	2073 obyvatel
rok 1930	425 domů	3595 obyvatel
rok 1950	422 domů	2319 obyvatel
rok 2001	568 domů	5390 obyvatel

V roce 2001 bylo z 5390 obyvatel 1089 věřících a z toho se 933 (17 %) hlásilo k římskokatolické církvi.

LIPNICE

Lipnice je původem slovanská obec a první písemná zpráva o ní pochází z roku 1353. Pojmenování obce je odvozeno od lípy či od lip rostoucích jejím okolí. Německá podoba názvu byla Littmitz. Od roku 1854 měla obec český (Litnice) i německý (Littmitz) název.²³⁰

Již ve středověku se v blízkosti Lipnice dobývaly železné rudy, ale tato činnost stejně jako později drobné dolování uhlí na počátku 19. stol. nezanechaly v krajině výraznější stopy. O ty se postarala až rozsáhlá všepohlcující těžba uhlí ve 20. století. Na

²²⁸ Archiv pražského arcibiskupství č.63/62.

²²⁹ <http://www.omks.cz>, ze dne 15.3.2006.

²³⁰ Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách*, díl 2., Česká akademie věd a umění v Praze, 1951, s. 625.

konci 19. stol. začalo v Lipnici přibývat stálých obyvatel neboť v té době byla významnou průmyslovou obcí. V období po skončení 2. sv. války, když byla část německy mluvících obyvatel odsunuta, byla obec dosídlena a podle národnosti žáků školy je vidno, že i zde zůstal větší počet německých rodin. Údaje ze školního roku 1961/62 mluví o 24 dětech české národnosti, 26 německé, 13 slovenské a 2 maďarské národnosti. V roce 1953 byla v blízkosti obce zahájena činnost ložiska Lipnice. 26. 11. 1971 byl zrušen místní národní výbor a začaly být vykupovány domy a pozemky v katastru obce Lipnice.²³¹ V roce 1975 byl lom Lipnice vyuhlen a tehdy celou okolní krajinu včetně bývalé Lipnice a blízkých osad pohltila Velká podkrušnohorská výsypka a po zaniklých obcích není ani památky.²³²

V době první republiky byla v Lipnici zahájena stavba vlastního kostela zasvěceného Nejsvětější Trojici. K jeho vysvěcení však došlo až v roce 1937.²³³ Kostel byl moderní jednolodní stavba s půlkruhovou apsidou a soudobě vybavený.²³⁴ Byl postaven na místě bývalé kapličky z 18. století, která stávala vedle zámku, který nahradil lipnickou tvrz zničenou během třicetileté války.²³⁵ Bohužel, v žádných pramenech ani literatuře nebyl nalezen obrázek kostela a také údaje o roce jeho zbourání se liší. L. Krčmář v jeho *Zničených kostelech* datuje tuto událost rokem 1952. Ale podle V. Prokopa bylo ještě v letech 1964/65 v Lipnici živo. V daném školním roce dosáhl dokonce počet žáků lipnické školy svého maxima a V. Prokop mluví o těchto letech jako o čase, kdy byl v Lipnici aktivní kulturní a společenský život. Je tedy zarážející, že by v té době byl již více než 10 let kostel zbořen. V. Prokop o roce demolice kostela nemluví, pouze o formálním zrušení obce v roce 1971 a její následné likvidaci. Domněnka, že kostel nebyl zrušen v roce 1952 ale později, může být podpořena také vojenskou topografickou mapou 1: 25 000 z roku 1953, která vznikla novým mapováním v roce 1952 a v tu dobu je kostel v Lipnice ještě zaznamenán.

Vývoj počtu domů a obyvatel:²³⁶

rok 1869	78 domů	703 obyvatel
rok 1900	111 domů	932 obyvatel
rok 1930	130 domů	955 obyvatel
rok 1950	133 domů	584 obyvatel

²³¹ Vladimír PROKOP, *I tudy kráčely dějiny*, Sokolovská uhelná, a.s., Sokolov 2001, s. 130-131.

²³² <http://www.omks.cz>, ze dne 15.3.2006.

²³³ Vladimír PROKOP, *I tudy kráčely dějiny*, Sokolovská uhelná, a.s., Sokolov 2001, s. 129.

²³⁴ Ladislav KRČMÁŘ a kol., *Zničené kostely*, Nakladatelství Českého Lesa, Domažlice 2004, s. 128.

²³⁵ <http://www.omks.cz>, ze dne 15.3.2006.

²³⁶ <http://www.omks.cz>, ze dne 15.3.2006.

LOMNICE

Také Lomnice, stejně jako Lipnice a jako další menší obec Týn, má slovanský původ a bývala ve středověku významnou osadou. Její středověký význam podtrhuje i místní původně gotický kostel sv. Jiljí (původně sv. Egidia). Vedle kostela byla vybudována také fara, která patří mezi jednu z nejstarší far na Sokolovsku.²³⁷ První písemnou zmínkou o Lomnici je zpráva z roku 1339, kdy se píše o obci Lompcz. Od roku 1854 je oficiálně používán dnešní český název Lomnice souběžně s tehdy užívaným německým tvarem Lanz (dle protékajícího potoka s názvem Lanzbach).²³⁸

Na Lomnici, stejně jako na nedalekém Týnu a na Lipnici stávala rodová šlechtická tvrz. V průběhu dějin se majitelé tvrzí měnili a často jeden rod vlastnil tvrz v Týnu a Lomnici, případně všechny tři tvrze. Z tvrzí se do dnešních dob nedochovala ani jedna.

Lomnický kostel byl duchovním centrem celého širokého okolí. Kolem něho se také rozkládal velký hřbitov, na který byli pohřbíváni šlechtici z Lomnice a okolní osad. V 50. letech 20. stol. byl ale hřbitov zrušen neboť stál v cestě nové silnici. Nejzachovalejší náhrobky šlechticů (ze 16. stol.) byly zabudovány do zdi kostela.²³⁹ Od 16. stol. začalo v Lomnici, stejně jako v celých západních Čechách, převažovat luteránství. Také kostel a faru obsadili protestanti. Katolický farář zde sídlil do roku 1566. V roce 1627, kdy byl kostel opět katolickým, se stal filiálním kostelem sv. Jakuba Většího v Sokolově. Možná byl v té době již přestavěn z důvodu požáru někdy počátkem 17. stol. Farním se stal znovu až v 19. století.²⁴⁰

Dolová činnost měla v okolí Lomnice podobnou historii jako u Lipnice. Také v lomnických dolech byli za války němečtí dělníci, kteří museli odejít na frontu, nahrazení válečnými zajatci a podobně jako v Lipnici, zůstala i v Lomnici po válce silná většina Němců. Ve školním roce 1961/62 chodilo do školy 388 žáků a z toho jich 133 mělo národnost německou.²⁴¹

²³⁷ Vladimír PROKOP, *I tudy kráčely dějiny*, Sokolovská uhelná, a.s., Sokolov 2001, s. 147.

²³⁸ Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách*, díl 2., Česká akademie věd a umění v Praze, 1951, s. 626.

²³⁹ Viz Obr. 59.

²⁴⁰ Vladimír PROKOP, *I tudy kráčely dějiny*, Sokolovská uhelná, a.s., Sokolov 2001, s. 154.

²⁴¹ Vladimír PROKOP, *I tudy kráčely dějiny*, Sokolovská uhelná, a.s., Sokolov 2001, s. 159.

V 70. letech se důlní těžba přiblížila i do bezprostřední blízkosti Lomnice. Pohltila část jejího katastru a okolních osad, ale Lomnici naštěstí nepotkal stejný osud, a tak můžeme tuto, ve středověku tak významnou osadu, navštívit i dnes a prohlédnout si také původní kostel. Po bývalé rozlehlosti a slávě obce bychom dnes však marně pátrali. Většinu lidí asi neláká žít v obci, kterou ze všech stran obklopuje měsíční krajina a stále přítomná vůně uhlí.

V roce 2001 bylo z 1043 obyvatel 199 věřících a z toho se 165 (16 %) hlásilo k římskokatolické církvi.

SVATAVA

Původní název byl Zuata, dle řeky Svatavy – Zuata, tzn. svatá. Později se tvar upravil na Zwodau. Inspirací názvu byla saská vesnice Zwota, kterou také protékal potok s názvem Zlota. Český název Svatava existuje od roku 1945.²⁴²

Ve Svatavě se nachází novogotický kostel Neposkvrněného početí Panny Marie se secesními rysy, který byl vysvěcen v roce 1924.²⁴³ Peníze na jeho stavbu se vybírali už od roku 1908, ale kvůli 1.sv. válce se realizace odložila. Kostel je obdélníkový s náznakem příčné lodi, s polygonálním presbytářem, s kaplí na severní straně a s věží v západním průčelí. V lodi je dřevěný strop a kruchta.²⁴⁴ Během 2. pol. 20. stol. zchátral a v roce 2004 měla začít rekonstrukce. Ke kostelu je zajímavým způsobem připojena farní budova.²⁴⁵ Z rekonstrukce byl zatím proveden nátěr věže a průčelí, ale na boční stěně je patrná výrazná trhлина,²⁴⁶ pravděpodobně způsobená pohybem podloží v důsledku rozsáhlých dolových činností v okolí obce.

U Svatavy byl za 2.sv. války v roce 1943 zřízen ženský koncentrační tábor, pobočka tábora v Ravensbrücku a po osvobození byl na jeho místě postaven internační tábor pro sudetské Němky. Z koncentračního tábora ve Svatavě vyšel 22. 4. 1945 známý pochod smrti žen, které zde byly uvězněny. Ženy byly po bombardování

²⁴² Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách*, díl 4., Česká akademie věd a umění v Praze, 1951, s. 241.

²⁴³ Antonín BARTUŠEK a kol., *Umělecké památky Čech*, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1957, s. 744.

²⁴⁴ Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, VI. díl, Libri, Praha 1998, s. 802.

²⁴⁵ Viz Obr. 59.

²⁴⁶ Viz Obr. 59.

Sokolova z tábora vyhnány a hnány nesmyslně přes Sokolov, Loket, Horní Slavkov, Krásno a Čistou, oblastí tehdejšího Císařského lesa. Spaly mokré, zmrzlé a o hladu venku a houfně během pochodu umíraly. Byly mezi nimi především Francouzky, ale i Rusky, Polky, Češky, Slovinky a Maďarčky. Když pochod procházel obcí Čistou, nechal je tehdejší starosta Baier spát v zimě venku a 12 žen tuto noc nepřežilo. Které přežily byly vráceny do tábora ve Svatavě. Tábor byl osvobozen Americkou armádou 7. května 1945 a 26. června musel být z hygienických důvodů spálen. Jeho existenci v současnosti připomíná pomník a pamětní síň ve Svatavě. Počátkem roku 1946, když začínal organizovaný odsun Němců, byly ostatky dvanácti mrtvých žen v Čisté objeveny. Povolaná soudní komise z Lokte nařídila místnímu německému obyvatelstvu, v čele s bývalým starostou Maierem, aby těla exhumovali a řádně pohřbili. Na místě jejich nového hrobu dnes stojí pomníček, který lemují dvanáct kamenů, symbolizujících dvanáct vyhaslých životů nevinných žen.²⁴⁷

Vývoj počtu domů a obyvatel:²⁴⁸

rok 1924	200 domů	3 301 obyvatel (12 % Němců, ostatní Češi)
rok 1930	260 domů	3 352 obyvatel
rok 1947	?	2 833 obyvatel
rok 1950	384 domů	3 203 obyvatel
rok 1970	344 domů	2 083 obyvatel
rok 1991	312 domů (300 trvale)	1 268 obyvatel

V roce 2001 bylo z 1577 obyvatel 366 věřících a z toho se 305 (19 %) hlásilo k římskokatolické církvi.

²⁴⁷ www.krasno.info, ze dne 11.2.2006.

²⁴⁸ Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, VI. díl, Libri, Praha 1998, s. 802.

6.4 Další obce a kostely postižené vysídlením a lhostejností

MARIÁNSKÁ²⁴⁹

Původní německý název Mariasorg (Mariina péče) odrážel to, že místní horníci se při svém nebezpečném povolání svěřovali do ochrany Panny Marie.²⁵⁰ Mariánská byla poutním místem s volně rozloženou osadou po svahu pod poutním areálem, umístěná asi 2 km od Jáchymova. Od konce 15.století zde byla poustevna s kaplí, kterou nahradil poutní kostel. U něho v roce 1754 až 1765 zbudovali kapucíni svůj klášter. Budovy tvořily velký čtverhran, jehož severní stranu zabíral starší poutní kostel Nanebevzetí Panny Marie a východní část křídla zaujal nový klášterní kostel sv. Františka.

Kostel Nanebevzetí Panny Marie byl barokní stavbou vysvěcenou v roce 1699. Jednalo se o jednododní stavbu s tříboce uzavřeným presbytářem a na něj navazujícím mnišským chórem, umístěným podle kapucínských pravidel za oltářem. Jednododní kostel sv. Františka navazoval na mnišský chór, oproti poutnímu kostelu pod úhlem 90 stupňů, z něhož byl přístupný dvojicí dveří vedle oltáře. Oba kostely byly vybaveny jednotným barokním vybavením, z něhož se zachránily pouze varhany, instalované v roce 2002 do nově zřízené koncertní síně v bývalém kapucínském kostele v Sokolově.²⁵¹ O převoz zázračného obrazu Panny Marie z poutního kostela Navštívení Panny Marie, toho času nalézajícího se u administrátora vejprtského, zažádal v roce 1952 administrátor v Jáchymově P. O. Bartl.²⁵² Jelikož obraz patřil na Mariánskou a Mariánská spadá pod Jáchymov, žádal o jeho umístění v Jáchymově. Jeho prosbě bylo nejspíš vyhověno, neboť dnes tento obraz²⁵³ můžeme skutečně vidět v Jáchymovském kostele.

V rámci odsunu opustili klášter v roce 1946 nejprve němečtí mniši, a už za dva roky nešel úplnému zrušení. Přístup veřejnosti byl nežádoucí protože v obci byly otevřeny uranové doly a s nimi spojené komunistické koncentrační tábory, ve kterých ještě před vězni komunistického režimu byly věznění a dobývali uran v prvním

²⁴⁹ Mariánská patří do Karlovarského vikariátu, ale také její kostel a klášter byly zničeny v době minulé.

²⁵⁰ Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách*, díl 3., Česká akademie věd a umění v Praze, 1951, s. 24.

²⁵¹ Ladislav KRČMÁŘ a kol., *Zničené kostely*, Nakladatelství Českého Lesa, Domažlice 2004, s. 71.

²⁵² Archiv pražského arcibiskupství, č.22/52.

²⁵³ Viz Obr. 68.

poválečných měsících němečtí zajatci. V roce 1965 došlo k jeho srovnání se zemí spolu s oběma kostely.²⁵⁴ Dnes je zde oplocená, téměř prázdná plocha.

NOVÉ HAMRY

V této bývalé farnosti, která se německy jmenovala Neu-Hammer a donedávna byla vedena v supresi, se nalézal kostel sv. Jana Nepomuckého z roku 1789. Byl to kostel jednodílný s hranolovou věží. Zařízení kostela bylo rokokové.²⁵⁵

V roce 1957 se snažil místní národní výbor získat do svého vlastnictví budovu místní fary, ve které byla umístěna škola. Neplatili nájem a dělali na ní opravy bez schválení konzistoře. Psali, že nedostanou další peníze na opravu od ONV, nebudou-li vlastníky a že ... „...by to byla národohospodářská škoda, kdybychom nechali budovu zchátrat, proto ji žádáme do vlastnictví, abychom o ni pečovali ...“ Konzistoř radí děkanu Nejdeckému, P. Heydovi, který faru spravuje, aby zřídil právo používání.²⁵⁶

Administrátor farnosti, P. Heyda, žádal v prosinci 1957 konzistoř o půjčku na opravu kostela v Nových Hamrech. Jeho stav začínal být katastrofální. Z Nejdku jezdí do Nových Hamrů sloužit nedělní mši svatou, kterou navštěvuje tak 15 až 20 lidí, a během bohoslužby protéká střechou voda přímo do kostela.²⁵⁷ Odpověď konzistoře nebyla nalezena, ale vzhledem k současné neexistenci kostela v Nových Hamrech se zdá, že P. Heyda peníze od konzistoře na opravu nedostal.

V roce 2001 bylo z 280 obyvatel 47 věřících a z toho se 41 (15 %) hlásilo k římskokatolické církvi.

OLOVÍ

Název této obce byl původně Bleistad podle olověných dolů, které zde na počátku 16. století byly. Nejstarší písemná zmínka je z roku 1523.²⁵⁸

²⁵⁴ Ladislav KRČMÁŘ a kol., *Zničené kostely*, Nakladatelství Českého Lesa, Domažlice 2004, s. 71.

²⁵⁵ Antonín BARTUŠEK a kol., *Umělecké památky Čech*, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1957, s. 527.

²⁵⁶ Archiv pražského arcibiskupství, č. 9970.

²⁵⁷ Archiv pražského arcibiskupství, č. 9973, ze dne 10.12.1957.

²⁵⁸ Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách*, díl 3., Česká akademie věd a umění v Praze, 1951, s. 272.

V této obci stál na místě jednoho z nejstarších luteránských kostelů v kraji kostel sv. Michaela Archanděla, který byl pozdně gotický z roku 1524, jednolodní obdélníkový s polygonálním presbytářem a zvonící. Ten byl snesen v roce 1897 a na jeho místě stále stojí pseudogotický kostel z roku 1902, který je jednolodní, obdélníkový. Zařízení je současné.²⁵⁹ Do nedávné doby byl ve značném desolátním stavu. Teprve v roce 2004 se započalo s jeho opravou, která ještě stále není plně dokončena. V roce 1954 chodilo v Oloví na náboženství 57 dětí.²⁶⁰

V roce 2001 bylo z 1901 obyvatel 580 věřících a z toho se 465 (24 %) hlásilo k římskokatolické církvi.

SVATÝ VOJTĚCH²⁶¹

V dobách počátků kláštera Teplá se konala procesí k Svatému Vojtěchu nedaleko rybníka Betlém. Původně tu byla soška sv. Vojtěcha, který tu pobýval nějaký čas, když se vracel z Říma do Čech. Tepelská procesí k Svatému Vojtěchu byla nejrozsáhlejší a nejproslulejší v nejstarším období dějin kláštera Teplá. Později tu byl postaven poutní kostel sv. Vojtěcha.²⁶² V roce 1589 došlo k jeho první obnově. Jednalo se o jednolodní kostel, poměrně protažené stavby s trojboce uzavřeným presbytářem. Hlavní oltář z roku 1723 je zasvěcen sv. Martinu. Po zániku poutního místa v Třicetileté válce byl kostel opraven a vysvěcen v roce 1711. Tehdy je v ose kostela za presbytářem postavena nová věž.²⁶³ V letech 1722-23 byly kolem kostela v rozích postaveny na vysokých podstavcích sochy čtyř českých světců, patronů země české – sv. Václava, sv. Vojtěcha, sv. Jana Nepomuckého a sv. Víta. Pozdější německé osídlení sice nazývalo obec Adalbertshäuseln, ale zázračnému pramenu u kostela stále říkali "Wojtjechsbrunnen". Tento pramen měl léčit oční choroby.

V roce 1946 se tepelský převor J. H. Tyl snažil obnovit dávnou českou tradici "vojtěšských procesí" a první poutě měly hojnou účast. Tradice se rychle obnovovala.²⁶⁴

²⁵⁹ Antonín BARTUŠEK a kol., *Umělecké památky Čech*, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1957, s. 545.

²⁶⁰ Archiv pražského arcibiskupství č. 7309.

²⁶¹ Svatý Vojtěch nepatří do Sokolovského vikariátu, ale leží nedaleko a postihl ho podobný osud, proto je zde na ukázkou také uveden.

²⁶² <http://www.hamelika.cz>, ze dne 1.4.2006.

²⁶³ Ladislav Krčmář a kol., *Zničené kostely*, Nakladatelství Českého Lesa, Domažlice 2004, s. 91.

²⁶⁴ <http://www.hamelika.cz>, ze dne 1. 4. 2006.

Ale po odsunu německého obyvatelstva nebyla vesnice už znovu obnovena (před válkou zde bylo asi 20 domů) a počátkem padesátých let sem přišla československá armáda a obec zničila. O vyklizení kostela rozhodl vikariátní úřad v Mariánských Lázních v roce 1951 takto: „Vesnice Svatý Vojtěch je úplně vysídlena a rozbořena. Blízké přífařené obce jsou řídce obydleny a mohou navštěvovat chrámy Páně buď v Teplé nebo v Ovesných Kladrubech. Kostel stojí uprostřed lesů v bažinách, vnitřní zařízení trpí velmi vlhkostí...Kostel je o samotě, neustále napadán živly, vylámou zámek a hledají lup... Bylo by škoda zánovních varhan....Zařízení nepodléhající zkáze je možno umístit v jiných kostelech kraje. Varhany jsou žádány z Velké Hleděsebe.“²⁶⁵

Po likvidaci vsi v druhé polovině 20.století byl používán kostel jako stodola na len a jako chlév pro ovce, na což si věřící stěžovali a v srpnu 1959²⁶⁶ byl zbytečně zbořen. Při tom došlo ke značnému poškození barokních soch, nacházejících se v jeho blízkosti. Sochy byly po opravě převezeny do areálu kláštera v Teplé, kde jsou dosud. Vesnice i kostel zmizely téměř beze stop.²⁶⁷ Z korespondence mezi památkáři a orgány státní správy vyplývá, že zboření kostela zavinil opilý demoliční dělník.²⁶⁸ Ztrátou tohoto místa došlo ke značné škodě neboť šlo o nesmírně cenné poutní místo s prastarou bohemikální tradicí v této později již německé krajině.

²⁶⁵ Archiv pražského arcibiskupství č. 5749/51.

²⁶⁶ Přičemž ale již v roce 1952 vydala konzistoř povolení k demolici, jestliže jsou ve vysídlené obci bořeny i jiné objekty a od roku 1951 je kostel vyklizen a neslouží.

²⁶⁷ Ladislav Krčmář a kol., *Zničené kostely*, Nakladatelství Českého Lesa, Domažlice 2004, s. 91.

²⁶⁸ Archiv pražského arcibiskupství č. 293/52.

7 Závěr

Během této práce jsem objevila řadu nových souvislostí a informací nejen o lidech, kteří žili a žijí v krajině, která je pro mne tak jiná, ale také o kostelech, ve kterých oslavovali Boha, ve kterých se modlili, děkovali a prosili a na které ale mnohde časem zapomněli. O kostelech, kteří někdy jako jediní svědci z celé vesnice přežili nebo naopak. Vesnice stojí, jen uprostřed ní je podivně prázdné místo. Možná trochu podobně prázdné jako to v duších současných obyvatel západočeského pohraničí.

Jedním z několika zásadních poznání pro mě bylo, že téměř neexistuje dokumentace v oblasti církevního života k historickému období 2. sv. válka a celé období komunismu. Snad nejhůře na tom je období 1945 – 1960. Např. v Archivu pražského arcibiskupství se archiválie z 50. let ztratili neznámo kam. Archiválie z doby předchozí (tzn. až do roku 1950) se nachází v Ústředním archivu, ale ve skutečnosti tam archiválie končí z větší míry s koncem první republiky. Podobně je na tom i Archiv armády, kdy archiválie z let 50. byly zničeny při povodních v roce 2002. V oblastním archivu v Sokolově mají sice nějaké kusé informace, ale nejsou v utříděném stavu a tudíž ke studiu nepřístupné. Je možné pouze čekat, až pracovníci muzea archiválie utřídí či spíše nastudují a sepíší a vydají nějakou odbornou publikaci. (Několik jsem jich využila.) Lépe než písemnostní archiválie jsou na tom mapy. Ty jsou v Ústředním archivu zeměměřičství a katastru přístupné a ve slušné podobě jsou uvedené i na internetu (www.supermapy.cz), kde v případě největšího rozlišení je k dispozici mapa z vojenského předválečného domapování. Nejlepšími zdroji poznání z tohoto období tedy kromě map zůstává literatura, která často zpracovává autentická svědectví lidí případně je produktem třídění nezpracovaných materiálů pracovníků muzeí a archivů.

Na konci 2. sv. války bylo z Československa odsunuto asi 3 miliony sudetských Němců. V důsledku odsunu a politiky státu zaniklo asi 3 000 obcí, částí obcí a samot. Přestože do pohraničí přišlo mnoho reemigrantů ze zahraničí, řada Slováků a Čechů z vnitrozemí, nikdy se ho již nepodařilo dosídlit tak jako před válkou. Na území diecéze, kde se před válkou rozkládaly tři vikariáty, se dnes nachází pět farností. Co všechno však tato čísla znamenají? A jak retrospektivně hodnotím všechny ty zbořené kostely a vysídlené vesnice? Můj závěr asi příliš nepotěší

památkáře, kteří se snaží zachránit každý, architektonicky jen trochu zajímavý kostel. Ale myslím si, že kostel je plně spojen s lidmi, kteří ho navštěvují, tzn. nemá smysl snažit se zachovávat kostely jako mrtvé památníky. Nejsou zde lidé pro kostely, ale kostely pro lidi. Tam, kde lidé nežijí, k čemu kostela? Smutné spíše je, že zde vymřel sám život. Že vesnice plné lidí osířely nebo zcela zanikly. A nezanedbatelnou chybou také zůstává, že mnohdy nebyla u rušených obcí a kostelů pořizena ani žádná fotodokumentace, která by byla důležitou připomínkou pro budoucí generace.

Větším problémem je situace, kdy vesnice přežila, ale její chrám byl zničen. Nemůžeme říci, že zde náboženský život klesl k nule, protože byl zničen kostel. Náboženský život se vždy pojí s nějakou sociální skupinou. A tyto skupiny byly ve většině případů narušeny, často vysídleny. Lidé, kteří zde dnes žijí, sem přišli z různých koutů republiky ale také Evropy. Řada z nich doma kostel navštěvovala, ale zde v novém prostředí začali nový život a to mnohdy život bez „starého“ Boha. Někteří také podlehli tlaku politiky komunistů. V každém případě zde však nedošlo k vytvoření nové sociální skupiny, která by žila společný náboženský život a jejíž zázemí by bylo jednotlivým členům oporou. Tzn. uchoval-li si zde někdo víru, jedná se spíše o jednotlivce, kteří ji žili (také vzhledem k politické situaci doby) soukromě nanejvýš v rámci rodiny a jelikož zde tito lidé nikdy žádnou společnou skupinu nezažili, tak i dnes jen zvolna a pomalu začínají vytvářet nějaké sociální skupinky s projevy náboženského života. A přestože je dnes již běžným jevem, že lidé z vesnic do kostela dojíždí vlastním autem, řekla bych, že tady v pohraničí, je stále citelným deficitem, že věřící z menších vesniček musí za bohoslužbami a návštěvou kostela podnikat mnohdy hodně namáhavou cestu (dopravní spojení je zde ještě o něco horší než ve vnitrozemí). Deficitem nemíním náročnost cesty, ale fakt, že se svou vírou zůstávají osamoceni. Další návštěvníky kostela většinou příliš neznají neboť jsou z jiných vesnic či z města, ve kterém kostel stojí a v jejich vlastní vesnici jsou mnohdy jediní, kteří do kostela chodí. Tudíž situace se nemění. Věřící zůstávají osamoceni, bez vhodné referenční skupiny a ostatní obyvatelé vesnice (kteří kostel nenavštěvují) stále zůstávají ve stavu nulové informovanosti a zájmu o náboženský život.

Abstract

The face of churches in the area of Sokolov during the years 1945 – 1960

About 30% of ruined churches are located in the area of episcopate of Plzeň. Destroying and dilapidation of churches began after the end of the World War Two. Social and religious life of people was also destroyed. This paper deals with efficient cause of state of churches and religious life in the area of Sokolov during 1945 – 1960. Main reasons of this dissatisfactory state are transfer of Sudet Germans from the borderland after the end of the World War Two and sequential colonisation by people from the east countries and from Czech inland. The newcomers did not have relationship with local people, land and cultural relics. Hence they did not root and almost did not establish this relationship. There are also other reasons for destroying and dilapidation of churches as establishment of military territories, blocking of borderlines and opencast coal mining.

From one point of view, a destruction of church together with village is not such disaster - churches shall serve people for their religious life. The real problem appears in another situation, when a village with their inhabitants exists, while appropriate church is missing. This shows that religious life is connected with people, not with an area. Newcomers did not create their own religious life and they did not need any place for meeting neither a church. If there is not a church, there is missing a place for origin a religious life. The people in the area do not trust in one Good but they give credence to various superstitions and occult practices.

churches

Sokolov

the religious life

the episcopate of Plzeň

the Sudet Germans

Seznam pramenů a literatury

I Prameny

- Adresář biskupství plzeňského 2005, Biskupství plzeňské, Plzeň 2005
- Archiv Arcibiskupství pražského z let 1950 – 1960
- Ústřední archiv zeměměřictví a katastru
- Catalogus cleri Archidioeceseos Pragensis 1948, Typis Č.A.T., Pragae 1948
- Catalogus cleri Archidioeceseos Pragensis 1938, Typis Č.A.T., Pragae 1938
- Dekrety prezidenta republiky 1940-1945 I,II, (Dokumenty 1, 2), Jech Karel a Kaplan Karel, Ústav pro soudobé dějiny, Doplněk, Brno 1995
- Katalog Plzeňské diecéze 2003, Biskupství plzeňské, Plzeň 2004
- Wagnerová Alena: *Neodsunuté vzpomínky – česká zkušenost pohraničí*, Prostor, Praha 1993 – rozhovory s pamětníky
- Ortofotomapy: <http://www.mapy.cz> – zpřístupněná ortofota z archivu firmy Gefos s.r.o
- Svobodné noviny, roč. 1, 1945
- Údaje ze sčítání lidu 2001

II Literatura

- Bartušek Antonín a kol.: *Umělecké památky Čech*, sv.1, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1957
- Bělina Pavel a kol.: *Dějiny země Koruny české II*, Paseka, Praha 1992
- Beran Pavel a kol.: *Sokolovsko ... nejen vzpomínky*, Okresní muzeum a knihovna Sokolov 1999
- Boháč Pavel: *Termín „Sudety, sudetský“ nejen v české kartografii*, Geodetický a kartografický obzor, ročník 45 (87), Praha 1999, č. 9
- Boháč Zdeněk: *Atlas církevních dějin českých zemí 1918 – 1999*, Karmelitánské Nakladatelství, Kostelní Vydří 1999
- Černý Václav: *Paměti 1945-1972*, III, Atlantis, Brno 1992

- Hoffmann R.J. / Harosko A. a kol.: *Odsun. Die Vertreibung der Sudetendeutschen (Vyhnaní Sudetských Němců)*, Veröffentlichung des Sudetendeutschen Archivs, München 2000
- Janák Jan / Hledíková Zdeňka / Dobeš Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2005
- Kaplan Karel: *Pravda o Československu 1945 – 1948*, Panorama, Praha 1990
- Kaplan Karel: *Stát a církev v Československu 1948 -1953*, Nakladatelství Doplněk, Brno 1993
- Krčmář Ladislav a kol.: *Zničené kostely*, Nakladatelství Českého lesa, Domažlice 2004
- Kuča Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, I, II, III, IV, V díl, Libri, Praha 1998, str. 170
- Mikšíček Petr a kol.: *Zmizelé Sudety*, Český les, 2004
- Opasek Anastáz: *Dvanáct zastavení*, Torst, Praha 1997
- Opatrný Aleš: *Kardinál Tomášek a koncil*, Sborník, Pastorační středisko Praha 2002
- Opatrný Aleš: *Vliv odsunu německého obyvatelstva na pastorační situaci v českých a moravských diecézích - demonstrováno na příkladu pražské arcidiecéze a jedné farnosti z oblasti Sudet*, rukopis, Praha 1999
- Profous Antonín: *Místní jména v Čechách*, díly I, II, III a IV, Česká akademie věd a umění v Praze 1947
- Prokop Vladimír: *I tudy kráčely dějiny – z historie zaniklých a těžbou uhlí vážně zasažených míst Sokolovského revíru*, Sokolovská uhelná, Sokolov 2005
- Seibt Ferdinand: *Německo a Češi*, Academia Praha 1996
- Vaško Václav: *Neumlčená I, II*, Zvon, Praha 1990

III Internetové zdroje

- Bruntálsko: <http://bruntal.net>
- Kostelní Bříza: <http://www.kostelnibriza.cz>
- Krásno: <http://www.krasno.info>
- Křesťanský web: <http://www.christnet.cz>
- Muzeum Sokolov 2003: <http://www.omks.cz> - Romana Vaicová
- Otevřená encyklopedie: <http://cs.wikipedia.org>

Plzeňské biskupství: http://www.bip.cz/info/dokumenty_pastor_plan.html - Hruška

Petr: *Duch oživuje, nevhodné struktury zabijejí: Pastorační situace v plzeňské diecézi na přelomu tisíciletí*

Poutní a dávná místa na Marialázeňsku: <http://www.hamelika.cz/>

Ryžovna: <http://ryzovna-seifen.unas.cz> – soukromé stránky

Sokolovsko: <http://sweb.cz/SlavkovskyLes/>

Vojenská historie: <http://www.ropiky.net/>

Zaniklé obce: <http://zanikleobce.cz>

Zaniklé obce Mariánskolázeňska: <http://www.marianskolazensko.cz>

Seznam příloh

1. Seznam českoněmeckých názvů
2. Zničené kostely Plzeňské diecéze (seznam zničených kostelů objevivších se v této práci).
3. Srovnání rozdělení farností pod vikariáty v letech 1938 a 1948 s rozdělením farností ve vikariátu Sokolov v roce 2004.
4. Srovnání počtu římských katolíků a nekatolíků v letech 1938, 1948 a 2001.
5. Snímky vojenských topografických map.
6. Dobové fotografie a ortofotomapy.
7. Přehledová mapka zničených kostelů.
8. Průnik map vikariátů 1948 a 2003 – změna hranic.
9. Sloučení farností v roce 2005.

Zdroje příloh

Příloha č. 1: KRČMÁŘ Ladislav a kol.: *Zničené kostely*, Nakladatelství Českého lesa, Domažlice 2004.

Příloha č. 2: *Catalogus cleri Archidioeceseos Pragensis 1948*, Typis Č.A.T., Pragae 1948.
Catalogus cleri Archidioeceseos Pragensis 1938, Typis Č.A.T., Pragae 1938.
Katalog Plzeňské diecéze 2003, Biskupství Plzeňské, Plzeň 2004.

Příloha č. 3: *Catalogus cleri Archidioeceseos Pragensis 1948*, Typis Č.A.T., Pragae 1948.
Catalogus cleri Archidioeceseos Pragensis 1938, Typis Č.A.T., Pragae 1938.
Sčítání lidu 2001.

Příloha č. 4: Archiv zeměměřického úřadu, vojenské topografické mapy z let 1923 - 1955.

Příloha č. 5: KRČMÁŘ Ladislav a kol.: *Zničené kostely*, Nakladatelství Českého lesa, Domažlice 2004 – mapová příloha.
MIKŠÍČEK Petr a kol.: *Zmizelé Sudety*, Český les, 2004.
BERAN Pavel: *Sokolovsko ... nejenom vzpomínky*, Okresní muzeum a knihovna Sokolov, Sokolov 1999.
Ortofotomapy ze serveru www.mapy.cz
www.zanikleobce.cz
www.kostelnibriza.cz
www.volny.cz/muzeumsokolov
www.omsk.cz

Příloha č. 6: KRČMÁŘ Ladislav a kol.: *Zničené kostely*, Nakladatelství Českého lesa, Domažlice 2004 – mapová příloha.

Archiv zeměměřického úřadu, vojenské topografické mapy z let 1923-1955.

Ortofotomapy ze serveru www.mapy.cz.

Grafický systém Kokeš.

Příloha č. 7: *Catalogus cleri Archidioeceseos Pragensis 1948*, Typis Č.A.T., Pragae 1948.

KRČMÁŘ Ladislav a kol.: *Zničené kostely*, Nakladatelství Českého lesa, Domažlice 2004 – mapová příloha.

Grafický systém Kokeš.

Příloha č. 8: KRČMÁŘ Ladislav a kol.: *Zničené kostely*, Nakladatelství Českého lesa, Domažlice 2004 – mapová příloha.

Adresář biskupství plzeňského 2005, Biskupství plzeňské, Plzeň 2005.

Grafický systém Kokeš.